

εξ υπαρχής

μηνιαίο βήμα ανάλυσης, κριτικής και διαλόγου

ΙΟΥΝΙΟΣ 2003 ■ τεύχος 440 ■ τιμή: €3,00

* Το μεγάλο συναπάντημα των Κυπρίων
* Τα πιεστικά διλήμματα της Τουρκίας

θέλεις να γίνεις μέλος του Εξ υπαρχής,
να συμμετέχεις σε κάποια
από τις δραστηριότητες του,
να βοηθάς σε κάποια από τις δουλειές του;
Τηλ: Κωστής Αχνιώτης 99-517413 κάθε απόγευμα.

**Συνεδρία της Συντακτικής Επιτροπής
ανοικτή και στους φίλους
και φίλες του περιοδικού:
Τετάρτη 11 Ιουνίου στις 8.00 το βράδυ.**

----- ✂ -----
εξ υπαρχής ■ Δελτίο εγγραφής συνδρομητών

Όνοματεπώνυμο:.....
Διεύθυνση:.....
Πόλη:..... Τ.Τ.:.....
Επαρχία:.....
Τηλ. Οικίας:..... Φαξ Οικίας:.....
Τηλ. Οικίας:..... Φαξ Εργασίας:.....
Επάγγελμα:.....

Τιμή συνδρομής: εσωτερικού ετήσια £25.00. Υπόλοιπες χώρες Ευρώπης £30.00. ΗΠΑ £32.00. Αυστραλία £41.00.

Επιταγές στο όνομα: Επικοινωνία Πολιτών Γέφυρα Λτδ

Οι συνδρομητές μπορούν να αποπληρώνουν τις συνδρομές τους μέσω οποιασδήποτε τράπεζας στον αριθμό λογαριασμού 100404000752-6, Συνεργατικό Ταμειοτήριο Καταστηματαρχών

ΕΚΔΟΤΙΚΟ 44

Μια άλλη Κύπρος είναι εφικτή

T

α γεγονότα πρόλαβαν το περασμένο Εξ υπαρχής στο τυπογραφείο. Έτσι από το περασμένο τεύχος μέχρι το καινούργιο που έχετε στα χέρια σας η Κύπρος έχει αλλάξει. Ένας χορός ήχων που φαίνονταν να είχαν ξεχαστεί και εν πάση περιπτώσει πεταχτεί στο περιθώριο ως ρύποι των «καθαρών» γλωσσών, γεμίζει τους δρόμους όλης της Κύπρου και κυρίως αυτούς της Λευκωσίας. Ο κόσμος μαθαίνει ή ξαναμαθαίνει με καταπληκτική ευκολία τούρκικά η ελ-

ληνικά ή αγγλικά για να γεμίζει τις τρύπες». Ανάμεσα σ' όλα αυτά κυρίαρχες ξεπηδούν οι κυπριακές διάλεκτοι και ένα σωρό λέξεις αναφοράς κοινές, θεμελιώνουν με χαρά και περηφάνια τη νέα συνάντηση του κόσμου της Κύπρου.

Οι νέοι Κύπριοι ανακτούν την εικόνα τουλάχιστον γεωγραφικά και όχι μόνο ολόκληρης της πατρίδας τους και γεμίζουν τους κενούς χώρους πίσω από τα βουνά και τις μακρινές ας πούμε για τα μεγέθη μας γωνιές του Ακάμα και της Καρπασίας. Ξαναγιώθουν ολόκληρο το νησί, ή αν θέλετε η Κύπρος ξαναγίνεται νησί και ξανατοποθετείται στη μέση της Ανατολής και της Δύσης. Όπως λέγει εδώ και αιώνες το άσμα: «Εσού σε ο καθρέφτης το καθαρό γιαλλί, που φέγγεις στην Ευρώπη τζαι στην Ανατολή».

Δεν πρόκειται όμως για ένα ταξίδι μέσα στο χώρο αλλά και για μια βουτιά μέσα στο χρόνο. Οι εθνικές ιστορίες σχετικοποιούνται και αντιπαραβάλλονται. Τα σκληρά βιώματα έχουν όχι απλώς θεωρητικά αλλά πρακτικά και προσωπικά πέραν της μιας εθνικότητας και αργούφαιίνουν βαθιά μέσα στην κοινωνία το προσχέδιο ενός κοινού μέλλοντος.

Βέβαια το επόμενο διάστημα είναι αρκετά πιθανό αυτή η αίσθηση του μεγάλου συναπαντήματος να υποχωρήσει μπροστά στα πραγματικά προβλήματα της καθημερινής συμβίωσης μετ' εμποδίων και λόγω του πολιτικού αδιεξόδου αλλά και των εθνικών ιδεολογιών οι οποίες υποχώρησαν μπροστά στη μαζικότητα και το ξάφνιασμα αλλά δεν μπορούν να εξαφανιστούν μέσα σε μια μέρα.

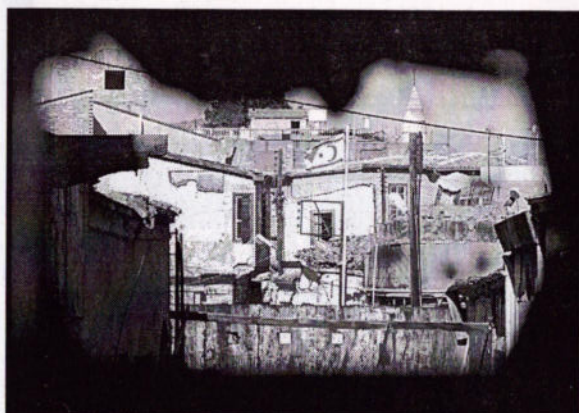
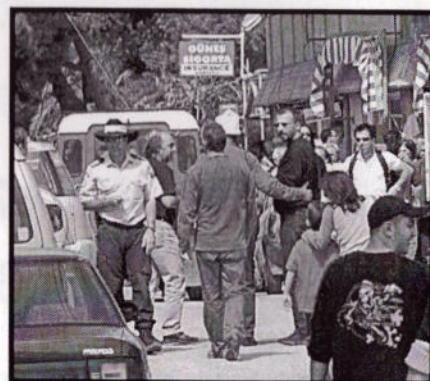
Παρ'όλα αυτά η ένταξη και οι διεθνείς συγκυρίες φαίνεται να έχουν αφαιρέσει την πιθανότητα σύγκρουσης ενώ αντίθετα εξωθούν προς τον διπλωματικό ειρηνικό και οικονομικό «πόλεμο».

Αυτό αφήνει επιτέλους και για πρώτη φορά εδώ και δεκαετίες χώρο ύπαρξης και δράσης στα δικοινοτικά κινήματα και πρωτοβουλίες βάσης.

KA

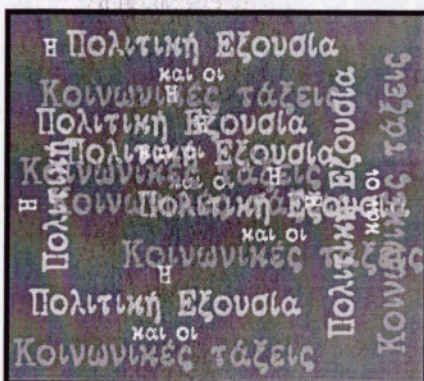
* Η Δυνατότητα Διακίνησης Ως Πολιτική Πρόκληση για τους Κυπρίους

* ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

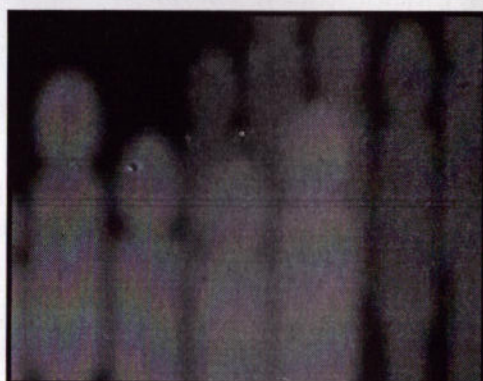

* ΤΟΥΡΚΙΑ:
Μέλος της ΕΕ ή Περιφερειακός Υπηρετής των ΗΠΑ;

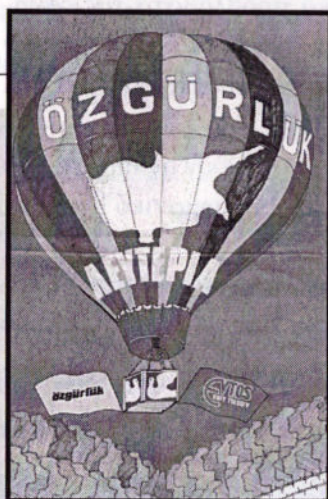

* Ξαναδιαβάζοντας τον Πουλαντζά:

* «Βένοι» Εργάτες στην Κύπρο: Τμήμα της εργατικής τάξης;

Φωτογραφία εξωφύλλου

Στο εξώφυλλο εικονίζεται μια δικοινοτική αφίσα που εξέδωσαν το 1990 δυο έντυπα της εποχής. Η εφημερίδα Οζκιουρλούκ και το περιοδικό Εντός των τειχών. Πρόκειται μάλλον για την πρώτη δικοινοτική αφίσα από το 74 και ίσως από πιο πριν. Οι Τουρκοκύπριοι φίλοι πέρασαν τότε εξ αιτίας της αποκοτιάς τους δύσκολες μέρες.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιοδικό "εξ υπαρχής"

Μηνιαίο βήμα ανάλυσης κριτικής και διαλόγου

Ιούνιος 2003
Τεύχος 44

Διεύθυνση:

Αρχ. Μακαρίου Γ' 127,
Καϊμακλί, Λευκωσία 1021
Τηλ. 22346061 - 22346160

E-mail:

yparhis@spidernet.com.cy

Υπεύθυνος για τον Νόμο:

Δάρος Κακουλλής

Εκδίδεται από

την Επικοινωνία Πολιτών
Γέφυρα Λτδ

Υπεύθυνος Ύλης
Κωστής Αχνιώτης
τηλ 99 517 413
μετά τις 15.00μμ

Για τα υπογραμμένα κείμενα ευθύνονται οι συγγραφείς τους

Οι συνδρομητές μπορούν να αποπληρώνουν τις συνδρομές τους μέσω οποιασδήποτε τράπεζας στον αριθμό λογαριασμού 100404000752-6, Συνεργατικό Ταμειυτήριο Καταστηματαρχών

Εκτύπωση:

Τυπογραφεία ΕΡΜΗΣ
τηλ. 22482361

5	Τουρκοκυπριακό Δημοτικό Θέατρο Λευκωσίας	Του Ιωσήφ Παγιάτα
6	Οι παπάδες και πάλιν...	Του Ιωσήφ Παγιάτα
7	Η Δυνατότητα Διακίνησης Ως Πολιτική Πρόκληση για τους Κυπρίους	Του Νίκου Τριμικλιωνιάτη
12	Καλώς ορίσατε, αδερφοί!	Του Γιώργου Κορφιιάτη
16	ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΑ	Του Μάριου Θρασυβούλου
18	Μέχρι πότε θα αφήνουμε του Τουρκοκύπριους στη θανάσιμη μοναξιά τους;	Του Γιώργου Μητραλιά
22	ΤΟΥΡΚΙΑ: Μέλος της ΕΕ ή Περιφερειακός Υπηρετής των ΗΠΑ;	Του Πέτρου Ζαρούνα
24	Το Ευρωκοινοβούλιο και οι αριθμοί	Του Λάρκου Λάρκου
25	Σε μια εποχή γενικευμένου ψέματος όπου η αποικιοκρατία ονομάζεται «ανοικοδόμηση», η αντίσταση γίνεται καθήκον	
27	Όταν τα καθεστωτικά ΜΜΕ ανακαλύπτουν «γιάφκες» τρομοκρατών	Αναρχικός πυρήνας Κύπρου
29	Ένας τόσο μονόπλευρος πόλεμος	Του John Pilger
34	Τι 'ναι θεός, τι μη θεός, και τι τ' ανάμεσό τους;	Του Χαρίτων Καρανάσιου
36	ΑΡΚΑΣ	
38	Λευκωσία (Ποίηση και Ζωγραφική)	
40	Η αλλαγή που...δεν είδα	Χρι-Χρι
41	Ο Εθνικισμός πέρασε από την Κύπρο σαν αύρα που καίει τα σπαρτά	Γ. Κυπραίος
	ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ	
42	Το εργοστάσιο των μολυβιών	
	ΕΝΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ	
48	Ξαναδιαβάζοντας τον Πουλαντζά	Του Κωνσταντίνου Χατζησάββα
56	«Βένοι» Εργάτες στην Κύπρο: Τμήμα της εργατικής τάξης;	Των Ελευθερία Βουτή και Κυριάκος Κυριάκου

Έκκληση προς αναγνώστες

Αγαπητές αναγνώστριες, αγαπητοί αναγνώστες του ΕΞ υπαρχής

* Την 1η του Μάη που πέρασε το ΕΞ υπαρχής έκλεισε τέσσερα χρόνια ζωής με σχεδόν αδιάλειπτη μηνιαία παρουσία πλην Αυγούστου. Όταν αρχίζαμε την έκδοσή του, στη χώρα μας ήταν ακόμα (καθυστερημένα όπως πάντα) στη μόδα οι θεωρίες του τέλους της Ιστορίας και των ιδεολογιών ενώ σήμερα πάλι καθυστερημένα έφθασαν μέχρις εδώ και ντροπαλά μπαίνουν στη Κυπριακή κοινωνία τα μηνύματα των κοινωνικών φόρουμ του πλανήτη καθώς και των αντιπολεμικών κινημάτων όπως τα προκάλεσε η πολεμική μανία των ΗΠΑ.

* Στην ίδια την Κύπρο η πολιτική της ύφεσης απέσυρε σιγά σιγά τον εθνικισμό από το προσκήνιο ενώ η ειρηνευτική διαδικασία και η ένταξη στην ΕΕ του αφαίρεσε την δυνατότητα δυναμικών παρεμβάσεων.

* Το ΕΞ υπαρχής παρακολούθησε αυτή την πορεία όσο μπορούσε καλύτερα και αναδείχθηκε εκ των πραγμάτων το μοναδικό περιοδικό της πληθυντικής αριστεράς στη χώρα μας το οποίο κατάφερε επιπλέον να έχει μια σχετικά μακρά για τα δεδομένα παρουσία. Γα' όλο που σε πολ-

λά θέματα δεν κατάφερε να οικοδομήσει το διάλογο που επιβαλλόταν ανάμεσα ακριβώς στο χώρο της πληθυντικής Αριστεράς έστω και οι παράλληλοι μονόλογοι πρόσφεραν στη διαμόρφωση απόψεων σε κρίσιμα θέματα.

* Στη σημερινή συγκυρία της επαφής των κοινοτήτων η κοινωνία μπαίνει σε κίνηση επιτέλους ανατρέποντας στερεότυπα και ταμπού, και ανέκφραστες σκέψεις δεκαετιών βρίσκουν το δρόμο τους προς το φως. Αυτές τις μέρες γεννιούνται οι νέες πολιτικές των δικοινοτικών κινημάτων. Οι δικοινοτικές αναζητήσεις πολιτικών προτάσεων και δράσεων είναι το μεγάλο ζητούμενο ενός καθημερινού πήγαινε-έλα.

* Το ΕΞ υπαρχής έχει τη θέση του σ' αυτή την διαδικασία. Οι επιμένοντες αλλά κουρασμένοι παλιοί του περιοδικού, έχουμε ανάγκη από νέες παρουσίες. Αν έχετε λίγο ή πολύ χρόνο να δώσετε σε οποιοδήποτε τομέα και το περιοδικό σας αρέσει, τηλεφωνήστε μου.

Κωστής Αχνιώτης
99-517413, κάθε απόγευμα

Θέατρο

Τουρκοκυπριακό Δημοτικό Θέατρο Λευκωσίας

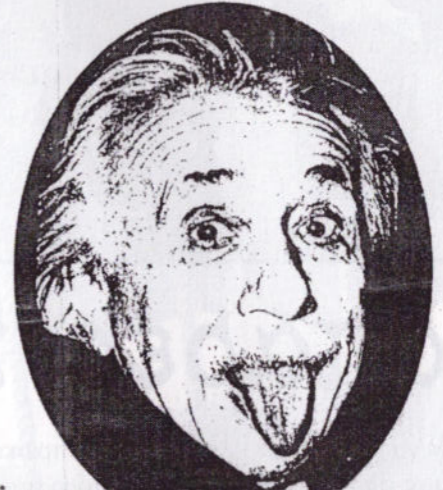
Ο Ντάριο Φο, είναι σήμερα από τους πιο δημοφιλείς θεατρικούς συγγραφείς και έργα του ανεβάζονται σε πολλά θέατρα της Ευρώπης και φυσικά και στις δικές μας θεατρικές σκηνές. Τίποτε λοιπόν το ασυνήθιστο στο να παρακολουθήσει κάποιος θεατρόφιλος έργο του βραβευμένου Ιταλού συγγραφέα στο Σατιρικό Θέατρο στη Λευκωσία. Ασυνήθιστο ήταν ότι το κοινό ήταν Ελληνοκύπριοι και το έργο ανεβάζονταν στα τουρκικά! Πράγματι στις 17 του Μάη, ύστερα από πρόσκληση του Σατιρικού Θεάτρου, το Λεφκόσια Μπελετιέ Τιατροσού, το (TK/O) Δημοτικό Θέατρο Λευκωσίας, επαρουσίασε στη σκηνή του θεάτρου στο Στρόβολο την κωμωδία του Ντάριο Φο «Δεν πληρώνω... Δεν πληρώνω!». Η σκηνοθεσία του έργου ήταν του γνωστού Γιασάρ Ερσοί, που πριν μερικά χρόνια παρουσίασε μπροστά στο ΕΚ/κό κοινό και πάλιν στα τουρκικά, την «Ειρήνη» του Αριστοφάνη.

Το έργο τοποθετείται στην Ιταλία της δεκαετίας του '80, όταν η οικονομική κρίση οδήγησε στην απόλυση πολλών εργατών από τα εργοστάσια και σε μια τεράστια αύξηση των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών πλατειάς κατανάλωσης. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα πολιτικό κείμενο, ένα διδακτικό έργο, δοσμένο μέσα από την εργατική τάξη και τις αντικρύσεις της, τη θρησκεία, την καταπίεση της γυναίκας, την αναποτελεσματικότητα της αστυνομίας και την απογοήτευση για το κράτος και την Κυβέρνηση... Κατά κύριο λόγο το έργο κινείται ανάμεσα σε δυο συντεταγμένες, τον κοινωνικό ρεαλισμό και τη σουρρεαλιστική φάρσα.

Όλα αυτά κλήθηκε να παρακολουθήσει ένα κοινό που στη συντριπτική του πλειοψηφία δεν μιλούσε λέξη τουρκι-

ΤΟΥΡΚΟΚΥΠΡΙΑΚΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

LEFKOŞA BELEDİYE TİYATROSU

**ÖDENMEYECEK !
ÖDEMİYORUZ !**
(İKİ PERDELİK KOMEDİ)

Yazan: Dario FO
Türkçesi: Füsun Demirel
Yönetmen: Yaşar ERSOY

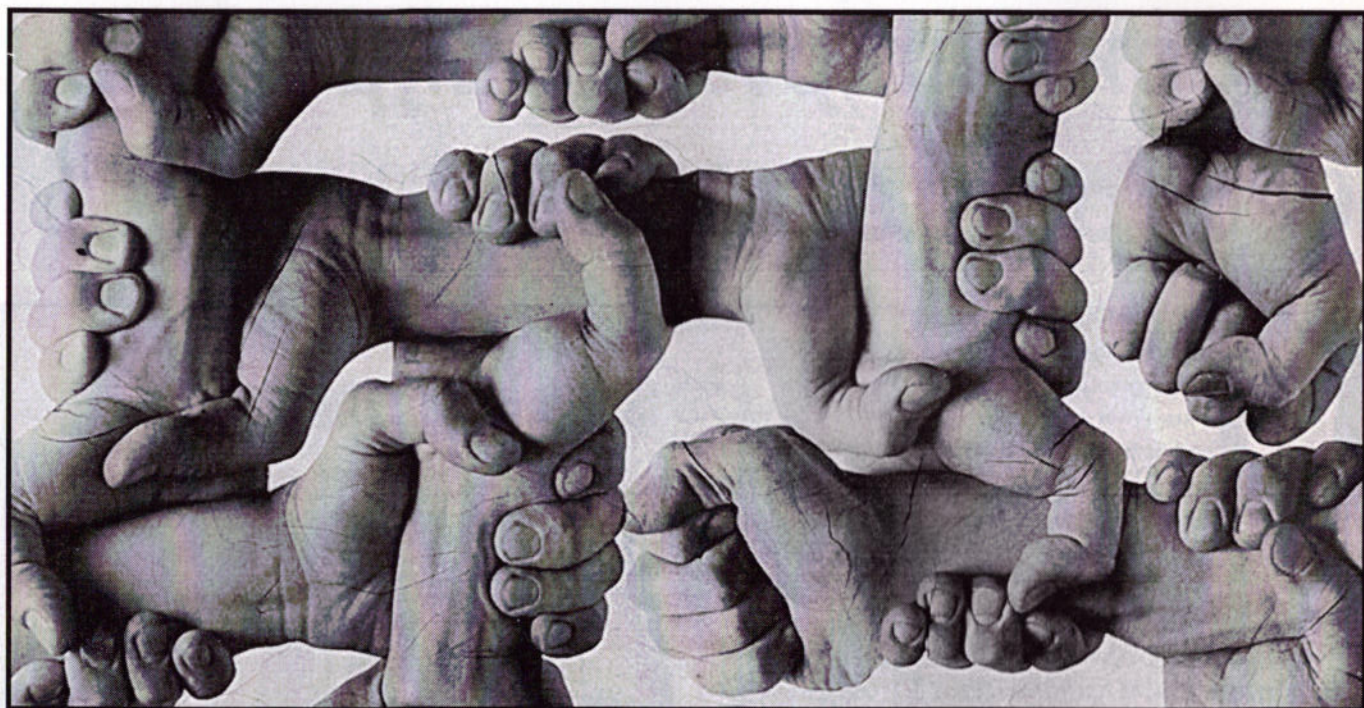
ΔΕΝ ΠΛΗΡΩΝΩ ! ΔΕΝ ΠΛΗΡΩΝΩ !
ΝΤΑΡΙΟ ΦΟ
Σκηνοθεσία: Γιασάρ Ερσοί

κά. Είχε όμως την προδιάθεση της επικοινωνίας. Μάλιστα μερικοί από μας μπορούσαμε σε κάποιες περιπτώσεις ν' αρπάξουμε κάποιες λέξεις ή φράσεις και να συμπληρώσουμε έτσι αποσπασματικά κάποιες εικόνες. Τό'αντο παίξιμο και οι συνεχείς κινήσεις καθώς και το γεγονός ότι επρόκειτο για φαρσοκωμωδία, βοήθησαν λιγότερο κουραστικά να κυλήσει η παράσταση και θερμά και συμπιλωτικά να ακολουθήσουν στο τέλος τα χειροκροτήματα του κοινού.

Είναι η άποψή μου ότι ανάμεσα στους ηθοποιούς και το κοινό υπήρξε επικοινωνία. Ωστόσο προσωπικά δεν μπόρε-

σα να αποφύγω μια πικρή σκέψη. Ότι τόσα χρόνια δεν καταδεκθήκαμε οι Ελληνοκύπριοι να μάθουμε την άλλη από τις δυο επίσημες γλώσσες της χώρας μας, μη βρίσκοντας τον τρόπο να ξεπεράσουμε κάποια σύνδρομα. Θέλω να πιστεύω ότι σύντομα θα ξεπεραστούν οι διάφορες προκαταλήψεις που μας δέρνουν και η νεώτερη τουλάχιστο γενιά και από τις δυο πλευρές να μπορεί στο όχι πολύ απομακρυσμένο μέλλον να συνεννοείται και στις δυο γλώσσες. Κατά τα άλλα η δύναμη της επικοινωνίας παραμένει πάντα σημαντική, ακόμα κι εκεί όπου οι γλώσσες διαφέρουν.

Τ.Π.

Οι παπάδες και πάλιν...

Όσο και να το θέλουμε δεν μας αφήνουν ν' αγιάσουμε οι παπάδες... Αφορμή η σύγκληση το περασμένο μήνα της Εκκλησιαστικής - δεν πάει η γλώσσα μου στο «Ιεράς» -

Συνόδου. Αφήχθησαν και πάλιν οι διάφοροι εξ Ελλάδος κανονιολόγοι και ανταποκρινόμενοι εις την επαδαφιλευθείσαν φιλοξενίαν, εγνωμάτευσαν αναλόγως! Μάλιστα ένας εκ των κανονιολόγων, αντλώντας προφανώς από το οθωμανικό παρελθόν, δεν έχασε την ευκαιρία να αναφέρει ότι ένας από τους λόγους που επιβάλλουν την εκλογή νέου αρχιεπισκόπου, είναι και ο εθναρχικός του ρόλος! Δεν πρόσεξε ο κ. Καθηγητής ότι από το '60, η χώρα αυτή είναι ανεξάρτητη, εκλέγει το δικό της Πρόεδρο και βουλευτές και έχει τη δική της Κυβέρνηση.

Με κάποια ίσως εξαίρεση του Μητροπολίτη Μόρφου - ταυτίστηκε ωστόσο με τους άλλους τέσσερεις - του οποίου ο λόγος είναι πιο προσεγγμένος και ώριμος, θέλησαν για άλλη μια φορά οι

ηγέτες της Κυπριακής Εκκλησίας να μας θυμίσουν πόσο παραμένουν άνθρωποι όπως όλους μας, με τις μικροφιλοδοξίες και τις ανθρωπίνες μας μικρότητες, διανθισμένες δυστυχώς από την πλευρά τους με πολλήν υποκρισία.

Έτσι ο Επίσκοπος που ψηλά τον δείχνουν οι δημοσκοπήσεις έσχισε τα ιμάτιά του για την ανάγκη άμεσης πλήρωσης του αρχιεπισκοπικού θρόνου, φτάνοντας να εκστομίσει το αμίμητο ότι κάποιοι θα μπορούσαν να κρατήσουν τον νυν αρχιεπίσκοπο στο θρόνο του ακόμα και ταριχευμένο! Απαράδεκτο το ξέσπασμα αλλά κατανοητό, αφού αν γίνονταν αυτή τη στιγμή εκλογές, οι δημοσκοπήσεις τον δείχνουν να κερδίζει μέχρι και το 70% των ψήφων. Κατά τα άλλα αυτή η αναφορά στον ζώντα πάντα Αρχιεπίσκοπο δεν είναι τίποτε λιγότερο από αχαλακίτη.

Βέβαια η άλλη πλευρά, της οποίας οι συμπάθειες κυμαίνονται ανάμεσα σε 5 και 25% των ψηφοφόρων, έχει κάθε λόγο αναβολής των εκλογών. Εξού και κατέληξε ότι θα πρέπει να αναμένει μέχρι ο Κύριος να πάρει κοντά του τον ασθενούντα Αρχιεπίσκοπο! Στην ουσία «μέ-

τρησαν τα κουκκία τους» όπως με κάπως άκομφο τρόπο επαράτηρησε ένας εκ των «αδελφών» τους.

Το σενάριο είναι βέβαια πολύ απλό. Η πλευρά που μάλλον κερδίζει θέλει εκλογές εδώ και τώρα. Η άλλη πλευρά που μάλλον ή σίγουρα χάνει θέλει αναβολή με την ελπίδα ότι θα αλλάξουν τα πράγματα οδηγώντας στη φθορά την υποψηφιότητα του Νικηφόρου. Και θυμώνει ο τελευταίος που μήνες τώρα προετοιμάζεται με συγκεντρώσεις από δω κι εκεί, με διοργανώσεις επιστημονικών συμποσίων έχοντας στήσει γενικά ένα δαπανηρό μηχανισμό. Από την άλλη πλευρά ο Κιτίου «δοξολογεί το Θεό που φώτισε τους Ιεράρχες και άφησαν τη λύση του ζητήματος στο Θελμά Του».

Κατά τα άλλα συνεχίζουν οι προσαγορεύσεις του «Αγίου Αδελφού» και των «Πανιερωτάτων», τα χειροφιλήματα και η από μέρους των Αρχιερέων επιδαψίλευση της χάριτος του Αγίου Πνεύματος. Είναι δυνατόν οι άνθρωποι να είμαστε τόσο αφελείς και να λειτουργούμε τόσο αποστασιοποιημένα από τη λογική; Είναι δυνατόν να έχουμε πράγματι τα χαρακτηριστικά ποιμνίου;

Τ.Π.

Η Δυνατότητα Διακίνησης Ως Πολιτική Πρόκληση για τους Κυπρίους

Του Νίκου Τριμκλιναίτη

Εισαγωγή

Η δυνατότητα των Κυπρίων να διακηνηθούν στην Κυπριακή επικράτεια, ακόμα και στο τμήμα που βρίσκεται υπό κατοχή αποτελεί ίσως την πιο μεγάλη πρόκληση από πολιτικό-κοινωνικής άποψης που γνώρισε η Κύπρος από το 1974. Έστω κι αν η άρση των περιορισμών δεν είναι ούτε απρόσκοπτη, ούτε αποκαθιστά το δικαίωμα στην ελεύθερη διακίνηση, ούτε κι αποτελεί μερική «λύση» του Κυπριακού. Κι όμως αποτελεί μια ποιολογική αλλαγή στον τόπο γιατί μεταβάλλει αισθητά τις δυνατότητες για κοινό αγώνα των ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων εργαζομένων, ένα αγώνα που για πρώτη φορά μπορεί να γίνει πραγματικά κοινός.

Περί Διαβατηρίων και Άλλων Ζών

Αρχίζω με το ζήτημα των διαβατηρίων, το οποίο εξακολουθεί να απασχολεί έντονα τον τύπο και τα ΜΜΕ καθώς επίσης και την πολιτική ηγεσία του τόπου: Ίσως, αν από την αρχή υπήρχε κινητοποίηση υπέρ της άρσης όλων των περιορισμών το καθεστώς να αποδεχόταν κάτω από την πίεση, τονίζω ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων, την άρση των ελέγχων διαβατηρίων. Ακόμα και τώρα όμως πρέπει να αναληφθούν πρωτοβουλίες, από κοινού με τουρκοκυπριακές οργανώσεις και πολιτικά κόμματα που να απαιτούν την απρόσκοπτη διακίνηση χωρίς διαβατήρια, ουρές και ελέγχους.

Πρέπει όμως να γίνει αντιληπτό από τους ελληνοκυπρίους που «θίγονται» και έχουν ανάγκη το θέμα σε «σταυροφορία» και «ιερό πόλεμο» κατά των διαβατηρίων ότι η πράξη αυτή του καθεστώτος δεν είναι πράξη ισχύος. Αντίθετα, είναι πράξη απόγνωσης ενός καθεστώτος το οποίο υποφέρει από έλλειψη νομιμοποίησης και προβαίνει σε τέτοιου είδους πράξεις γιατί ακριβώς στερείται κάθε αναγνώρισης. Έτσι πρέπει να γίνεται αντιληπτό το ζήτημα και όχι ως θέμα «εθνικής υπερηφάνειας». Εξάλλου εκείνοι που αισθάνονται την ανάγκη να τονίσουν την «εθνική τους υπερηφάνεια» υποφέρουν ακριβώς από το ίδιο σύνδρομο: Δεν έχουν καμία νομιμοποίηση στην συνείδηση του κόσμου γι' αυτό και προβαίνουν σε τέτοιου είδους ενέργειες υψώνοντας τα λάβαρα της «εθνικής καθαρότητας» και «ηθικής». Δεν είναι τυχαίο που πρώτοι έτρεξαν να υψώσουν το λάβαρο της «ηθικής» οι πιο περιθωριοποιημένοι και ακραιφνείς εθνικιστές τύπου ΠΙΑΚ ή «Κίνηση Πολιτών» ή «Νέοι Ορίζοντες». Αξίζει να αναφέρουμε ότι ενώ ο πρόεδρος της «Κίνησης Πολιτών» πέρασε στα κατεχόμενα, καλεί τώρα τους ελληνοκυπρίους να μην πηγαίνουν!

Οι Ηθικοί Πανικοί, τα «Ψευδο-καμπαρέ» και τα... «Ψευδο-καζίνα»

Το δεύτερο ζήτημα είναι αυτό της προσπάθειας «ηθικοποίησης» και της «κατηγοριοποίησης» των ελληνοκυπρίων που μεταβαίνουν στο βορρά. Το θέμα έγινε πλέον κοινότυπο σε βαθμό που θα έλεγε κανείς ότι παγιωθείται πλέον η ιδέα ότι οι λεγόμενοι «προσκυνητές» είναι οι «καλοί», οι «πατριώτες» που ποθούν τις «πατρογονικές τους εστίες» και «την γη των προγόνων μας» ενώ οι άλλοι οι «τουρίστες» είναι οι προσκεκλημένοι που πηγαίνουν για ψυχαγωγία απέναντι στα «ψευδο-καζίνα» και τα «ψευδο-καμπαρέ» σκορπώντας

χρήμα και νομιμοποιώντας δήθεν την κατοχή. Θεωρώ αυτή την προσπάθεια εντελώς ανεδαφική και ιδιαίτερα επικίνδυνη ως κοινωνική πρακτική που παραπέμπει σε σκοταδιστικές εποχές και αντιλήψεις. Από την στιγμή που η πολιτική μας είναι ότι να υπερθεματίσουμε το δικαίωμα ελεύθερης διακίνησης και ότι θεωρούμε το ελεύθερο συναπάντημα ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων, την επικοινωνία και την αλληλοκατανόηση απαραίτητα στοιχεία που καταρρίπτουν τον μύθο περί «αδύνατου συμβίωσης», τότε έχουμε καθήκον να διαφυλάξουμε αυτό το δικαίωμα ως κόρη οφθαλμού.

Οι «ηθικοί πανικοί», το «κυνήγι μαγισσών» και τα περί «προδοτών» και «προσφυγο-τουριστών» ταιριάζουν περισσότερο σε λουμπεν-εθνικιστές τύπου Φτωχόπουλου, ο οποίος και ξεκίνησε αυτή την σταυροφορία και έχει την πατρότητα του όρου. Το ότι ορισμένοι ελληνοκύπριοι που επισκέπτονται τα κατεχόμενα θα «καταφεύγουν» στο τζόγο και τα καμπαρέ, όπως ακριβώς το κάνουν νόμιμα ή παράνομα στην υπό τον έλεγχο της Κυπριακής Δημοκρατίας περιοχή δεν πρέπει να μας ξενίζει. Εξάλλου, μέσα στις 300,000 τόσες επισκέψεις υπάρχουν και κάποιοι τζογαδόροι και θαμώνες καμπαρέ –ας μην δίνουμε διαστάσεις που υποτιμούν, υποσκάπτουν και στο τέλος μπορεί και να εξουδετερώνουν την τεράστια πολιτική σημασία που έχει η μαζική ανταλλαγή επαφών, επισκέψεων και επικοινωνίας ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων. Αποτελεί την πιο σημαντική πολιτική πρόκληση του πρέπει να τύχει σοβαρής αντιμετώπισης από τα οργανωμένα σύνολα και τους Αριστερούς και δημοκρατικούς πολίτες.

Επίσης, είναι καιρός οι γελοιότητες περί «ψευδο-κάτι» να αφευθούν στο περιθώριο – τι θα τα θέλουμε τα «ψευδο-καζίνα» και «ψευδο-καμπαρέ» τώρα; Στην Κύπρο υπάρχει μια διεθνώς αναγνωρισμένη Δημοκρατία κι ένα καθεστώς αποτελεσματικό κατοχής που δεν τυγχάνει αναγνώρισης. Όταν αναφέρεται ένας τουρκοκύπριος αντικαθεστωτικός στην φυλακή του καθεστώτος ή στην αστυνομική βία θα πρέπει να την λέει «ψευδο-φυλακή» και «ψευδο-βία»; Το καθεστώς είναι υπαρκτό, και παρότι αντιδημοκρατικό στηρίζομενο σε ξένο στρατό κι εποίκους, αποκλείοντας τους νόμιμους ελληνοκύπριους κάτοικους, είναι μια δομή την οποία οι τουρκοκύπριοι βιώνουν καθημερινά, είτε ως φορολογούμενοι είτε ως αποδέκτες της α' ή β' πολιτικής, είτε έχοντας στερηθεί ελεύθερης διακίνησης ή άλλης ελευθερίας. Επομένως δεν είναι ψευδής και απλά απότοκο φαντασίας καθεστώς, αλλά ένα παράνομο μεν, υπαρκτό δε καθεστώς, το οποίο στερείται αναγνώρισης και νομιμοποίησης.

Υπάρχει βέβαια και θέμα ευρύτερης νομιμοποίησης του συγκεκριμένου εθνικού καπιταλιστικού κράτους και συγχέεται η ανεξαρτησιακή ελευθερία με τα ιδεολογήματα της κρατολατρίας και του κρατισμού², μέσα από μια τυπολατρία που στέκεται εμπόδιο στις δυνατότητες επικοινωνίας για κοινή δράση σε μια υπερεθνική, υπερχρονική βάση.

Τι Ακριβώς Συμβαίνει και Γιατί Έγινε;

Είναι γνωστό ότι ο Ντεκτάς για δικούς του λόγους κάτω από την πολλαπλή πίεση της Άγκυρας από την μια (μετά την περιθωριοποίηση της στην ενταξιακή της πορεία, λόγω της στάσης της στον Πόλεμο του Ιράκ και την τελικά αρνητική της στάση γύρω από το Σχέδιο Ανάν) και τις μαζικές «εξεγέρσεις-κινητοποιήσεις» των τουρκοκυπρίων και την οικονομική κρίση του μη αναγνωρισμένου καθεστώτος προσφεύγει σε αυτή την κίνηση. Έτσι εξηγείται η κίνηση αντιπερισπασμού αυτή κι όχι ως «διαβολικό σχέδιο», κι ως το χειρίζεται ο κ. Ντεκτάς με επιδειξιότητα για να κερδίσει εντυπώσεις, φίλους ψήφους για τον διάδοχο γιο του, στις επικείμενες εκλογές του Δεκέμβρη.

Το αναπάντεχο όμως είναι η μαζικότητα της διακίνησης αυτής, ιδίως από την πλευρά των ελληνοκυπρίων. Κανείς δεν το περίμενε αυτό, όσο κι αν θέλουν οι πολιτικοί να παρουσιάζονται ως να το «ήξεραν». Η αρχική αμηχανία των πάντων είναι ένδειξη ότι κανείς δεν το περίμενε. Εξάλλου κανένας δεν θα μπορούσε να προβλέψει την λαϊκή αντίδραση στις χρονοβόρες και επίπονες διαδικασίες και το χρωμάτισμα τους από την επιμονή του καθεστώτος σε έλεγχο διαβατηρίων. Ούτε και ήξερε κανείς, αν οι ελληνοκύπριοι θα φοβούνταν να μεταβούν σε έδαφος κάτω από Τουρκικό στρατό. Πάνω απ' όλα κανείς δεν θα μπορούσε να είναι σίγουρος πως θα εξελισσόταν επί τόπου η μαζική μεταφορά ελληνοκυπρίων προσφύγων στα σπίτια όπου κατοικούν τουρκοκύπριοι και Τούρκοι, έστω κι αν ξέραμε δεκάδες περιπτώσεις προσωπικών και ελεγχόμενων επισκέψεων κάτω από άλλες συνθήκες. Ήταν και είναι ένα πείραμα μαζικών διαστάσεων το οποίο ακόμα βρίσκεται σε εξέλιξη και αποτελεί ίσως το πιο ενδιαφέρον κοινωνιολογικό – ανθρωπολογικό πείραμα που διεξήχθη στην Κύπρο ποτέ.

Οι Διακοινοτικές Σχέσεις και Οι Νέες Αντιφάσεις

Μέσα από ένα «συνεχιζόμενο πείραμα» όλα τα συμπεράσματα είναι προσωρινά και κατ' αρχήν. Εξάλλου η ρύση του Μάο ότι είναι πολύ νωρίς να ξέρουμε την σημασία της Γαλλικής επανάστασης έχει την εφαρμογή και στα δικά μας. Σίγουρα το αδύνατο της ειρηνικής συμβίωσης καταρρίπτεται. Εξάλλου η μάζα των Κυπρίων ουδέποτε το πίστεψε – έστω κι αν γίνονταν σφαγές: Οι συγκρούσεις έχουν να κάνουν με συγκεκριμένα κοινωνικό-πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, τοπικά ή διεθνή.

Αν μαζικά έχει διαφανεί κάτι είναι ότι σε επίπεδο διαπροσωπικής καθημερινότητας οι Κύπριοι, κατά γενικό κανόνα μπορούν να συναλλάγουν, να συνδιαλλαθούν ειρηνικά έστω κι αν οι συνθήκες μέσα στις όποιες γίνεται η επαφή είναι δύσκολες, παράξενες και αφύσικες. Τι πιο «αφύσικο» από κοινωνικής άποψης από το να πηγαίνει κάποιος ο οποίος έχει εδώ και 30 – 40 χρόνια να δει το σπίτι του – απ' όπου εκδιώχθηκε και να βρῖσκει εκεί μια άλλη οικογένεια ξέροντας ότι απλά είναι εκεί ως επισκέπτης. Ή από την

άλλη πλευρά τι πιο «αφύσικο» από το να αναμένεις ανά πάσα στιγμή ότι θα κατεβεί ο ιδιοκτήτης του σπιτιού στο οποίο εσύ κατοικείς «προσωρινά» εδώ και 30 χρόνια όταν είχες κι εσύ εκδιωχθεί από το δικό σου σπίτι; Οι μελό ιστορίες δίνουν και παίρνουν στα κανάλια κι όμως για κάθε ιστορία υπάρχει κάτι το ξεχωριστό σαν ένα ατελειωτο παζλ που παίζεται κάθε στιγμή, σε κάθε επίσκεψη. Ο κίνδυνος είναι ότι το «ξέσπασμα» συναισθηματικής φόρτισης μπορεί να πάρει την μορφή βίαιης συμπλοκής – κάτι που έγινε μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις μέχρι τώρα. Αν όμως συνεχίσει και γίνει κουραστικό το «συναπάντημα» αυτό κανείς δεν ξέρει που θα οδηγήσει: Το Κυπριακό πρέπει να λυθεί, αυτή η «εκκρεμότητα – προσωρινότητα» δεν μπορεί και δεν πρέπει να συνεχίσει. Κι όμως η επαφή ενώ αναίρει μύθους κι ιστορίες για αγρίους, δεν «λύνει» ή εξαλείφει αυτόματα τις προκαταλήψεις και τις νοοτροπίες αν δεν συνοδεύεται με συγκεκριμένα άλλα στοιχεία (θέληση για μάθηση και αίσθηση αλληλο-εκτίμησης, για αλλαγή νοοτροπίας κι αντιλήψεων κτλ.). Εξάλλου οι διακρίσεις δεν είναι μόνο θέμα νοοτροπιών, αλλά ζήτημα κοινωνικών διαδικασιών και δομών που αναπαράγουν τις διακρίσεις και τις ιδεολογίες που γνωρίζουν και υποβιβάζουν κοινωνικές ομάδες. Εύκολα ο εθνικισμός μπορεί να μετατραπεί σε ρατσισμό: Ήδη άρχισαν να λέγονται διάφορα περί «ξημαρισμένων», «αμόρφωτων» κι «άξεστων» Τούρκων για παράδειγμα. Ενώ οι Τουρκο-Κύπριοι εθνικιστές – σωβινιστές απλά περιμένουν.

Οι δε μικρο-ομάδες εθνικιστών με την επαφή έχουν και την δυνατότητα να βλάψουν άμεσα τον «Άλλο» και να βρίσκουν αποδιοπομπαίους τράγους για τα κοινωνικά προβλήματα. Υπάρχει η πιθανότητα για προβολή και χτυπήματα. Κι όμως το στοιχείο βρίσκεται στην δυνατότητα των διάφορων οργανώσεων, ομίλων και κυρίως των συνδικάτων να αγκαλιάσουν και να αρπάξουν την δυνατότητα κοινών εκδηλώσεων και κινητοποιήσεων όχι μόνο για την αλληλογνωριμία αλλά για την δημιουργία ενός κοινού μετώπου πάλης στην πράξη που να αγωνιστεί για την επανένωση σε ομοσπονδιακή βάση.

Η νέα δυνατότητα επαφής και συναλλαγής πρέπει να γίνει αντιληπτό διαλεκτικά αφού μπορεί να σπάσει τα ιδεολογικά φίλτρα μέσα από τα οποία ο «Άλλος» παρουσιάζονταν – ανοίγοντας έτσι νέες προοπτικές για ταξικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες. Από την άλλη μπορεί να εξελικτεί ακριβώς αντίθετα – νέα παγιώση και στερέωση του εθνοτικού, φυλετικού διαχωρισμού! Σε τελική ανάλυση είναι ζήτημα διαπάλης ποια τάση θα «επικρατήσει» – έχοντας υπόψη ότι η «ηγεμονία» είναι πάντα ρευστή, ανατρέψιμη και η «πυκνότητα» ή επικράτηση της είναι πάντα υπό αμφισβήτηση. Μάλιστα θα λέγαμε ότι μπορεί να υπάρχουν πεδία όπου επικρατεί η μια τάση κι άλλα στα οποία θα επικρατεί η άλλη. Κι χώρο-χρονικά πιθανό να υπάρχουν διακυμάνσεις.

Οι Ταξικές Αντιφάσεις:

Εμβρυακό υπερ-κοινοτικό κεφάλαιο;

Το ζήτημα αυτό πάντα παραμελείται ή τουλάχιστον δεν θεωρείται σημαντικό στην ανάλυση των εθνικών και εθνοτικών ζητημάτων. Εντούτοις αποτελεί ισχυρό συνεκτικό/ συνδετικό ή συγκρουσιακό στοιχείο το οποίο πρέπει να αναλυθεί ενδελεχώς.

Υπάρχει σήμερα η δυνατότητα να δημιουργηθεί μια κοινή αστική τάξη στην Κύπρο; Στον αντίποδα αυτού είναι δυνατό να δοθεί μια

² Βλέπε Γκράμοσι για την «κρατολατρία» Γκράμοσι, 1975 Τα Εργοστασιακά Συμβούλια και το Κράτος της Εργατικής Τάξης, μετάφρ. Παπαδόπουλος, Θ. Χ., Εκδ. Στοχαστής.

¹ Μια από τις κινήσεις που προέκυψαν σαν εθνικιστικός αντιπερισπασμός στο Σχέδιο Ανάν.

υπερκοινοτική ταξική διάσταση και δομή στην εργατικούς αγώνες; Στο δεύτερο ερώτημα δεν θα δώσω ολοκληρωμένη απάντηση σ' αυτή μου την παρέμβαση.

Η ηγεμονία του κεφαλαίου σε ένα κοινωνικό σχηματισμό έχει να κάνει με τους συσχετισμούς δύναμης εντός και γύρω από το κράτος – το βαθύ (καπιταλιστικό) κράτος κι όχι κατ' ανάγκη με την εκάστοτε κυβέρνηση. Κι όμως αυτή – ηγεμονία είναι γεμάτη αντιφάσεις αφού μέσα στους κόλπους της συμμαχίας του κεφαλαίου υπάρχουν και λειτουργούν διάφορα τμήματα και μερίδες και ξεχωριστά συμφέροντα: Το βιομηχανικό κεφάλαιο, το χρηματιστηριακό, οι τουριστικές επιχειρήσεις κτλ. όλα τα τμήματα έχουν ιδιαίτερα συμφέροντα και λειτουργούν ανταγωνιστικά³. Δεν θα πρέπει να πέσουμε στην παγίδα των ΜΜΕ τα οποία θέλουν αν διογκώσουν γεγονότα στην παραγωγή «ηθικο-εθνικών πανικών» για υστερικές αντιδράσεις από του εστιάτορες και τους ξενοδόχους της Πάφου και της Λεμεσού. Εξάλλου είναι γνωστός ο ρόλος των ΜΜΕ: Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζουν το αντικείμενο τους δημιουργεί στερεότυπα δημιουργώντας και παγιώνοντας τι παρουσιάζεται είτε ως «αντιπροσωπευτικός τύπος» ή «αντιπροσωπευτική συμπεριφορά», είτε ως «το σημαντικότερο γεγονός» από κάποια κοινότητα διαμορφώνουν γενικές συμπεριφορές και στάσεις, όπως έχουν καταδείξει πάμπολλες μελέτες⁴. Λαμβάνοντας υπόψη τον παράγοντα ΜΜΕ, οφείλουμε να αναφέρουμε ότι όντως υπάρχει εσωτερικός ανταγωνισμός λόγω της φύσης του συστήματος.

Ανταγωνισμός υπάρχει και μέσα σε κάθε τμήμα π.χ. ξενοδόχοι κι εστιάτορες ανταγωνίζονται κι ανάμεσα τους για την αγορά. Αλλά τώρα διαφαίνονται περισσότερο ή καλύτερα αναδεικνύονται νέες αντιφάσεις: Η ομάδα του Λόρδου λειτουργεί σαν την «εμπροσθοφυλακή» ή το vanguard μαζί με άλλες πρωτοβουλίες όντως επιχειρηματίες, ελληνοκύπριοι και τουρκοκύπριοι που έφερε μαζί ο Χόλμπρουκ – για την ανάπτυξη οικονομικών – ταξικών σχέσεων μεταξύ τους. Η ΟΕΒ και το ΚΕΒΕ έχουν τακτικές επαφές και σχέσεις με το τουρκοκυπριακό επιμελητήριο όχι τυχαία: Μια συνεργασία θα επιφέρει τεράστια κέρδη σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Από την άλλη υπάρχουν ανταγωνιστικά συμφέροντα π.χ. οι ξενοδόχοι μέσω του ΠΑΣΥΕΕ – κυρίως στην Λεμεσό και Πάφο είναι δυσαρεστημένοι από τις τελευταίες εξελίξεις γιατί έχουν επηρεαστεί δυσμενώς οι επιχειρήσεις τους.

Από την εθνική στη κοινωνική βάση:

Η Οργάνωση της Αντι-Ηγεμονίας των Εργαζομένων

Το εργατικό κίνημα ήδη έχει δώσει δυναμικά το παρόν του με την μαζική υπερκοινοτική πρωτομαγιά, που δείχνει τον δρόμο του μέλλοντος. Ήδη το Πανσυνδικαλιστικό Φόρουμ⁵ έχει δημιουργήσει μια πρωτοπόρο παράδοση ξεπερνώντας τον κοινοτισμό, προσέκρουε εντούτοις στην σκληρή πραγματικότητα του συρματοπλέγματος και του Ντενκτασικού «τείχους» αποτρέποντας την τακτική, καθημερινή υπέρ-κοινοτική δράση. Τώρα υπάρχει επιτέλους η δυνατότητα να ξεπεραστεί αυτό το πρόβλημα. Το εργατικό κίνημα οφείλει να αρπάξει την ευκαιρία και ν' απαντήσει δυναμικά στη πρόκληση-πρόσκληση για δράση. Θα πρέπει λοιπόν να αναπτυχθούν μια σειρά από πρωτοβουλίες προς αυτή την κατεύθυνση, αυτό όμως θα μας απασχολήσει ως εξειδικευμένο

θέμα στο μέλλον.

Ο ρόλος του ταξικού παράγοντα δηλαδή του ταξικού αγώνα με όλες τους τις μορφές και διαστάσεις μέσα στο «εθνικό ζήτημα», π.χ. σε διαδικασίες αποαποικιοποίησης, ή σε περιπτώσεις καταπίεσης δικαιωμάτων μιας εθνικής ομάδας από το κράτος ή κάποια άλλη εθνότητα, πρέπει να θεωρηθεί εκ νέου. Το ζήτημα διακανονισμού των συλλογικών κι ατομικών δικαιωμάτων ενός λαού και οι μορφές αγώνα πρέπει να γίνουν αντικείμενο συζήτησης και προβληματισμού για την Αριστερά και τους συμμάχους της. Οι «ακραίες» περιπτώσεις, οι οποίες αποτελούν εσφαλμένες αναλύσεις με καταστρεπτικές για την Αριστερά και τους στόχους της, είναι από την μια η θέση ότι το ταξικό πάντα υποτάσσεται στο εθνικό (κίνδυνος εθνικισμού), και από την άλλη η θέση ότι το εθνικό ζήτημα δεν είναι παρά ταξικό ζήτημα, δηλαδή το εθνικό ανάγεται σε ταξικό (ταξικός αναγωγισμός). Η πιο έγκυρη προσέγγιση είναι αυτή που βλέπει το εθνικό και το ταξικό σαν δύο διαστάσεις του ευρύτερου κοινωνικού ζητήματος (δηλαδή η διαλεκτική ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες κι άτομα αναφορικά με τις σχέσεις τους, την κατανομή εξουσίας, αγαθών και ιδιοκτησίας) τα οποία όμως αλληλο-επηρεάζονται κι αλληλο-επιδρούν τόσο ανταγωνιστικά όσο συμπληρωματικά ανάλογα με την περίπτωση.

Η ταξική πάλη δεν άρεται κατά την διάρκεια εθνικο-απελευθερωτικών αγώνων (π.χ. κατά την περίοδο αντιαποικιακών αγώνων), έστω κι αν η πολιτική διάσταση της ταξικής πάλης υποτάσσονται στην εθνική / εθνική ατζέντα. Κι όμως η ταξική διάσταση εκφράζεται και μέσα από το πρόγραμμα για την επίλυση του εθνικού ζητήματος, όσο κι αν μια ηγεσία ενός Αριστερού ταξικού κόμματος δέχεται να κάνει ταξικές υποχωρήσεις για χάρη του εθνικού αγώνα. Η θεωρητικοποίηση του ζητήματος πήρε την μορφή της θεωρίας των «σταδίων» του αγώνα σε δύο στάδια, το «εθνικό-απελευθερωτικό» και το «ταξικό» στάδιο και το ζήτημα της εξουσίας. Το γενικό αυτό θέμα είναι ορθάνοικτο και το παράδειγμα της Κύπρου προσφέρει την ευκαιρία συγκεκριμενοποίησης και προβληματισμού ευρύτερα.

Ο Υπερ-κοινοτισμός των Κοινωνικών Κινήματων ως η μόνη δημοκρατική-προοδευτική απάντηση

Ο αγώνας στον οποίο πρωτοστάτησε και προπηλακίστηκε η Κυπριακή Αριστερά τα τελευταία 40 χρόνια είχε σαν κεντρικό άξονα να γίνουν σεβαστά τα ατομικά και κοινοτικά δικαιώματα σαν βάση του αγώνα της επαναπροσέγγισης. Μετά το 1974, το παραφασιστικό πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή και κατοχή, ο αγώνας αυτός εντατικοποιήθηκε κι εκφράστηκε με την ολόπλευρη υποστήριξη μιας ομοσπονδιακής, της μόνης δυνατής λύσης που θα επανένωνε τον λαό κάτω από μια πολιτεία σε κοινοτική βάση. Αποτελεί ιστορική δικαίωση της Αριστεράς ότι επιτέλους η πολιτική αυτή έγινε και πολιτική όλων των κομμάτων της δεξιάς πλην των ακροδεξιών ομαδούλλων.

Κι όμως ο εθνικισμός είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο που προσαρμόζεται σε νέες συνθήκες και μεταλλάσσονται σε διάφορες μορφές. Με τα νέα δεδομένα, ένταξη στην ΕΕ, την πιθανότητα λύσης, παρόλη την αδιαλλαξία του μπλόκου που εκφράζει ο Ντεκτάς, ο νέο-εθνικισμός προσαρμόστηκε στην μορφή του κοινοτισμού.

Πάντα ήταν κοινοτικός ο εθνικισμός της Κύπρου, τώρα όμως οι κυρίαρχες δομές έχοντας εγκαταλείψει τον αυτρωτισμό (ενωτισμό και τακισμό) παίρνουν την μορφή ενός συμπαγούς και συντηρητικού εθνισμού, όπου τα πάντα πρέπει να υποταχθούν στην «κοινοτική» λογική. Δεν επιτρέπεται λοιπόν κάποιος να είναι μενελληνοκύπριος αλλά μπορεί να λειτουργεί πέραν του κοινοτικής ιδιότητας.

Αν υπάρχει κάποιο μάθημα από την μαζική μετακίνηση ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων των τελευταίων ημερών είναι η τεράστια σημασία της δυνατότητας της ελεύθερης διακίνησης η οποία εκφράστηκε σαν εξωτερίκευση μιας καταπιεσμένης καθημερινότητας. Η δυσκολία στο να ορίσουμε την «καθημερινότητα», το καθημερινό και την καθημερινή ζωή καθόλου δεν πρέπει να μας εμποδίζει από το να θεωρήσουμε αυτή την σημαντικότητα, θα έλεγα την μείζονα, διάσταση της κοινωνικής ζωής που μεταβάλλει ουσιαστικά τις δυνατότητες και μορφές αγώνα, ή καλύτερα αγώνων, σε μια υπερκοινοτική βάση.

Ο νέος ιστορικός σταθμός της Αριστεράς είναι το ξεπέραςμα ή η υπέρβαση του κοινοτισμού: Οφείλουμε όχι μόνο ως Αριστεροί, αλλά και σαν δημοκράτες προοδευτικοί αγωνιστούμε για τα δικαιώματα της κοινότητας (θρησκευτικά, πολιτιστικά κ.ά.), όπως θα αγωνιστούμε για τα δικαιώματα αυτών που δεν θέλουν να ανήκουν στην όποια κοινότητα, δηλαδή να έχουν υπερκοινοτική ταυτότητα ή συνείδηση. Πρέπει επιτέλους να γίνει αντιληπτό ότι ο κοινοτισμός είναι ακόμα μια μορφή καταπίεσης και αντίδρασης, το οποίο αποτελεί τροχοπέδη στην ανάπτυξη της κοινωνίας. Τα κοινωνικά κινήματα οφείλουν να ξεπεράσουν και τον δι-κοινοτισμό προς όφελος του υπερ-κοινοτισμού, όχι με την «υποταγή» της μειοψηφίας, δηλαδή ενός συστήματος καταπιεστικής ηγεμονίας ή αυταρχικού ρεπουμπλικανισμού ή πλειοψηφικής δικτατορίας, αλλά με την ανάπτυξη μιας δυναμικής, επικοινωνιακής ανοικτής και διαλογικής

λογικής η οποία θα υπερβαίνει, θα ξεπερνά τον «κοινοτισμό» με τις διάφορες μορφές που παίρνει για το γενικότερο κοινωνικό καλό. Όταν μιλούμε για ξεπέραςμα δεν αναφερόμαστε ασφαλώς σε τυχόν επιστροφή σε παλιά μοντέλα (ελληνοκεντρικού ή άλλου ισπεδωτικού) καταπιεστικού πλειοψηφισμού γι' αυτό και η ομοσπονδοποίηση προσφέρεται σαν μια διεξόδος. Η ομοσπονδιακή δομή αποτελεί μια εξαιρετική βάση για τον διακανονισμό αυτό, γι' αυτό πρέπει να τύχει ολόπλευρης στήριξης από το κάθε δημοκρατικό-προοδευτικό πολίτη, αλλά εκτός από τα κοινοτικά δικαιώματα τα οποία πρέπει να διασφαλιστούν πρέπει να διασφαλιστούν και τα υπερ-κοινοτικά δικαιώματα.

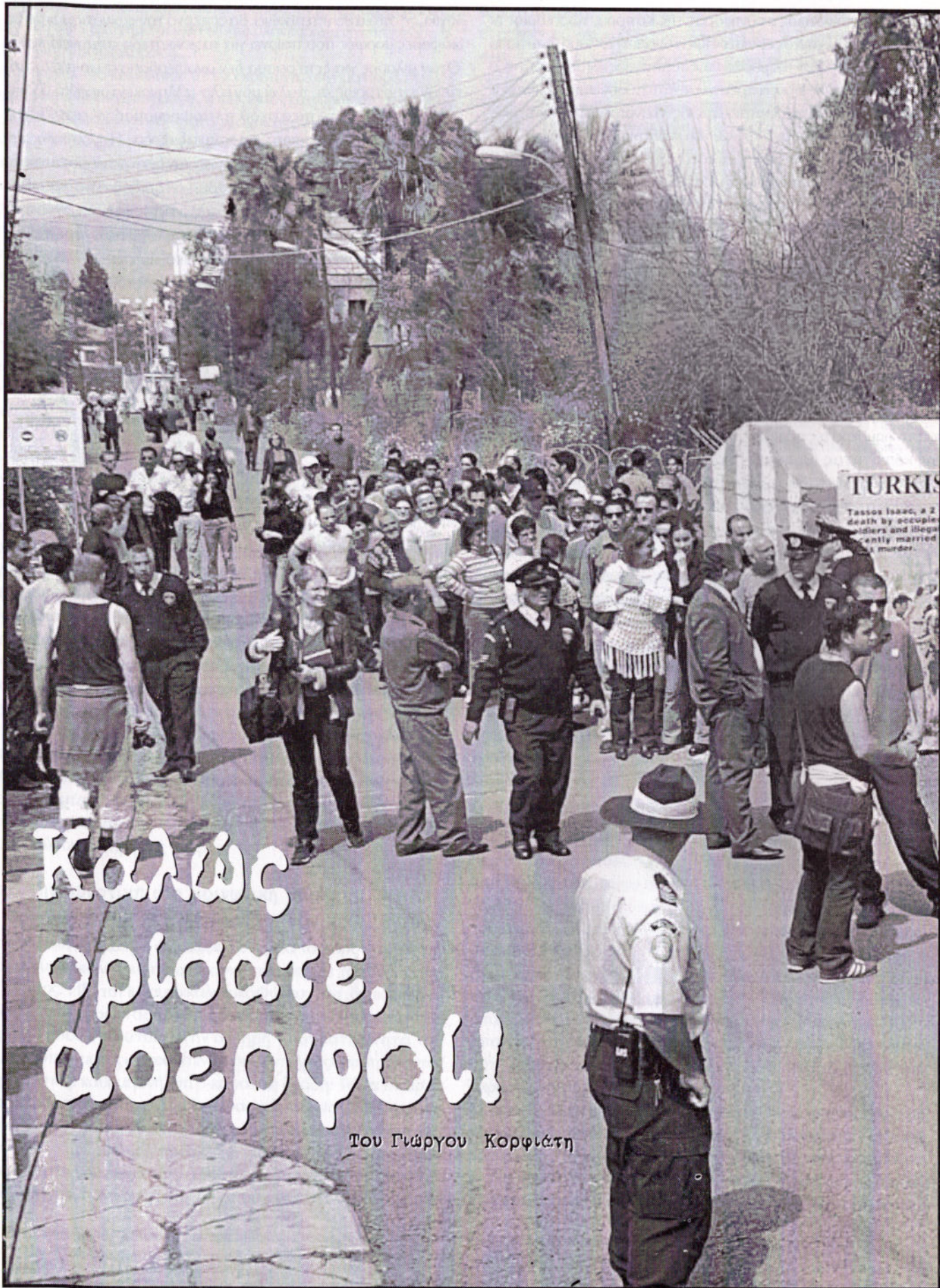
Οι δε συζητήσεις γύρω από την επαναφορά του σχεδίου Ανάν πρέπει επιτέλους να συγκεντρωθούν στις πραγματικές υπερκοινοτικές αδυναμίες του σχεδίου, κι όχι σε προσεγγίσεις που πηγάζουν από τον αντιδραστικό κοινοτισμό-εθνικισμό του παρελθόντος. Αυτό απαιτεί να αρχίσει επιτέλους μια συζήτηση για την ελλειμματική έννοια το πολίτη μέσα στο σχέδιο Ανάν και αδυναμία έκφρασης της άμεσης δημοκρατίας, θέματα τα οποία όχι μόνο περιθωριοποιούν το ουσιαστικό υποκείμενο της ιστορίας τον απλό άνθρωπο, το απλό Κύπριο για χάρη των ελίτ. Μόνο ένα υπερ-κοινοτικό αριστερό-δημοκρατικό κίνημα, συναποτελούμενο από ε/κ και τ/κ μπορεί να ανατρέψει τελικά, προς το παρόν να διεμβολήσει δημιουργικά από τα κάτω την όποια διαδικασία «επίλυσης» δίνοντας έτσι κοινωνική προοπτική. Η αναβάθμιση της έννοιας του πολίτη, του αναστοχαστικού πολίτη⁶, και η ανάπτυξη των κινήματων που ακριβώς ξεφεύγουν από το εθνοτισμό, για ουσιαστική ισότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και συμμετοχική κι ανοικτή δημοκρατία γίνεται επιτέλους η άμεση πολιτική πρόκληση για τα κοινωνικά κινήματα, τα πολιτικά κόμματα και τους πολίτες.

³ Βλέπε Kattos, S., 1999, State Capital and Labour in Cyprus, (unpublished) PhD thesis, University of New South Wales, Sydney, Australia.

⁴ π.χ. η πρωτοποριακή τότε μελέτη του Stuart Hall και των συνεργατών του (1978) Policing the Crisis, MacMillan, London.

⁵ Εδώ και χρόνια λειτουργεί το σώμα αυτό αποτελούμενο από ε/κ και τ/κ συνδικάτα.

⁶ Βλέπε, Κωνσταντίνου, Μ. «Παρατηρήσεις πάνω στην Πολιτική Κοινωνιολογία του Ελβετικού Συστήματος» και Τριμικλιανιώτης, Ν. «Το Ελβετικό Σύστημα, το Σχέδιο Ανάν και η Ομοσπονδοποίηση της Κύπρου: Για Ένα Αριστερό Συναγερμισμό» Εξ Υπαρχής (Ιανουάριος 2003) και ΘΕΣΕΙΣ, Τεύχος 83.

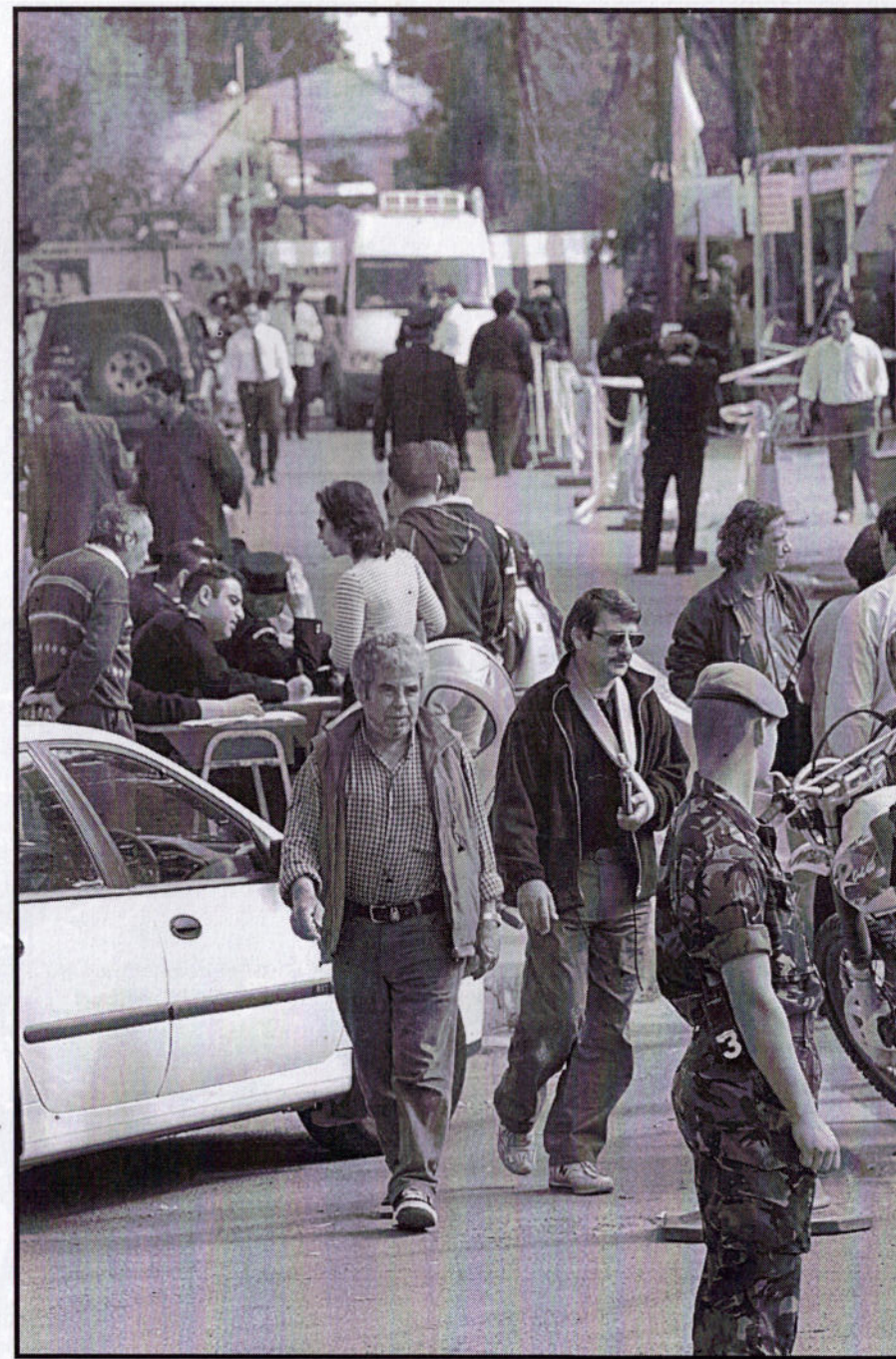
Καλώς ορίσατε, αδερφοί!

Του Γιώργου Κορφιάτη

πιτέλους, μετά από 45 χρόνια, Έλληνες και Τούρκοι εργαζόμενοι ΜΑΖΙ διαδήλωσαν για τα κοινά προβλήματα και την ταξική διεκδίκηση λύσεων! Οι πρώτες μετά το 1958 κοινές πρωτομαγιάτικες εκδηλώσεις των συνδικάτων Ε/Κ και Τ/Κ πραγματοποιήθηκαν με πρωτοβουλία των αριστερών συντεχνιών στη Λευκωσία, το μεσημέρι στην πλατεία Ελευθερίας και το βράδυ στην πλατεία Σερραγιού. Αέρας ειρήνης, κοινωνικής δικαιοσύνης και αδελφοσύνης σ' ολόκληρη την Κύπρο! Παρόλο που ο πάνοπλος Αττίλας είναι παρών κι ο Ντενκτάς εκδίδει διαταγές, ακόμη και οδηγίες προς... «τουρίστες» Ε/Κ. Όσα εκτυλίσσονται αποτελούν επιβεβαίωση ότι ο λαός της Κύπρου δεν έχει τίποτα να χωρίσει. Έχει μόνο τη θέληση να μην επαναλάβει λάθη, να ενώσει την πατρίδα, να ζήσει ξανά μαζί!

Τα γεγονότα είναι γνωστά. Οι εξελίξεις τρέχουν. Την ώρα που θα διαβάζετε τις γραμμές αυτές πάνω από 200.000 Έλληνες και Τούρκοι της Κύπρου (περίπου 1 στους 4 εντός 10 ημερών και με μύρια εμπόδια!) θα έχουν κάνει χρήση της άρσης στην απαγόρευση μετακίνησης που είχε επιβάλει από το 1974 ο τουρκικός στρατός και το παραπαίδι του ο Ντενκτάς. Οι πολίτες και κάτοικοι της Κύπρου θα έχουν αξιοποιήσει την ιδιόμορφη κατάσταση συμβίωσης που οι πολύχρονοι αγώνες των επαναπροσεγγιστών διατήρησαν στην επικαιρότητα και τα αδιέξοδα του καταπιεστικού ντεκτασικού καθεστώτος διεύρυναν σε αίτημα των μαζών. Το ρήγμα στο διαχωριστικό τείχος είναι αναγνωρίσι-

μο. Όχι ακόμη οριστικό! Τα συμφέροντα ισχυρών κύκλων της οικονομικής σφαίρας παραμερίζουν «λύσεις» δεκαετιών κατοχής. Χιλιάδες των «αβράκωτων» μαζών της Τ/κ κοινωνίας φαίνεται ότι αψηφούν τις απαγορεύσεις. Από την άλλη πλευρά των συρματοπλεγμάτων και των ναρκών, η καρτερικότητα και οι βαθιές ρίζες του ελληνισμού της Κύπρου σείουν ειρηνικά και δημοκρατικά τις στρατιωτικές εισβολές και τα τετελεσμένα των δήθεν «ειρηνευτικών» επιδρομών του τουρκικού στρατού. Η αν-

θρώπινη βάση της επανένωσης του κυπριακού λαού ως πολιτικής νομικής οντότητας είναι υπαρκτή. Παρόλο που υπαρκτός παραμένει, παρά το μερικό μούδιασμα, ο τουρκικός στρατιωτικός μηχανισμός εισβολής και βίαιης εθνοκάθαρσης στην κατεχόμενη Κύπρο και το φεουδαρχικό κρατίδιο του Ντενκτάς, που προετοιμάζει τη διαδοχή του από τον υιό Σερντάρ!

Η πολυπολιτισμική συμβίωση-μέσα από τη διατήρηση της ελληνικής ή της τουρκικής ταυτότητας στην κυπριακή πολι-

πισμική έκφρασή τους- φαντάζει όσο ποτέ άλλοτε δυνατή, χάρη στο ευρωπαϊκό πλέγμα ασφαλείας που περιβάλλει σιγά-σιγά το νησί. Τόσο δεδομένη είναι και η αποτυχία του εν όπλοις καθεστώτος του Ντενκτάς στη διεθνή αναγνώριση, στην οικονομική ανάπτυξη, στη νομιμοποίηση της σύστασής του στις συνειδήσεις των ιδίων των Τ/Κ! Εμείς οι άνθρωποι της Αριστεράς που ταχθήκαμε στον αγώνα για την κατάδειξη των εθνικιστικών εγκλημάτων, την κατάργηση των εθνικών και κοινωνικών καταπίεσεων και των συνόρων χαιρετίζουμε την τροπή των πραγμάτων. Χαιρετίζουμε την πρωτόγνωρη κινητικότητα που επιβάλλουν τα ανθρώπινα συναίσθημα και η κοινωνική λογική σε αντιπαλότητα με τις κρατικοδίαιτες σοβινιστικές ιδεολογίες και πολιτικές «λογικές».

Ώρες μόνο προηγήθηκε η αξιοπρεπής και ειρηνική υποδοχή των μεν και των δε. Ακολούθησε η από μηνών επεξεργασμένη δέσμη μέτρων της κυβέρνησης της Κυπριακής Δημοκρατίας για την εξομίωση των Τ/Κ πολιτών και των εργαζομένων, φοιτητών, αγροτών με τους Ε/Κ. Η συμμετοχή σε κοινά ή ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά, ερευνητικά, εργασιακά, αθλητικά και πολιτιστικά προγράμματα. Η εξομίωση στα ωφελήματα και υπηρεσίες των συγγενών Τ/Κ αγνοουμένων και αμάχων φονευθέντων της περιόδου 1963-67 και 1974 με τους συγγενείς Ε/Κ αγνοουμένων και πεσόντων. Όλα αυτά φράζουν το δρόμο στον επιθετικό εθνικισμό. Χάρισμα στον γερο- Ντεκτάς οι αριθμοί διαβατηρίων μας -αυτούς που μαζί με τα ονόματά μας θα θελήσει ανήμπορος να επιδείξει ως δήθεν αναγνώριση της «κρατικής» παραλυσίας του! Χάρισμά του και η δήθεν «αναγνώριση» από τις «επισκέψεις»

μας στο γερασμένο ψευδο-δοβλέτι του! Εμείς κρατάμε τους εναγκαλισμούς, τα δάκρυα αδερφοσύνης, τη χαρά των απλών πονεμένων ανθρώπων, που τότε ήταν «επισκέπτες» και τότε «οικοδεσπότες». Μας αρκεί που κατέρρευσε ο σκοτεινός μύθος εχθρότητας και μίσους ανάμεσα στους Έλληνες και Τούρκους της Κύπρου. Μας ενώνει το οριστικό γκρέμισμα του τείχους της κατοχής και της διαίρεσης, της καταπίεσης και των απαγορεύσεων από μεριάς του τουρκικού στρατού και του Ντενκτάς..

Μας ενώνει και μας παρακινεί το «κοινό συμφέρον», δηλαδή η δημιουργία της ενιαίας Κύπρου, της ελευθερίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της αποστρατικοποίησης και της απομάκρυνσης των κατοχικών στρατευμάτων και των εγγλέζικων βάσεων. Μας ενώνει το κοινό ευρωπαϊκό μέλλον των κοινωνικών αγώνων. Το αίτημά μας είναι Ε/Κ και Τ/Κ ειρηνικά να ζήσουν κι ελεύθερα στην επανενωμένη, δημοκρατική ευρωπαϊκή Κύπρο. Το ποτάμι δε γυρίζει πίσω. Καλώς ορίσατε, αδερφοί!

ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΑ

Από τη

Γραφικότητα

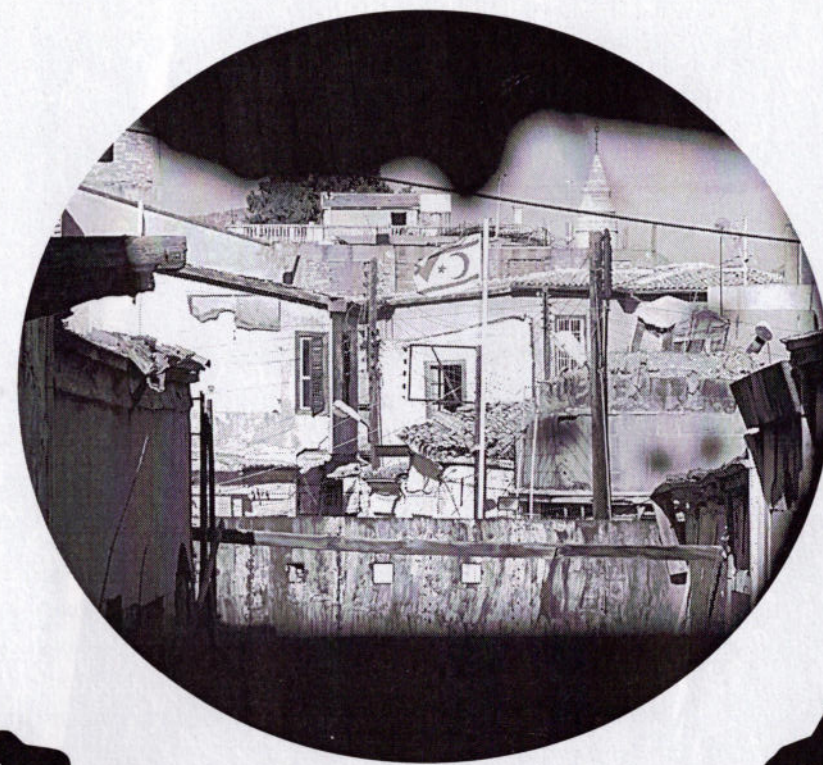
Του Μάριου Θρασυβούλου

Όταν ο όρος επαναπροσέγγιση καθιερώθηκε στα χρόνια μετά το '74, μέσα από τις προσπάθειες του ΑΚΕΛ να φέρει κοντά τις δύο κοινότητες, ήταν προχώρημα και μεγάλης σημασίας δεδομένο στη μεταπολεμική Κύπρο. Και πραγματικά, με τις εκδηλώσεις επαναπροσέγγισης μεταξύ Ε/Κ και Τ/Κ κτιζόνταν αργά αλλά σταθερά, παραδόσεις και πλάθονταν συνειδήσεις ειρήνης και συνεργασίας. Το ΑΚΕΛ, η μοναδική πολιτική δύναμη του τόπου, που ιστορικά συσπείρωνε μάζες Τ/Κ στους κόλπους του, ήταν εκ των πραγμάτων αναγκασμένο να στρέψει την προσοχή του σ' αυτούς. Και ήταν το κόμμα που δεχόταν τους προπηλακισμούς της εθνικιστικής δεξιάς. Τι γίνεται όμως τώρα; Πώς εννοούμε την

επαναπροσέγγιση στην τωρινή συγκυρία των μεγάλων κινητοποιήσεων αμφισβήτησης στο Βορρά, της μερικής κατάργησης της διαχωριστικής γραμμής, της ζεστής και αυθόρμητης επαφής των απλών ανθρώπων στις δύο πλευρές; Νέα εποχή, νέες προκλήσεις λοιπόν! Αλλά και νέοι ρόλοι απαιτούνται. Κάτι που γινόταν σε μια εποχή και κρινόταν μεγάλο και σημαντικό, σε άλλη εποχή μπορεί να μετατραπεί σε ασήμαντο, αλλά και οπισθοδρομικό. Η πολιτική επαναπροσέγγισης που καθιέρωσε το ΑΚΕΛ, με τις γιορτές και τα φεστιβάλ, είχε κάποιο νόημα σε συνθήκες πλήρους διαχωρισμού και απομόνωσης των δύο κοινοτήτων. Τώρα, αυτή η πολιτική τείνει να γίνει μία γραφική συνήθεια. Σε αντίθεση με τα άλλα κόμματα, το ΑΚΕΛ κουβαλά το βάρος της παραδοσιακής σχέσης του με τους Τ/Κ και όλοι περιμένουν απ' αυτό την ανάλογη δράση. Και αυτή τη στιγμή παρουσιάζεται αντιφα-

τικό και συγχισμένο. Την ώρα που κινδυνολογούσε για τη μετάβαση στο Βορρά, που απέτρεπε στην ουσία το σπάσιμο των συνόρων, που έκανε ότι ήταν δυνατό, μαζί με τις πιο εθνικιστικές δυνάμεις του Νότου, για να καταλαγιάσουν οι αυθόρμητες κινητοποιήσεις των πολιτών, την ίδια στιγμή οργανώνει φεστιβάλ και γιορτές επαναπροσέγγισης. Ενώ η ιστορία το προορίζει να παίξει ρόλο στην ουσιαστική επαφή και στην κοινή προοπτική των δύο κοινοτήτων, οι ηγέτες του ΑΚΕΛ, μετατρέπουν αυτή την εντολή σε τυποποιημένες γιορτές και πανηγύρια. Έτσι νιώθουν ότι ξεφλούν με τις επαναπροσεγγιστικές τους υποχρεώσεις. Ως εδώ είναι τα όρια τους, βολεύονται μ' αυτά, πιστεύοντας ότι συγκαλύπτουν έτσι το συντηρητισμό και την αδράνειά τους. Χαμηλώνουν όμως δραματικά τον πήχυ και τα γεγονότα τους ξεπερνούν. Οι Ε/Κ και Τ/Κ πολίτες έδειξαν ότι είναι

στην ουσία

έτοιμοι και ώριμοι να αφήσουν πίσω τα μίσση και τα πάθη, να πορευτούν σε μια ειρηνική ζωή. Η αυθόρμητη απόρριψη των εκ των άνω νουθεσιών, των πατριωτικών κλισέ, των συγκαλυμμένων εκβιασμών, δείχνει ότι σε αντίθεση με τις πολιτικές ηγεσίες των δύο πλευρών, που έντεχνα συντηρούν τον "αλυτρωτισμό", η πλειοψηφία του λαού, μέσα από τις συσσωρευμένες εμπειρίες του, έχει τη σοφία να αποδεχτεί και να ανεχτεί δεδομένα που παλιά ήταν αδύνατο να το κάνει. Επαναπροσέγγιση σ' αυτή τη συγκυρία σημαίνει προσπάθεια να εξαφανιστούν ένα - ένα τα σύννεφα της καχυποψίας πάνω από τις δύο κοινότητες, κοινός προσδιορισμός της δράσης τους στην κοινωνία και στην πολιτική, κοινός σχεδιασμός του μέλλοντος. Αυτά όλα θα είναι εφικτά, αν κυριαρχήσουν οι δυνάμεις εκείνες που θα κερδίσουν με τη στάση τους την εμπιστοσύνη της άλλης

κοινότητας, που θα πολιτευτούν όχι εθνικά, αλλά με βάση το συλλογικό καλό. Επαναπροσέγγιση σημαίνει η πολιτική σου να διεισδύει στην άλλη κοινότητα και να εμπνέει τον πολίτη που παλεύει για ένα καλύτερο μέλλον, με ιδέες και ιδανικά, κόντρα στο δικό του κατεστημένο. Είναι ολοφάνερο όμως, πως η ηγεσία του ΑΚΕΛ, δεν πρόκειται να κάνει τέτοια βήματα επαναπροσέγγισης. Στην πραγματικότητα θα προτιμούσαν να μην εξελίσσονταν έτσι τα πράγματα, να είχαν το κεφάλι τους ήσυχο, να συγκυβερνούσαν όμορφα και ωραία, πού και πού να έκαναν και κανένα πανηγύρι στην Πύλα. Η εποχή απαιτεί δράση. Τέρμα στα πανηγύρια. Ας αφήσουμε πίσω αυτούς που φοβούνται τις ανατροπές. Η ευρύτερη αριστερά στο Νότο, έχει καθήκον και υποχρέωση να κινηθεί προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής επαναπροσέγγισης των δύο κοινοτήτων και να ανοί-

ξει μία συζήτηση για ζητήματα που θα φέρουν ακόμα πιο κοντά Ε/Κ και Τ/Κ. Ζητήματα όπως είναι η άρση του οικονομικού εμπάρκο στο Βορρά, η μείωση των εξοπλισμών, η μείωση της στρατιωτικής θητείας, η απόσυρση της ΕΛΔΥΚ, η σύσταση επιτροπών διερεύνησης εγκλημάτων ενάντια σε Τ/Κ, είναι σημαντικό να συζητηθούν και να κατέβουν σε επίπεδο θέσεων πια, κάτω στην κοινωνία. Οι Τ/Κ προσβλέπουν στη συμπεριφορά της Ε/Κ αριστεράς. Έχουν ανάγκη εκείνες τις θαρραλέες κινήσεις που θα τους κερδίσουν την εμπιστοσύνη τους, θα εξαλείψουν την ανασφάλειά τους και συγχρόνως, θα τους οπλίσουν με την αποφασιστικότητα που χρειάζεται να πιέσουν κι αυτοί για παρόμοια μέτρα στο Βορρά και να παλέψουν ενάντια στο Ντενκτασικό κατεστημένο και στους στρατοκράτες.

Μέχρι πότε θα αφήνουμε του Τουρκοκύπριους στη θανάσιμη μοναξιά τους;

Του Γιώργου Μητραλιά

Κ

αι ιδού που εντελώς ξαφνικά όλα αλλάζουν και οι πάντες «ανακαλύπτουν» την ύπαρξη ενός ανθρώπινου είδους που επέμεναν να αγνοούν: των Τουρκοκυπρίων! Αναμφίβολα, η εξέλιξη είναι ενθαρρυντική αλλά αφήνει αναπάντητη μια πελώρια απορία: γιατί η τόσο μεγάλη καθυστέρηση αυτής της «ανακάλυψης»;

Η απάντηση είναι πολύ απλή: επειδή μόλις πρόσφατα αρχίσαμε να υποπτευόμαστε ότι η ύπαρξη και ο αγώνας τους μπορεί και να μην είναι εντελώς άσχετοι με την επίλυση του «εθνικού ζητήματός» μας. Η πρόδοος είναι σίγουρα σημαντική όταν αφορά τον κ.Σημίτη και τους εκσυγχρονιστές του, που αναγνωρίζουν—επιτέλους—ότι τους συμφέρει να υποστηρίξουν τον (τουρκοκύπριο) εχθρό του «εθνικού» εχθρού τους. Όμως, για την αριστερά τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά. Στην περίπτωση της, δεν σημειώνεται καμιά ουσιαστική πρόδοος καθώς η «ανακάλυψη» και αξιολόγηση του αγώνα των Τουρκοκυπρίων γίνεται με το ίδιο ακριβώς «εθνικό», και όχι διεθνιστικό και ταξικό κριτήριο. Η διαπίστωση μπορεί να φανεί αμελητέα αλλά δεν είναι: επηρεάζει αρνητικά το παρόν και υπονομεύει το μέλλον της ίδιας της αριστεράς

τόσο στην Κύπρο όσο και στην Ελλάδα, αφήνοντας τους διάφορες Σημίτιδες κυρίαρχους του παιχνιδιού!

Ωστόσο, τίποτα δεν ήταν μοιραίο και αναπόφευκτο. Ούτε χθες ούτε σήμερα. Καταρχήν, ακόμα και πριν αρχίσει η κινητοποίηση των Τουρκοκυπρίων, μια προσεκτική εκτίμηση της κατάστασης της κοινότητάς τους μπορούσε ήδη να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι αυτοί ήταν «καταδικασμένοι» να γίνουν όχι απλώς φυσικοί στρατηγικοί σύμμαχοι της ελληνικής και ελληνοκυπριακής αριστεράς αλλά και πυροδότες μιας ευρύτερης κρίσης που θα έθετε σε αμφισβήτηση ολόκληρο το τουρκικό κατεστημένο. Καταπιεσμένοι από τους πάντες (διπλό εμπόργκο!) και κυρίως, υπό την συνεχή απειλή της εξαφάνισής τους από προσώπου γης, οι Τουρκοκύπριοι ήταν προ πολλού καταδικασμένοι να παλεύουν με νύχια και με δόντια για την ίδια τη συλλογική τους επιβίωση.

Κατόπιν, υπήρξε όμως και η παρατεταμένη εξέγερσή τους που μόνο ένας τυφλός δεν θα μπορούσε να έχει δει. Σχεδόν ευθύς εξ αρχής, αυτή η εξέγερση δεν στρεφόταν μόνο κατά του καθεστώτος Ντενκτάς αλλά και κατά της τουρκικής κατοχής, των Τούρκων στρατηγών και τελικά, κατά του καθεστώτος της Άγκυρας. Συσπειρωμένοι γύρω από την πλατφόρμα τους «Αυτή η χώρα είναι δική μας» και το καρτέλ των 42 κάθε λογής οργανώσεών τους

(αργότερα έφθασαν τις 90), οι Τουρκοκύπριοι κατέβηκαν σε γενικές απεργίες και παλλαϊκές διαδηλώσεις, ενώ παράλληλα προέβησαν σε θεαματικές ενέργειες (π.χ. εξεφόδου κατάληψη του κοινοβουλίου τους) που πολύ δύσκολα θα μπορούσαν να έχουν περάσει απαρατήρητες. Και όμως, αφέθηκαν πάντα απελπιστικά μόνοι τους χωρίς να γίνει ποτέ η παραμικρή διαδήλωση αλληλεγγύης που θα ξεπερνούσε το ευχολόγιο της ανώδυνης έκφρασης συμπάθειας.

Μήπως όμως δεν γινόταν αλλιώς; Ευτυχώς, όχι. Και για του λόγου το αληθές, υπήρξαν σε όλους αυτούς τους χαλεπούς καιρούς, μερικές ηρωικές πρωτοβουλίες, όπως η μακρά και πολύτιμη «Επαναπροσεγγιστική Διαδικασία», που έσωσαν την τιμή της διεθνιστικής αριστεράς, έστω και αν προέρχονταν κυρίως από νεαρούς αγωνιστές που δρούσαν χωρίς κομματική κάλυψη.

Φυσικά, υπήρξαν και στην Ελλάδα κάποιες ελάχιστες φωτεινές εξαιρέσεις που προσπάθησαν να σπάσουν τον τοίχο της σιωπής που είχε ορθωθεί γύρω από τον αγώνα των Τουρκοκυπρίων, με κυριότερη εκείνη της εφημερίδας που διαβάζετε, της Εποχής. Όμως, οι ελάχιστες εξαιρέσεις επιβεβαιώνουν τον κανόνα: κοινοβουλευτική ή εξωκοινοβουλευτική, η ελληνική αριστερά αγνόησε πάντα επιδεικτικά τον παραδειγματικό αγώνα των Τουρκοκυπρίων και τον

Μέχρι τότε θα αφήνουμε
του Τουρκοκύπριους στη
θανάσιμη μοναξιά τους.

«ανακάλυψε» μόνον όταν δεν μπορούσε πια να κάνει αλλιώς. Δηλαδή όταν τον επέβαλε στα πρωτοσέλιδα του ελληνικού τύπου η κυπριακή πολιτική της... κυβέρνησης Σημίτη.

Όμως, και αυτή η όψιμη «ανακάλυψη» ήταν επιφανειακή. Τρανή απόδειξη ό,τι την ακολούθησε. Διχασμένη ανάμεσα στους εσχατολογικούς επαναστατικούς αφορισμούς των μεν και στις νομικιστικές αξιολογήσεις των διαφόρων «ειρηνευτικών σχεδίων» των δε, η αριστερά της Κύπρου και της Ελλάδας ούτε άκουσε, ούτε είδε τους Τουρκοκύπριους όταν αυτοί της ζητούσαν κατεπείγόντως βοήθεια κατά τους τελευταίους εξαιρετικά κρίσιμους μήνες. Και φυσικά, απαξίωσε να απαντήσει στις εκκλήσεις τους.

Και έτσι, χάθηκαν αλλεπάλληλες σπάνιες ευκαιρίες όχι μόνο για να στηριχτεί έμπρακτα ο αγώνας των Τουρκοκυ-

πρίων αλλά και για να δημιουργηθούν διακοινοτικές αριστερές παρεμβάσεις στα κυπριακά τεκταινόμενα. Στη Φλωρεντία, οι συζητήσεις για το κυπριακό έγιναν χωρίς τη συμμετοχή των μεγάλων πρωταγωνιστών του, δηλαδή των Τουρκοκυπρίων, ενώ το κυπριακό Κοινωνικό Φόρουμ (στο οποίο μετέχει το σύνολο των ελληνοκυπριακών αριστερών και συνδικαλιστικών δυνάμεων) δεν μπόρεσε (;) ποτέ να διευρυνθεί στο τουρκοκυπριακό κίνημα!

Η συνέχεια ήταν η αναμενόμενη. Όμηρος της πάγιας επιλογής του να χαράμιζει την τεράστια λαϊκή του δύναμη παίζοντας το ρόλο του υποζυγίου των διαφόρων εθνικοφρόνων Τάσσεων, το ΑΚΕΛ κάνει τώρα φιλότιμες προσπάθειες να ξανακερδίσει την εμπιστοσύνη των Τουρκοκυπρίων, ενώ όμως η κυβέρνηση που στηρίζει δείχνει να συμπορεύεται με το ελληνοκυπρια-

κό κατεστημένο, που έχοντας δέσει τον ευρωπαϊκό του γάιδαρο, δεν βιάζεται να διαπραγματευθεί το σχέδιο Άναν και μιλάει για «ευρωπαϊκή λύση» του κυπριακού.

Ωστόσο, η λύση επείγει και ακόμα περισσότερο επείγει η δημιουργία μικτών ελληνοκυπριακών και τουρκοκυπριακών οργανώσεων που θα αναλάβουν δράση πριν είναι αργά. Όμως, δεν αρκούν πια ούτε οι καλές προθέσεις ούτε οι γενικόλογες εκκλήσεις. Τώρα, πρέπει να αναληφθούν συγκεκριμένες πρωτοβουλίες με δεδομένο ότι δεν είναι οι Τουρκοκύπριοι που χρωστάνε σε εμάς, αλλά εμείς, δηλαδή το ελληνικό, ελληνοκυπριακό και ευρωπαϊκό κίνημα, που χρωστάμε πολλά σε αυτούς. Και ας μην ξεχνάμε: αυτή είναι η τελευταία ευκαιρία που μας προσφέρεται και άλλη δεν πρόκειται να υπάρξει...

ΤΟΥΡΚΙΑ: Μέλος της ΕΕ ή Περιφερειακός Υπηρέτης των ΗΠΑ;

Του Πέτρου Ζαρούνα*

Το

πιο πάνω δίλημμα έχει προβάλει μεγалоπρεπα μετά την ψυχρολουσία των δηλώσεων του αμερικανού υφυπουργού Γούλφοβιτς. Ο κ. Γούλφοβιτς είτε με

ένα πολύ ξεκαθαρό τρόπο στην Τουρκική ηγεσία ότι η μόνη επιλογή που έχουν για να διατηρήσουν την όποια σχέση τους με τις ΗΠΑ είναι να υιοθετήσουν και να υλοποιήσουν πλήρως την υφιστάμενη αμερικανική πολιτική αναφορικά με την Μέση Ανατολή. Η πιο πάνω αμερικανική θέση αποτελεί απότοκο της νέας κατάστασης πραγμάτων στην περιοχή. Η άμεση και δυναμική παρέμβαση των ΗΠΑ στο Ιράκ και η μετέπειτα παρουσία τους έχει αλλάξει δραματικά το γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό τοπίο στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Στα νέα δεδομένα που έχουν διαμορφωθεί περιλαμβάνεται και η υποβάθμιση της στρατηγικής αξίας και του ρόλου μίας σειράς σημαντικών περιφερειακών χωρών. Ανάμεσα στις χώρες αυτές περιλαμβάνονται η Τουρ-

κία και το Ισραήλ.

Η πρόταση-συμβουλή Γούλφοβιτς έχει προκαλέσει σόκ στην Τουρκία. Η ηγεσία της τα τελευταία στηριγμένη στα οράματα αλλά και τα επιτεύγματα της δεκαετίας Οζάλ είχε υιοθετήσει μία στρατηγική για ανάδειξη της Τουρκίας σε περιφερειακή δύναμη. Η στρατηγική αυτή προσπαθούσε να αξιοποιήσει την ευνοϊκή διεθνή και περιφερειακή συγκυρία. Η συγκυρία αυτή είχε να κάνει με την υποβάθμιση του από βορρά κινδύνου με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και την διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Σε αυτή περιλαμβάνονταν επίσης η πολυδιάσπαση της Γιουγκοσλαβίας, η αποδυνάμωση των αράβων και η οικονομική στασιμότητα και απομόνωση της Ελλάδας. Πέραν όμως των ευνοϊκών αυτών παραγόντων υπήρξε και η οικονομική ενδυνάμωση της χώρας ως αποτέλεσμα της δυναμικής οικονομικής πολιτικής που ακολούθησε ο Τουργούτ Οζάλ. Με βάση όλα αυτά η Τουρκία προχώρησε σε τρομακτική ενίσχυση των αμυντικών της δυνατοτήτων, δημιουργία ειδικών σχέσεων με το Ισραήλ, προώθηση μεγαλε-

πιβόλων ενεργειακών και υδατικών προγραμμάτων κ.λ.π. Όλα αυτά αποτέλεσαν και συνεχίζουν να αποτελούν μέρος της στρατηγικής για ανάδειξη της σε περιφερειακή δύναμη. Κεντρικό όμως στοιχείο της τουρκικής προσπάθειας ήταν και είναι η δημιουργία μίας στρατηγικής σχέσης με τις ΗΠΑ έτσι ώστε από κοινού να συνδιαμορφώνουν και υλοποιούν περιφερειακές πολιτικές είτε στην Μέση Ανατολή είτε στον Καύκασο είτε στα Βαλκάνια.

Η στρατηγική αυτή φαινόταν να πηγαίνει καλά. Η αμερικανική υπερδύναμη είχε υιοθετήσει ένα δόγμα της περιορισμένης εμπλοκής στα διεθνή πράγματα. Η πολιτική αυτή στηριζόταν στην λογική ότι τα πράγματα θα κινούνταν με σχετικά γοργούς ρυθμούς προς ένα πολυπολικό διεθνές σύστημα. Έτσι οι ΗΠΑ επέλεξαν να αναπτύσσουν τις σχέσεις τους με τις φιλικές τους χώρες και όσες είχαν προέλθει από την διάλυση του ανατολικού μπλόκ. Παράλληλα εφάρμοσαν μία πολιτική συγκράτησης και απομόνωσης όλων εκείνων των χωρών που αμφισβητούσαν την αμερικανική ηγεμονία. Στην Μέση Ανατολή η πολιτική αυτή ονομάστηκε dual containment policy και είχε ως άμεσους στόχους της το Ιράκ και το Ιράν. Η υλοποίηση της πολιτικής αυτής είχε αναγκη χώρες όπως την Τουρκία οι οποίες και θα αναλάμβαναν τοπικά την αστυνόμευση των άτακτων αυτών χωρών.

Ο Μπούς ο νεώτερος και η ομάδα των νεοσυντηρητικών στελεχών του αξιοποιώντας και τα γεγονότα της 11 Σεπτεμβρίου άλλαξαν την αμερικανική στρατηγική. Υιοθέτησαν την λογική του προληπτικού πολέμου ως του μέσου για την καταστροφή και την καθυστόαξη όλων όσων αμφισβητούν την αμερικανική ηγεμονία. Στην περίπτωση της Μέσης Ανατολής η πολιτική αυτή πήρε σάρκα και οστά με την επιχείρηση ενάντια στο Ιράκ.

Η Τουρκική ηγεσία οδηγήθηκε μετά από παλινδρομήσεις σε μη εμπλοκή και πού περιορισμένη υποστήριξη της αμερι-

κανικής επιχείρησης. Η πολιτική αυτή υπήρξε προίον μίας σειράς λόγων όπως: Λανθασμένων στρατηγικών εκτιμήσεων για το βαθμό οι ΗΠΑ εξαρτούσαν την επιχείρησ από την δημιουργία ενός βόρειου μετώπου, της εκτίμησης ότι η επιχείρηση θα οδηγούσε μακροπρόθεσμα σε ανάδειξη των κούρδων, της αρνητικής στάσης της πλειοψηφείας του τουρκικού λαού κ.λ.π.

Η όλη υπόθεση προκάλεσε την έντονη δυσαρέσκεια των ΗΠΑ. Προ στιγμής οδήγησε σε κίνδυνο την όλη επιχείρηση. Δεν έφταναν όλα αυτά οι τούρκοι επεχείρησαν με δύο άλλες ενέργειες τους να υποσκάψουν την αμερικανική πολιτική στο Ιράκ και την ευρύτερη περιοχή. Οι ενέργειες αυτές είχαν να κάνουν με τον μυστικό εξοπλισμό της μειονότητας των τουρκομάνων και τις συνηνοήσεις με την Συρία και το Ιράν.

Η νέα κατάσταση πραγμάτων είναι για την Τουρκία δυσμενής αφού η υπερδύναμη ούσα στην περιοχή δεν έχει και τόσο ανάγκη τους τοπικούς χωροφύλακες.

Σήμερα σε ολόκληρη την Τουρκία συζητείται το πού οδεύει η χώρα. Όλο και περισσότερες φωνές μιλούν για την ανάγκη αναθεώρησης της σχέσης με τις ΗΠΑ. Όπως τονίζουν αναλυτές και καθηγητές πανεπιστημίου από τούδε η όποια σχέση με την αμερικανική υπερδύναμη είναι αδύνατον να λειτουργήσει πάνω σε σχετικά ισότιμη βάση. Ο μόνος ρόλος που μπορεί να διαδραματίσουν οι τούρκοι δίπλα από τις ΗΠΑ είναι εκείνο του εκτελεστή των αμερικανικών αποφάσεων. Αντίθετα πάντα κατά τους ίδιους τους τούρκους η ΕΕ επιτρέπει στην Τουρκία μία περισσότερο αξιοπρεπή θέση και ρόλο. Τόσο θεσμικά όσο και πολιτικά η Τουρκία, ειδικότερα στην περίπτωση που καταστεί πλήρες μέλος, θα μπορεί να συμμετέχει στην διαμόρφωση και την υλοποίηση της όποιας πολιτικής. Να προσθέσω εδώ ότι και ως προς τις ΗΠΑ ο σπουδαιότερος ρόλος που μπορεί να παίξει η Τουρκία είναι στην ΕΕ και λιγότερο στην Μέση Ανατολή.

Ποιά μεσανατολική πολιτική να ακολουθήσει η Τουρκία;

Η νέα αυτή κατάσταση πραγμάτων θέτει την Τουρκία ενώπιον σοβαρών διλημμάτων σε ότι αφορά την μεσανατολική αλλά και την γενικότερη της πολιτική. Μπροστά της προβάλλουν οι εξής εναλλακτικές επιλογές:

- Στενή συνεργασία με ΗΠΑ για την οικοδόμηση ενός ομοσπονδιακού Ιράκ και εξαναγκασμός της Συρίας και του Ιράν σε προσαρμογή στα αμερικανικά κελεύσματα;
- Σύμπλευση με Συρία και Ιράν για αποτροπή της ομοσπονδοποίησης του Ιράκ και της αναβάθμισης των κούρδων και ταυτόχρονος μετριασμός αν όχι εγκατάλειψη της αμερικανικής πολιτικής της βίαης ή της με εκβιαστικό τρόπο προσαρμογής των περιφερειακών αμφισβητιών της αμερικανικής ηγεμονίας
- Υιοθέτηση μίας πολιτικής πιο κοντά στην ΕΕ με στόχο μία πολυμερή και στο βαθμό που είναι δυνατόν μη βίαης διαχείριση της μετασάνταμ εποχής τόσο στο Ιράκ όσο και την ευρύτερη περιοχή;

Η στάση μας ως ΕΕ και ως Κύπρος και Ελλάδα

Εκτιμώ ότι είναι προς το συμφέρον μας ως ευρωπαϊκών χωρών αλλά και ως χωρών με τις υπάρχουσες και συγκεκριμένες διαφορές με την Τουρκία να ενισχύσουμε τους ευρωπαϊκούς προσανατολισμούς των Τούρκων. Η ενίσχυση της μεσογειακής και μεσανατολικής πολιτικής της ΕΕ και η ενεργότερη εμπλοκή της ΕΕ στα της περιοχής θα πρόσθετε στην όλη προσπάθεια. Η παρουσίαση και η προώθηση προτάσεων που θα προέκυπταν μέσα και από ένα διάλογο ΕΕ-Τουρκίας θα ήταν μία ενέργεια προς την σωστή κατεύθυνση.

* Ο Πέτρος Ζαρούνας είναι ερευνητής συνεργαζόμενος με το Ευρωπαϊκό Κέντρο Ερευνών Jean Monnet που έχει έδρα τη Αθήνα. Διδάσκει στην δημοσιογραφική σχολή του Frederick Institute of Technology.

Το Ευρωκοινοβούλιο και οι αριθμοί

Του Λάρκου Λάρκου

Η

συζήτηση άρχισε και το κλίμα των ημερών επιτρέπει τη διεύρυνσή της. Η συμμετοχή της Κύπρου στις Ευρωεκλογές (Ιούνιος 2003) θέτει επί τάπητος ένα κύριας σημασίας ερώτημα. Πόσοι ευρωβουλευτές θα εκπροσωπούν τον κυπριακό λαό; Η συζήτηση έχει αρχίσει και το ειδικό ερώτημα έχει πέντε, κατά την άποψή μου, διαστάσεις.

- A.** Οι Συνθήκες της Ε.Ε. έχουν ορίσει τον αριθμό. Έξι ευρωβουλευτές θα εκπροσωπούν την Κύπρο, στη βάση των θεσμικών αποφάσεων των 15, στη Νίκαια Δεκέμβριος 2000.
  - B.** Στο Ευρωκοινοβούλιο εκπροσωπούνται οι λαοί, όχι οι κυβερνήσεις. Κατά συνέπεια οι έξι θα είναι εκπρόσωποι του πολιτικού υποκειμένου, εκφραστές του λαού της Κύπρου, όχι διορισμένοι εκπρόσωποι όπως λ.χ. οι Επίτροποι ή οι εκπρόσωποι στη Συντακτική Συνέλευση. Έτσι, στη βάση ότι στο Κυπριακό Σύνταγμα η αντιστοιχία Ε/Κ και Τ/Κ στο Κοινοβούλιο (Βουλή των Αντιπροσώπων) είναι 4:2, έχει παρουσιαστεί αυτή η αναλογία και στην περίπτωση των Ευρωεκλογών, τέσσερις Ε/Κ, δύο Τ/Κ.
  - Γ.** Από ορισμένους κύκλους κυκλοφορεί η άποψη πως αφού το κυπριακό δεν έχει επιλυθεί, οι έξι θέσεις να καλυφθούν από Ε/Κ και μετά βλέπουμε.
- Η άποψη αυτή είναι κυριολεκτικά αβάσιμη. Στο κυπριακό κοινοβούλιο από το 1964 δεν έχουν πληρωθεί οι έδρες που αναλογούν στους Τ/Κ. Παραμένουν κενές. Ουδείς έχει εισηγηθεί – έως τώρα – κάτι άλλο. Αυτό το πρότυπο ταιριάζει και στην περίπτωση των Ευρωεκλογών. Εάν έως τότε (Ιούνιος 2003) έχει λυθεί το Κυπριακό όλα είναι απλά, και το 4:2 υλοποιείται. Εάν όχι, οι 4 ευρωβουλευτές εκλέγονται από τους Ε/Κ και οι 2 θέσεις μένουν κενές έως την πλήρωση τους από τους Τ/Κ. Ένα σενάριο που πιθανόν να θέσει το ζήτημα σε νέες δια-

στάσεις είναι το εξής. Και εάν το κυπριακό παραμένει αλυτό, να αναλάβει η ΕΕ υπό την ευθύνη της την διεξαγωγή ευρωεκλογών στα κατεχόμενα και στην παρουσία παρατηρητών της Κυπριακής Δημοκρατίας. Μια τέτοια πρόταση δεν θα περάσει από το καθεστώς Ντενκτάς. Αξίζει, όμως, να τύχει προσεκτικής μελέτης και προώθησης του στις Βρυξέλλες.

Δ. Η προσέγγιση αυτή πάει κατ' ευθείαν στην ουσία του πολιτικού αγώνα στη σημερινή Κύπρο. Είναι μια θεσμικά σωστή διαδικασία, ενώ ταυτόχρονα είναι και μήνυμα ειδικού συνδυασμού για το πώς οι Τ/Κ θα είναι παρόντες στον εκλογικό αγώνα. Με την επίλυση του κυπριακού, όχι στις μεθεπόμενες ευρωεκλογές. Όταν γίνεται λόγος με ευρωπαϊκά βήματα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, από κάπου αρχίζεις που να είναι απλό, χειροπιαστό, αληθές σε όλο το συνταγματικό του εύρος. Και η λύση του 4:2 είναι απολύτως συμβατή με το σύνταγμα, αλλά και την πολιτική συγκυρία.

Ε. Κάθε εξέλιξη έχει το δικό της κωδικό περιεχόμενο. Εάν ο λαός της Κύπρου εκπροσωπείται από τέσσερις Ε/Κ ευρωβουλευτές οι δύο άδειες καρέκλες για τους Τ/Κ στην αίθουσα του ευρωκοινοβουλίου, θα είναι και μια μεγάλη υπόθεση πίεσης προς την κατεύθυνση της Αγκυρας και του Ρ. Ντενκτάς. Ποιοι απουσιάζουν, γιατί απουσιάζουν, πού πάει το κυπριακό, πώς προωθεί το ευρωκοινοβούλιο περαιτέρω δράσεις για την επίλυση του.

Η προσέγγιση είναι κατά την άποψή μου θωρακισμένη σε όλα τα επίπεδα (συνταγματικά, πολιτικά, στόχοι). Σε μια τέτοια εξέλιξη η Κύπρος και ο λαός της θα κερδίσουν περισσότερη αξιοπιστία ως προς το τί ακριβώς επιδιώκουν σε σχέση με το ευρωπαϊκό περιβάλλον. Είναι ένα δυνατό χαρτί, ένα τέστ αξιοπιστίας για το λαό μας και τις πολιτικές του εκπροσωπήσεις. ■

Σε μια εποχή γενικευμένου ψέματος όπου η αποικιοκρατία ονομάζεται «ανοικοδόμηση», η αντίσταση γίνεται καθήκον

Ο

πόλεμος στο Ιράκ έχει φύγει πια από τα πρωτοσελιδα των ειδήσεων. Όπως το Αφγανισταν πριν 2 χρόνια, όπως η Παλαιστίνη για δεκαετίες, το ζήτημα του Ιράκ μετατρέπεται από τα δυτικά ΜΜΕ σε κάτι συνηθισμένο. Έγινε ένας πόλεμος καλώς η κακώς, ο πόλεμος τελείωσε, πάμε παρακάτω. Ετσι η πραγματικότητα της κατοχής και οι μορφές αντίστασης των ιρακινών περνούν στα φιλιά των ειδησεων. Οφείλουμε όμως να σταθούμε στο ιρακινό ζήτημα όχι μόνο για την ευρύτερη ηθική διάσταση του θέματος, αλλά και γιατί αυτή η επίθεση σηματοδοτεί μια νέα επικίνδυνη στροφή της πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών και των σύμμαχων τους. Ο κόσμος μπορεί να μην ήταν ο ιδανικός και να είχε τεράστια προβλήματα πριν το 2000, αλλά μια σειρά ζητημάτων φαινόταν ότι είχαν λυθεί στο επίπεδο των παγκόσμιων σχέσεων. Ένα κεφαλαιώδες ζήτημα το οποίο σφράγισε τον 20ο αιώνα πολύ περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη διάσταση, ήταν το φαινομενικό τέλος της δυτικής αποικιοκρατίας στον υπόλοιπο πλανήτη και η αναγνώριση ότι η δυτική ιμπεριαλιστική/κατακτητική πολιτική ήταν ένα έγκλημα το οποίο αν και ατιμώρητο θα περνούσε στο ιστορικό παρελθόν. Σήμερα ζούμε την επιστροφή της αποικιακής λογικής.

Σήμερα οι άνθρωποι όλου του πλανήτη που έχουν μνήμη αλλά και συνείδηση της ιστορικής μας πραγματικότητας καλούμαστε να αντισταθούμε στην αναβίωση του αποικιακού δόγματος ότι κάποιιο λαοί είναι ανίκανοι να λύσουν τα προβλήματα τους, η έχουν επικίνδυνους ηγέτες, η έχουν επικίνδυνα όπλα και κατά συνέπεια αυτόκλητες συμμαχίες κρατών υπό την ηγεσία των ΗΠΑ δικαιολογούνται να επεμβαίνουν και κατακτούν αυτές τις χώρες για να τις «συνετίσουν» - σε αυτό το πλαίσιο η παλιά αποικιακή ιδεολογία της κατάκτησης για να «εκπολιτιστούν οι βάρβαροι», γίνεται σήμερα «κατάκτηση για εκδημοκρατισμό» τάχα μου. Και φυσικά η δυτική κατάκτηση έγινε/γίνεται με το αζημίωτο: οι δυτικοί αναλαμβάνουν την διαχείριση/εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών των κατακτημένων χωρών. Δεν είναι τυχαίο φυσικά το ότι ενώ λεηλατούνταν τα μουσεία της Βαγδάτης οι αμερικανοί κατακτητές ανέλαβαν την προστασία του υπουργείου πετρελαίου μόνο. Ο κάθε ένας δείχνει τον πολιτισμό του την στιγμή που χρειάζεται. Όσο για την «δημοκρατία» που υποσχονται οι κατακτητές έχουμε και εμείς οι κύπριοι πείρα, αλλά σίγουρα η Λατινική Αμερική έχει άπειρα παραδείγματα των αμερικανικών συνταγών. Η υποκρισία των δυτικών ιδεολογημά-

των θα ήταν περιττό να αναφερθεί αν δεν ζούσαμε σε μια εποχή όπου την άγνοια και τον αναλφαβητισμό των προηγούμενων αιώνων, τα έχει αντικαταστήσει σήμερα η προπαγάνδα του κατασκευασμένου θεάματος από τα ελεγχόμενα ΜΜΕ. Αν χτες η άγνοια πυροδοτούσε την ανοχή του εγκλήματος και τον ρατσισμό που νομιμοποιούσε την κατάκτηση, σήμερα η συγχρονη ελεγχόμενη πλουση εγκεφαλου, καταδικάζει τους «πληροφορημένους» θεατές σε μια άγνοια ανάλογη με αυτήν του παρελθόντος, η οποία χειραγωγείται για να νομιμοποιηθούν οι κατακτητικοί πόλεμοι. Πως αλλιώς μπορεί άραγε να σχολιάσει κάποιος το γεγονός ότι πέρα του 50% των αμερικανών πολιτών με τόσα μέσα πληροφόρησης στην διάθεση τους, πίστευαν την στιγμή της επίθεσης εναντίον του Ιράκ, ότι η ιρακινή κυβέρνηση είχε σχέσεις με την Αλ Γκαιντα του Οσαμα Μπιν Λαντεν; Ένα παιδαριώδες ψέμα το οποίο οι μισοί αμερικανοί «πίστεψαν» μέσα από μια συνειδητή προπαγάνδα των «ενσωματωμένων» ΜΜΕ υπό κυβερνητική επίβλεψη και παροτρυνση. Το ότι ζούμε σε μια εποχή γενικευμένου ψέματος φάνηκε άλλωστε μετά την κατάκτηση του Ιράκ – όχι μόνο δεν χρησιμοποίησε χημικά η βιολογικά όπλα ο ιρακινός στρατός αλλά και ούτε βρέθηκαν ίχνη τέτοιων όπλων. Και όμως αυτό ήταν το προσχημα με βάση το οποίο παραβιάστηκε ο χάρτης των Ηνωμένων Εθνών και η ανεξαρτησία/κυριαρχία του Ιράκ, αλλά και παραγνωρίστηκε η πλειοψηφία του συμβουλίου ασφάλειας – όπως άλλωστε και της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Αντί όμως οι αποικιακοί κατακτητές να αναγνωρίσουν το «λάθος» [αν έστω υποθέσουμε ότι υπήρχε ίχνος αλήθειας στην προφαση/δικαιολογία] ξαφνικά άλλαξαν τροπάρι και αφού έστησαν ένα show κατεδάφισης αγαλμάτων με άτομα που αμολήθηκαν μετά στην ληλασία, άρχισαν να παρουσιάζονται σαν «απελευθερωτές». Έτσι λοιπόν για λόγους που μόνο οι αγγλοαμερικανοί μπορούν να κατανοήσουν, το κοσμικό καθεστώς του Ιράκ ήταν φαίνεται πιο καταπιεστικό από τα Εμιράτα [του Κουβέιτ, του

Κατάρ, του Μπαχρέιν] από όπου εξαπέλυσαν την επίθεση. Ξαφνικά λ.χ. η ευαισθησία για τα δικαιώματα των γυναικών που κάλυψε την προηγούμενη αποικιακή εκστρατεία στο Αφγανισταν εξαφανίστηκε – τώρα η απελευθέρωση των γυναικών του Ιράκ [οι οποίες και ίσα πολιτικά δικαιώματα έχουν, και μορφωση] σε σύγκριση με τις γυναίκες στο Κουβέιτ, δεν απασχόλησε τους ευαίσθητους αγγλοαμερικανούς δημοσιογράφους. Αντίθετα υπήρχε [όπως και στην Γιουγκοσλαβία για όσους θυμούνται] μια εκστρατεία ανακάλυψης τάφων των αντίπαλων του Σανταμ – και ταυτόχρονα το μισο εκατομμύριο νεκρών παιδιών από το εμπόργκο το οποίο συντηρούσαν οι αγγλοαμερικανοί για τα περίφημα όπλα που δεν υπήρχαν, χάθηκε από το προσκήνιο. Και σαν να μην έφταναν τα εγκλήματα του πολέμου του 91 [όπου σκοτώθηκαν 150,000 ιρακίνο ενώ οι κάτοικοι του νότιου Ιράκ είναι από τα πρώτα θύματα του απεμπλουτισμένου ουράνιου] τώρα οι πολιτισμένοι βρετανοί προκάλεσαν και επιδημία χολέρας στην Βασόρα μετά τον βομβαρδισμό του συστήματος υδροδότησης της πόλης. Αυτά είναι εγκλήματα πολέμου και έχουμε καθήκον να τα ονομάζουμε με το όνομα τους. Ο πόλεμος εναντίον του Ιράκ είναι όντως ένα «προληπτικός πόλεμος» – ένας πόλεμος για να καθυστερήσει την παρακμή της αμερικανικής ηγεμονίας. Η συνεχής στρατιωτική εμπλοκή και η προσπάθεια ελέγχου των περιοχών παραγωγής και του περάσματος των αγωγών του πετρελαίου εκφράζουν μια στρατηγική για την αντιμετώπιση των αντιπάλων των ΗΠΑ τόσο στο παρόν [όπως είναι οι Ευρωπαϊκή Ένωση] όσο και στο μέλλον [όπως είναι η Κίνα]. Ζούμε με αυτήν την έννοια ήδη σε ένα νέο ιδιότυπο είδος «ψυχρού πολέμου» με στόχο την παγκόσμια ηγεμονία σε ένα σύστημα που τείνει να γίνει πλέον πολυπολικό. Και αυτοί οι ανταγωνισμοί παίζονται στην πλάτη λαών που υποχρεώνονται να ζουν σε συνθήκες υπανάπτυξης η ιστορικής οπισθοδρόμησης μετά από τα εμπόργκο και τους πολέμους των αποικιακών «συμμαχιών» υπό τις ΗΠΑ. Αλ-

λά και στο εσωτερικό των ίδιων των αποικιακών δυνάμεων, αυτή η στρατιωτική εμπλοκή σημαίνει και περιορισμό της δημοκρατίας – όπως φαίνεται από την αυταρχική στροφή της εσωτερικής πολιτικής στις ΗΠΑ. Το παιχνίδι που παίζεται στην περιοχή μας είναι μεγάλο και δεν μπορούμε να το αγνοήσουμε. Οφείλουμε να πάρουμε θέση. Δεν είναι δυνατόν να περνά σαν απλή διατύπωση η έκφραση «ανοικοδόμηση» του Ιράκ όταν αυτή αρθρώνεται από τον εδώ πρέσβη της κατοχικής δύναμης, των ΗΠΑ. Ανοικοδόμηση και απελευθέρωση του Ιράκ θα γίνει μόνο όταν αποχώρησουν οι αγγλοαμερικανοί – οι οποίοι ετσι και αλλιώς θα αφήσουν τα σημάδια τους στην περιοχή αφού υπολογίζεται ότι ο καρκίνος από τις «παραπλευρες» επιπτώσεις των βομβαρδισμών θα συνεχίζει να σκοτώνει τους ανθρώπους στο Ιρακ για αιώνες. Δεν είναι δυνατόν να ακολουθούμε την δυτική προπαγάνδα όταν αποκαλεί την παλαιστινιακή αντίσταση «τρομοκρατία» και τα ισραηλιτικά κρατικά εγκλήματα «εκκαθαριστικές επιχειρήσεις». Έχουμε η δεν έχουμε δικιά μας κρίση; Η απλά, με στομα ανοιχτο, πρέπει να καταπινουμε και να χωνεύουμε ότι μας βάζει στο χωνί η ελεγχόμενη κουστωδια των ΜΜΕ; Σαν άτομα που έχουμε συμμετάσχει στο αντιπολεμικό κίνημα αλλά και κινήματα συμπαραστάσης στους λαούς της περιοχής, αποφασίσαμε να συστήσουμε μια πρωτοβουλία συμπαραστάσης στον αγώνα των λαών της Μέσης Ανατολής ενάντια στην αποικιοκρατία, την κατάκτηση και τον ρατσισμό του αποκαλούμενου «πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία». Σαν ένα αρχικό στάδιο η πρωτοβουλία θα λειτουργεί σαν ομάδα αντιπληροφορησης και ενίσχυσης οποιασδήποτε προσπάθειας υπονόμησης των αποικιακών δυνάμεων [με πρακτικές λ.χ. όπως το μπούκοτζ αμερικανικών προϊόντων] ελπίζοντας ότι σε ένα μεταγενέστερο στάδιο, και σε συνάρτηση με τις αντιστάσεις και τους αγώνες στην ευρύτερη περιοχή, θα μετεξελιχθεί σε μέρος ενός ευρύτερου κινήματος.

Ε

Πρωτοβουλία ενάντια στην αμερικανοβρετανική αποικιακή πολιτική στην Μέση Ανατολή

Όταν τα καθεστωτικά ΜΜΕ ανακαλύπτουν «γιάφκες» τρομοκρατών

Γιάφκα :εκ του ρωσικού Βκα:άφιξη, προσέλευση.

Κρησφύγετο η άντρο τρομοκρατών.

Η προσπάθεια κατάληψης ενός εγκαταλειμμένου κτιρίου και η μετατροπή του σε ένα κοινωνικό χώρο ανταλλαγής ιδεών, εκδηλώσεων και συζητήσεων με ένα ξεκάθαρο αντικαπιταλιστικό-αντιεξουσιαστικό χαρακτήρα είναι σίγουρα ένα εγχείρημα με ιδιαίτερες δυσκολίες και πιθανά προβλήματα. Ιδιαίτερα όταν αναφερόμαστε σε ένα τόπο όπως η Κύπρος όπου το ζήτημα της κατάληψης μπορούμε να πούμε ότι είναι σχεδόν άγνωστο τότε μπορεί ο κάθε ένας να αντιληφθεί και τη δυσκολία που υπάρχει στο κτίσιμο μιας κατάστασης από το μηδέν. Όταν κάποια άτομα με αντιεξουσιαστικές-αντικαπιταλιστικές ιδέες, μεταξύ των οποίων και αναρχικοί σύντροφοι αποφασίσαμε να κάνουμε πραγματικότητα τη πρώτη κατάληψη εδώ στη Κύπρο ενός εγκαταλειμμένου και ερειπωμένου για εννέα χρόνια δημοτικού κτιρίου το οποίο βρίσκεται στο κέντρο της Λευκωσίας, δεν είχαμε καμία ψευδαίσθηση για τα πιθανά ενδεχόμενα κα-

ταστολής που μπορούσαν να προκύψουν. Η σημασία όμως και η επίδραση που θα μπορούσε να έχει μια κατάληψη εδώ στο νησί ήταν ερεθίσματα αρκετά ισχυρά ώστε να μας κάνουν να ξεκινήσουμε με όρεξη και ενθουσιασμό τις επισκευές, για τη διαμόρφωση του συγκεκριμένου χώρου, ώστε να καταστεί και πρακτικά λειτουργήσιμος. Ένα από τα μειονεκτήματα της όλης προσπάθειας πιστεύουμε ότι ήταν η μερική και όχι η ολική εγκατάσταση κάποιων συντρόφων στο σπίτι, οι οποίοι έμεναν εκεί κάποια μόνο βράδια και αυτό λόγω πρακτικών δυσκολιών. Σε μια από εκείνες τις μέρες που όλοι απουσιάζαμε από τη κατάληψη, στο βραδινό δελτίο ειδήσεων του αντένα υπήρχε μια πολύ «ενδιαφέρουσα» είδηση: Η κατάλληλη μουσική υπόκρουση και μετά να βλέπουμε μπάτσους και το δημοσιογράφο του αντένα στο εσωτερικό της κατάληψης «έκπληκτους» να ανακοινώνουν την ανακάλυψη γιάφκας αναρχικών η οποία όπως ανέφεραν στεγαζόταν κάτω από τη μύτη της αστυνομίας. Επιχειρείται να δοθεί μια αυξημένη αίσθηση τρόμου στη λεγόμενη κοινή γνώμη με το τρόπο που γί-

Αναρχικός πυρήνας Κύπρου

νεται η αναφορά σε αναρχικές εφημερίδες, δελτία και προκηρύξεις οι οποίες βρέθηκαν στη λεγόμενη γιαφκα ενώ δεν παραλείπουν να ξεδιπλώσουν πανό το οποίο βρισκόταν εκεί και να δείξουν επί λέξη το σύνθημα που αναγραφόταν –αγώνες ταξικοί όχι ολυμπιακοί– όπου και γίνεται το κατάλληλο ζουμάρισμα στο α σε κύκλο. Αφήνεται δε η εντύπωση ότι οι «τρομοκράτες» θα αναζητηθούν και θα συλληφθούν. Με το πιο πάνω περιστατικό βλέπουμε πρώτα από όλα τη πλήρη συνεργασία που υπάρχει μεταξύ των κατασταλτικών μηχανισμών του κράτους και στα καθεστωτικά ΜΜΕ όταν χρειάζεται να γίνει η κατάλληλη προπαγάνδα εναντίων αγωνιστών και πρακτικών που με έμπρακτο τρόπο προσπαθούν να εναντιωθούν σε όλα αυτά που θέλουν να μας επιβάλουν ως τετελεσμένα γεγονότα πχ την μεγάλη απάτη των ολυμπιακών αγώνων. Πάντως για το συγκεκριμένο περιστατικό πιστεύουμε ότι δε διαλέχτηκε τυχαία ο αντένα αφού ο πρόεδρος του Λουκής Παπαφιλίππου είναι σίγουρα πολύ καλός γνώστης σε ζητήματα τρομοκρατίας σαν πρώην εοκαβητατζής και πραξικοπηματίας.

Ένα αξιοσημείωτο γεγονός είναι ότι με το πέρας αυτού του γελοίου σάου που έγινε κάποιοι πήραν και μαζί τους μόνο αυτά που φαίνεται τους ενδιέφεραν: μια μεγάλη και ακριβή σκάλα, τα κουτιά με τις μπογιές και φυσικά όλα μας τα έντυπα και τα πανώ. Τραπέζια, καρέκλες, κουζινικά είδη κ.α τα είχαμε βρει απείραχτα όταν είχαμε πάει εκεί μετά από δύο μέρες. Η προσπάθεια ποινικοποίησης και περιθωριοποίησης ανθρώπων και ιδεών από τη μεριά της εξουσίας και όσων την ασκούν η την στηρίζουν δεν είναι κάτι το καινούργιο. Ειδικά οι αναρχικές ιδέες από πολύ παλιά δέχονται ανελέητη διαστρέβλωση και πολεμική αφού μέσα από αυτές πιστεύουμε ότι βρίσκεται η απόλυτη έκφραση της πραγματικής ελευθερίας του ανθρώπου. Αυτή την ελευθερία που φοβάται ο κάθε κρατιστής, ο κάθε εκμεταλλευτής και όσοι τους στηρίζουν η τους προστατεύουν. Γι' αυτή την ελευθερία της οποίας χαρήκαμε λίγες στιγμές κατά τη διάρκεια στιγμών αγώνα, εξέγερσης και αξιοπρέπειας. Ο αγώνας συνεχίζεται.

Ε

Κάτι το βαθειά διεφθαρμένο κατατρώνει τη δημοσιογραφία:

Ένας τόσο μονόπλευρος πόλεμος, που δύσκολα θα χαρακτηριζόταν σαν τέτοιος καλύφθηκε δημοσιογραφικά σαν να επρόκειτο για αγώνα ταχύτητος της Φόρμουλα-Ένα...

Του John Pilger*

τις 8 Απριλίου, οι εφημερίδες ανά το παγκόσμιο, αναφέρονταν σε ανταπόκριση δημοσιογράφου του ρόιτερς, απ' αυτούς που ήταν κυριολεκτικά «χωμένοι» στον αμερικάνικο στρατό, στο φόντο ενός ιρακινού παιδιού ηλικίας δέκα χρονών. Ένας αμερικανός στρατιώτης είχε «αδειάσει το πυλοβόλο του και το παιδί... έπεσε νεκρό σ' ένα ερημότοπο γεμάτο σκουπίδια». Το όλο ύφος της ανταπόκρισης ήταν άκρως ευμενές προς τον στρατιώτη, «ένα πράο εικοσάχρονο νέο» που «αν και δεν μετάνιωσε που πυροβόλησε είναι ξεκάθαρο ότι θα προτιμούσε να μην είχε σκοτώσει ένα παιδί».

Σύμφωνα με το ρόιτερς, «προφανώς» υπήρχαν παιδιά που εχρησιμοποιούντο ως «πολεμιστές ή πιο συχνά ως ανιχνευτές και συλλέκτες όπλων. Οι αξιωματικοί και στρατιώτες των ΗΠΑ λένε ότι κάτι τέτοιο τους μετατρέπει σε θεμιτούς στόχους». Στο στρατιώτη που σκότωσε το παιδί επιτράπη αβασάνιστα να περιγράψει τους ομοίους του θύματος ως «δειλούς». Κατά τα άλλα δεν υπήρχε ο παραμικρός υπαινιγμός ότι οι Αμερικανοί είχαν εισβάλει στη χώρα του θύματος. Στη συνέχεια το ρόιτερς επέτρεψε στον επικεφαλής της διμοιρίας του στρατιώτη να υπεραμυνθεί του δολοφόνου: «Σας κατατρέχει το γεγονός; Απολύτως. Με κατατρέχει και ας μην έχω καν τραβήξει τη σκανδάλη. Πάει να με τρελλάνει που φέρνουν τα παιδιά τους σε τέτοιες καταστάσεις...». Υποπτευόμενος ίσως ότι οι αναγνώστες ένιωθαν κάπως άβολα σ' αυτό το στάδιο ο ανταποκριτής του ρόιτερς προσέθεσε τα δικά του καθησυχαστικά λόγια: «Προηγουμένως – όπως συμβαίνει σε πολλούς νεαρούς στρατιώτες – ο στρατιώτης αγωνιούσε πώς θα του φαινόταν ο πρώτος του σκοτωμός σ' ένα πόλεμο. Τώρα φαίνεται να έχει ωριμάσει».

Την περασμένη Κυριακή διάβασα στον Ομπσέρβερ ότι «για το ρόιτερς το Ιράκ άξιζε £20 εκ.» Αυτό ήταν το κέρδος που η εταιρεία ανέμενε να αποκομίσει από

τον πόλεμο. Στις σελίδες που αφορούν στις επιχειρήσεις, το ρόιτερς περιγράφεται «ως υπόδειγμα εταιρείας με λαμπρή ιστορία και φήμη που δεν υπήρχε όμοιά της. Ως ειδησεογραφικός οργανισμός επαινείται επίσης για την ακρίβεια και την αντικειμενικότητά του». Το άρθρο του Ομπσέρβερ οδύροταν ότι «τα θερμά σημεία του κόσμου» απέφεραν μόνο το 7% των ετησίων εσόδων από τα συνολικά \$3.6 δισ. της υποδειγματικής εταιρείας. Το υπόλοιπο 93% προέρχεται από τα «περισσότερο από 400,000 τερματικά κομπιούτερ στα διάφορα οικονομικά ιδρύματα ανά τον κόσμο», ανασύροντας έτσι «οικονομικής φύσεως πληροφορίες» για μια αδηφάγο, κερδοσκοπική «αγορά», που τίποτε δεν έχει να κάνει με την πραγματική δημοσιογραφία, γιατί δεν έχει να κάμει τίποτε με την ανθρώπινη φύση. Πρόκειται για το σύστημα που υπέθαλψε την παράνομη και απρόκλητη επίθεση εναντίον μιας ταλαιπωρημένης και κατά κύριο λόγο ανυπεράσπιστης χώρας της οποίας 42% του πληθυσμού τυγχάνει να είναι παιδιά, όπως το παιδί που σκότωσε ο στρατιώτης, που όπως λέει η ιστορία του ρόιτερς «φαίνεται τώρα πιο ώριμος».

Μελέτη που διεξήχθη αναφορικά με τις ανταποκρίσεις στο Ιράκ, κατέδειξε ότι οι διαφωνούσες απόψεις αποτελούσαν 2% της κάλυψης του BBC χαμηλότερες ακόμα και από το 7% του αμερικανικού ABC.

Όσον αφορά το επάγγελμά μου, φαίνεται να υπάρχει κάτι το βαθεία διεφθαρμένο. Και δεν πρόκειται για πρόσφατο φαινόμενο. Φτάνει να κοιτάξει κανείς πίσω στην «κάλυψη» του Α' Παγκοσμίου Πολέμου από δημοσιογράφους που στη συνέχεια χρίστηκαν ιππότες για τις υπηρεσίες τους αναφορικά με την απόκρυψη της αλήθειας σε κείνη τη μεγάλη σφαγή. Εκείνο που κάνει σήμερα τη διαφορά, είναι η τεχνολογία που παράγει μια χιονοστιβάδα επαναλειψήμης πληροφορίας, που στην περίπτωση των ΗΠΑ υπήρξε η πηγή της κατά γενικήν ομολογία πιο κραυγαλέας πλύσης εγκυφάλου στην ιστορία αυτής της χώρας. Ένας πόλεμος που δύσκολα μπορεί να

χαρακτηριστεί ως πόλεμος, που ήταν τόσο μονόπλευρος που θα έπρεπε να αναφέρεται στα στρατιωτικά χρονικά με ντροπή, καλύφθηκε δημοσιογραφικά σαν να επρόκειτο για αγώνα ταχύτητος της Φόρμουλα – Ένα, καθώς παρακολουθούσαμε τους ντόπιους να σπεύδουν προς την πολυκύμαντη σημαία στην πλατεία Φίρντος της Βαγδάτης, όπου ένα άγαλμα του δικτάτορα που δημιουργήθηκε και στηρίχθηκε από «μας» καταρρίφθηκε με μια ιεροτελεστία που ήταν τόσο κοντά στην απάτη όσο ήταν δυνατόν.

Εκεί βρισκόταν ο άνθρωπος της CIA, ένας ιρακινός μεσάζων του Αμερικανού εγκάθετου Ahmad Chalabi, που ενορχήστρωναν τη χαρμόσυνη για τα μίντια στιγμή της «απελευθέρωσης», που παρακολουθούσαν «εκατοντάδες» ή μήπως δωδεκάδες ανθρώπων που ζητωκραύγαζαν, με τρία αμερικανικά τανκς να φρουρούν προσεκτικά τις εισόδους στη σκηνή των μίντια. «Ευχαριστώ παιδιά» είπε ένας πεζοναύτης στον ανταποκριτή του BBC για τη Μέση Ανατολή, σε ένδειξη εκτίμησης της «κάλυψης» από το BBC. Και η ευγνωμοσύνη του καθόλου δεν ήταν έκπληξη. Όπως υποδεικνύει ο αναλυτής των μίντια David Miller μελέτη που κάλυψε τις πολεμικές ανταποκρίσεις σε πέντε χώρες, δείχνει ότι το BBC επέτρεψε τη λιγότερη αντιπολεμική αντίδραση απ' όλα τα μίντια. Οι δικές του διαφωνούσες απόψεις που ανέρχονταν στο 2% ήταν λιγότερες ακόμα και από το 7% του αμερικανικού καναλιού ABC. Οι έντιμες εξαρτήσεις είναι λίγες και διάσημες. Βεβαίως κανείς δεν αμφιβάλει για τις δυσκολίες που συναντούν οι δημοσιογράφοι επί τόπου. Υπάρχει σκόνη και προθεσμίες που πρέπει να τηρηθούν. Ακόμα κίνδυνος και μια σχέση εξάρτησης από ένα μη φιλικό στρατιωτικό σύστημα. Είναι δύσκολο να πει κανείς ποια απ' αυτά τα εμπόδια συνέβαλαν στην παρωδία του ρόιτερς που περιγράφηκε πιο πάνω. Κανένα υποθέτω, γιατί εκείνο που το ρόιτερς εκπροσωπούσε ήταν η ουσία της προπαγάνδας. Η προστασία και η δικαιολόγηση «της δικής μας πλευράς» είναι εθελούσια και φαίνεται να έρχεται από τα γεννοφάσκια μας. Απλά «οι άλλοι»

δεν είναι ίδιοι με «μας». Φανταστείτε τον τρόπο της μητέρας που τρέμει από το φόβο της με τα παιδιά της στο δρόμο, καθώς «οι πράοι εικοσάρηδες» αποφασίζουν αν πρέπει να τους σκοτώσουν ή να σκοτώσουν το γέρο που παραλείπει να σταματήσει το αυτοκίνητό του. Τα παιδιά είναι σαφώς «ανιχνευτές». Όσο για το γέρο, ποιος ξέρει και ποιος ενδιαφέρεται τι είναι; Φανταστείτε τώρα την ίδια σκηνή σ' ένα δρόμο στη Βρετανία στη διάρκεια εισβολής της χώρας. Παράλογο ε; Μάλλον, αφού αυτά συμβαίνουν μόνο σε χώρες όπως το Ιράκ που μπορούν να τους επιτεθούν κατά το δοκούν, χωρίς την παραμικρή αίσθηση νομιμότητας

ή ηθικής. Αδύνατες χώρες βεβαίως και ποτέ χώρες που κατέχουν όπλα μαζικής καταστροφής. Οι Αμερικανοί ήξεραν ότι ο Σαντάμ είχε αφοπλιστεί... Η διαφθορά της δημοσιογραφίας είναι ακόμα πιο έντονη μέσα από το θάλαμο σχολιασμού, μακριά από τη σκόνη και τον θάνατο. «Ναι πέθαναν πολλοί στον πόλεμο» έγραφε ο Andrew Rawnsley στον Ομπσέρβερ. «Αλλά στον πόλεμο πάντα πεθαίνουν πολλοί. Ο πόλεμος είναι απεχθής και απάνθρωπος αλλά αυτή η σύγκρουση ήταν τουλάχιστον σπλαχνικά σύντομη. Και το τίμημα του θανάτου, καθόλου δεν πλησίασε αυτό που ευρέως φοβόταν η κοινή γνώμη. Χιλιάδες πέθαναν στον πόλεμο, ενώ εκατομμύρια πέθαναν στα

χέρια του Σαντάμ». Προσέξτε αυτή τη λογική, γιατί βρίσκεται στην καρδιά αυτού που σερβίρεται μέρα με τη μέρα, νύχτα με τη νύχτα. Εκείνο που εξυπακούεται είναι ότι δεν πειράζει που στη διάρκεια της εισβολής σκοτώθηκαν χιλιάδες ανθρώπων μέσα στη χώρα τους και τούτο γιατί στα χέρια του δικτάτορά τους πέθαναν «εκατομμύρια». Η νωθρή γλώσσα, η ανώφελη απώλεια της ανθρώπινης ζωής – κάθε ζωή αποτελεί μέρος τόσων πολλών άλλων ζωών – είναι κτυπητά. Ο Σαντάμ Χουσεϊν εσκότωσε πολλούς, αλλά «εκατομμύρια»; Όπως τις συμμάχες του Στάλιν και Χίτλερ; Ο David Edwards των «Media Lens» εζήτησε πλη-

ροφορίες από τη Διεθνή Αμνηστία για αυτό. Η Αμνηστία παρουσίασε κατάλογο των δολοφονιών του Σαντάμ που έφτανε τις μερικές εκατοντάδες το χρόνο, στη χειρότερη περίπτωση όχι εκατομμύρια. Πρόκειται για μια φρικτή επίδοση που δεν χρειάζεται τις υπερβολές της κρατικής προπαγάνδας που στην περίπτωση του Rawnsley, στόχος της είναι να προστατεύσει τον Τόνι Μπλερ από τις σοβαρές κατηγορίες με τις οποίες για πολλούς σ' όλο τον κόσμο βαρύνεται. Για παράδειγμα δεν γίνεται από τον Rawnsley η παραμικρή αναφορά στις εκατοντάδες χιλιάδες ιρακινών που πέθαναν ως αποτέλεσμα της δωδεκαετούς μεσαιωνικής πολιορκίας του Ιράκ, που επέβαλε η Αμερική και στήριξε η Βρετανία και με πολύ ζήλο και ο Μπλερ.

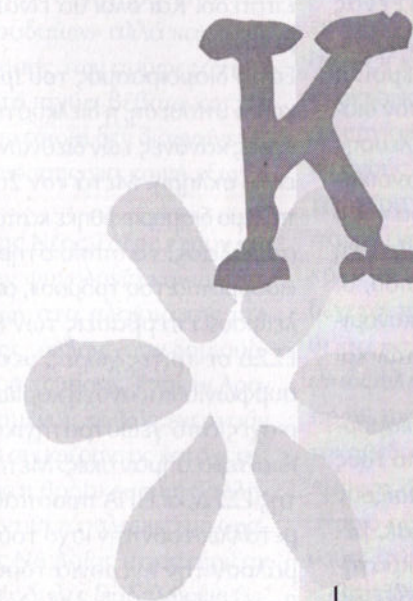
Είδος ψαριού

Η καθηγήτρια Joy Gordon από το Connecticut ανάλωσε τρία χρόνια μελετώντας αυτό το εμπόργκο ως μέσο κοινωνικής καταστροφής. Ανασκόπησε του ογκώδους και σκανδαλίζοντος έργου της πριν κυκλοφορήσει, δημοσιεύτηκε στο Harper's Magazine, στο οποίο αναφέρεται σε «νομιμοποιημένη πράξη σφαγής». Οι προστάτες του Μπλερ θεωρούν την πλήρως προβλέψιμη συντριβή της τριτοκοσμικής τσίμας' από την παγκόσμια υπερδύναμη ως «δικαίωση». Ο μεγάλος Ισραηλινός δημοσιογράφος και εθνικιστής Ούρι Αβνέρι έγραφε πρόσφατα για αυτή τη διαφθορά της διανόησης και της ηθικής. «Ας θέσουμε το ερώτημα με τον πιο προκλητικό τρόπο» έγραφε στις 18 Απριλίου. «Τι θα συνέβαινε αν ο Αδόλφος Χίτλερ είχε θριαμβεύσει στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο; Θα εδικαίωνε

αυτόν τον πόλεμο; Ας υποθέσουμε ότι ο Χίτλερ θα απάγγελε κατηγορίες εναντίον των εχθρών του στο Δικαστήριο Εγκλημάτων Πολέμου της Νυρεμβέργης; Τον Τσιέρτσιλ για το φοβερό βομβαρδισμό Δρέσδης, τον Τρούμαν για τις ατομικές βόμβες που έριξε στο Ναγκασάκι και τη Χιροσίμα και το Στάλιν για το φόνο εκατομμυρίων στα στρατόπεδα Γκούλαγκ. Θα θεωρούσαν οι ιστορικοί αυτόν τον πόλεμο ως δικαιωμένο; Ένας πόλεμος που τελειώνει με τη νίκη του επιτιθέμενου είναι χειρότερος από τον πόλεμο που τελειώνει με την ήττα του. Είναι πιο καταστροφικός, τόσο ηθικά όσο και φυσικά».

Ξ

* Ο John Pilger είναι γνωστός Βρετανός βραβευμένος δημοσιογράφος, που παραχώρησε στο Εξ υπαρχής το δικαίωμα αναδημοσίευσης των κειμένων του.

οντά στις προηγούμενες βραβεύσεις του ο John Pilger είναι φέτος ο νικητής του πιο σημαντικού παγκοσμίως βραβείου για το περιβάλλον και την ανάπτυξη: Του βραβείου Sophie που καθιερώθηκε το 1997 στο Όσλο και απονέμεται «σε άτομα ή οργανισμούς που με πρωτοποριακό και ιδιαίτερα δημιουργικό τρόπο έχουν υποδεικνύει εναλλακτικές λύσεις στο παρόν αναπτυξιακό σύστημα». Παρατηρεί η Elin Enge του Ιδρύματος Sophie ότι «ο John Pilger έχει μέσα από τα ντοκιμαντέρ, τα άρθρα και τα βιβλία του καθώς και την εντιμότητα, την ενδεδείχαια και το θάρρος που τον χαρακτηρίζουν ενισχύσει τη δημοκρατία και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Έχει καταφέρει να κινητοποιήσει την κοινή γνώμη – ηθικά και πολιτικά – υπέρ των αδυνάτων». Το βραβείο θα του απονεμηθεί αυτό το μήνα στο Όσλο από τον Νορβηγό Υπουργό Περιβάλλοντος.

Τι 'ναι θεός, τι μη θεός, και τι τ' ανάμεσό τους;

Του Χαρίτων Καρανάσιου

Η

Βαγδάτη έπεσε, ο πόλεμος στο Ιράκ τελείωσε. Στην πραγματικότητα όμως τώρα αρχίζει ένας νέος πόλεμος ή μάλλον δύο πόλεμοι: η διαμάχη για τον διαμοιρασμό του Ιράκ, της εκμετάλλευσης του πετρελαίου αλλά και της ανοικτόδομησης, και από την άλλη μεριά – και αυτό είναι σημαντικότερο – η διαμάχη για τους κανόνες διεθνούς δικαίου, οι οποίοι πρέπει να διέπουν τις οικονομικοκοινωνικές σχέσεις μεταξύ κρατών και συνασπισμών.

Είναι φανερό ότι στο Ιράκ έχει διαμορφωθεί μία de facto κατάσταση από τους νικητές, οι οποίοι και θα αποφασίζουν για το οικονομικό μέλλον του Ιράκ, βέβαια προς όφελός τους. Για να κρατήσουν τα προσχήματα, θα παραχωρήσουν σε κάποιες ισχυρές χώρες – Γαλλία, Ρωσία, Γερμανία – κάποιες οικονομικές συμφωνίες, τη μερίδα όμως του λέοντος της οικονομικής εκμετάλλευσης θα την κρατήσουν οι ίδιοι, ελέγχοντας έτσι και πολιτικοστρατιωτικά την περιοχή. Ακόμη, για να μην κατηγορηθούν ότι έχουν διαλύσει τον ΟΗΕ, θα αναθέσουν στον διεθνή οργανισμό κάποια

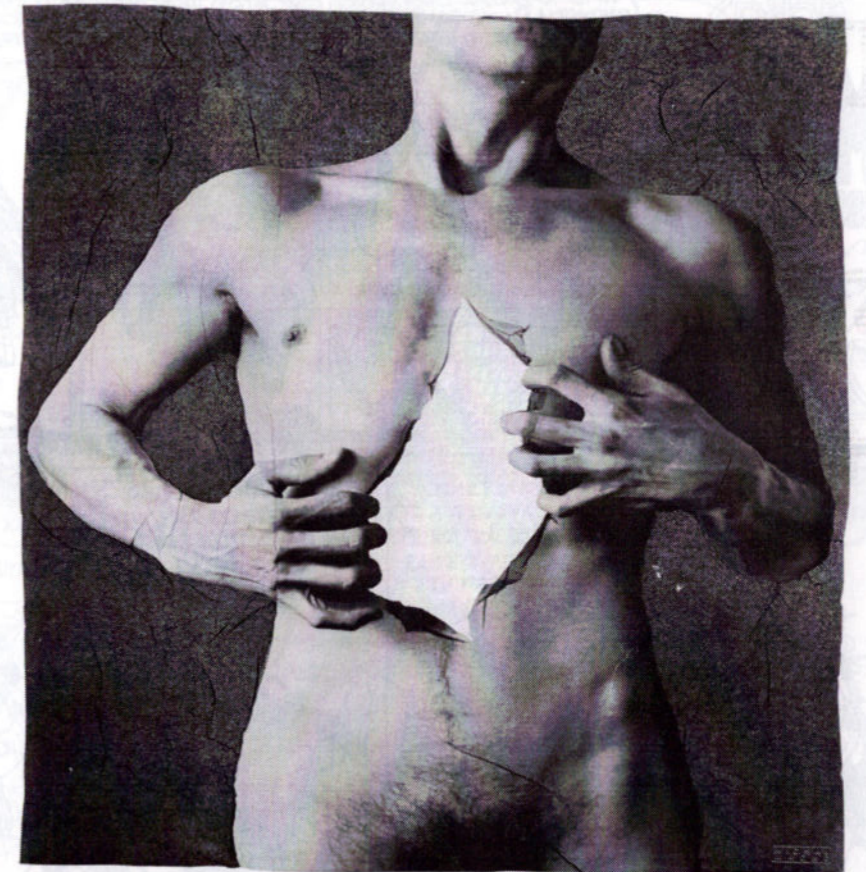
δευτερεύοντα καθήκοντα σχετικά με την ανθρωπιστική βοήθεια, ενώ τέλος θα υποσχεθούν στον ιρακινό λαό δημοκρατία, ασφάλεια και καλύτερο βιωτικό επίπεδο. Και όλοι θα είναι ευχαριστημένοι.

Εάν ο διαμοιρασμός του Ιράκ είναι «εύκολη» υπόθεση, η διελκυστίνδα για τους νέους κανόνες των διεθνών σχέσεων θα είναι σκληρή. Μετά τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο διαμορφώθηκε κάποιο καθεστώς ασφάλειας, το οποίο στηριζόταν στην «ισορροπία του τρόμου», αλλά χωρίς να λείψουν επεμβάσεις των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ σε τρίτες χώρες, μετά όμως από συμφωνία και ανοχή κυριών, και σε περιοχές από γεωστρατηγική άποψη όχι ιδιαίτερα σημαντικές. Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, οι ΗΠΑ προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν την ισχύ τους και να επιβάλουν την ηγεμονία τους. Στο μεταβατικό στάδιο που ακολούθησε μέχρι σήμερα, επενέβησαν στο Ιράκ το 1991 με συμφωνία του ΟΗΕ – δεν τόλμησαν τότε να προχωρήσουν –, μετά στη Γιουγκοσλαβία με απόφαση του ΝΑΤΟ, στο Αφγανιστάν το 2002, και στο Ιράκ το 2003 με μονομερή απόφαση. Είναι φανερό ότι οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους στον πρόσφατο πόλεμο παρέκαμψαν τον ΟΗΕ. Πολύ περισσότερο όμως οι

σύμβουλοι του προέδρου των ΗΠΑ θεωρούν τον ΟΗΕ παρωχημένο, προχώρησαν στο δόγμα του προληπτικού πολέμου, ενώ δεν αναγνωρίζουν κανένα διεθνές δικαστήριο.

Η κατάσταση που έχει δημιουργηθεί είναι εκρηκτική και επικίνδυνη. Το διεθνές δίκαιο έχει πλέον αντικατασταθεί απροκάλυπτα από το συμφέρον του ισχυρού και την άσκηση πολιτικής με πραγματιστικούς όρους. Καμία χώρα δεν έχει την ψευδαίσθηση ότι με την επίκληση των διεθνών κανόνων δικαίου μπορεί «να βρει το δίκιο της», εάν δεν έχει την υποστήριξη των ΗΠΑ ή κάποιου ισχυρισμού συνασπισμού, ούτε βέβαια μπορεί να αντιμετωπίσει την επιθετικότητα του ισχυρού. Η ισχυρή χώρα με ένα απλό πρόσχημα – για παράδειγμα χημικά όπλα, τα οποία δεν ευρέθησαν στο Ιράκ –, μπορεί να κατακτήσει κάποια ανίσχυρη. Οι υπόλοιπες μεγάλες χώρες, αντί να επιμένουν στην τήρηση κανόνων, προσπαθούν απλώς να μην μείνουν τελείως έξω από το παιχνίδι. Οι ανίσχυρες χώρες, λοιπόν, συσπειρώνονται γύρω από τον ισχυρό λόγω του «φόβου των Ιουδαίων» αλλά και λόγω της εξυπηρέτησης των συμφερόντων των ιδίων. Αυτό ισχύει βέβαια και για την Ε.Ε., για την οποία δεν διαφαίνεται τρόπος συνεννόησης για κοινή εξωτερική πολιτική.

Οι συνθήκες της Νέας Τάξης έχουν μεταβάλει και την ψυχολογία και ιδεολογία των πολιτών στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, αλλά έχουν δημιουργήσει και διάφορα curiosa. Έτσι, οι Άραβες είναι διχασμένοι, καθώς ενεργούν βάσει κρατικού συμφέροντος και όχι της πολιτισμικής και θρησκευτικής αλληλεγγύης, ενώ αντίθετα ισλαμικά μη αραβικά κράτη της ΝΑ Ασίας υποστήριξαν το Ιράκ. Κάποιες δειλές διαδηλώσεις έγιναν στο Ιράν, παρότι το Ιράκ είχε επιτεθεί εναντίον τους το 1984. Ο φόβος του επόμενου υποψήφιου θύματος είναι κοινός σε Ιράν, Συρία αλλά και Σαουδική Αραβία. Ούτε καν οι Παλαιστίνιοι εξηγέρθησαν, επειδή ελπίζουν στη μεσολάβηση των ΗΠΑ για λύση του Παλαιστινιακού. Η Τουρκία, ο στενότερος σύμμαχος των ΗΠΑ, για πρώτη φορά

δεν συμμετείχε σε πόλεμο των ΗΠΑ, και εμφανίζονται με υποβαθμισμένη σημασία. Οι κατατρεγμένοι Κούρδοι βρίσκονται κοντά στην αυτονομία ή τη δημιουργία κράτους όχι με τη βοήθεια του διεθνούς δικαίου αλλά λόγω στήριξης του νέου καθεστώτος του ισχυρού. Τα παράξενα συνεχίζονται. Ο «φιλειρηνικός» γαλλογερμανορωσικός άξονας δέχεται πλέον ως νόμιμη τη δημιουργηθείσα κατάσταση, και προσπαθεί να επωφεληθεί όσο μπορεί. Ο Έλληνας πρωθυπουργός υποστηρίζει την πρωτοκαθεδρία του ΟΗΕ, ο υπουργός Εθν. Άμυνας όμως επισκέπτεται τον αντίστοιχο των ΗΠΑ και χαμηλώνει τους τόνους, τη στιγμή που ο γραμματέας του κυβερνήσαντος κόμματος κατεβαίνει στις διαδηλώσεις! Η εξήγηση για τις παραπάνω αλλόκοτες καταστάσεις είναι ότι η βάση των σχέσεων είναι αποκλειστικά και μόνον το συμφέρον, ενώ οι ανθρωπιστικές αξίες βρίσκονται σε διαλεκτική πλέον σχέση με την επικρατούσα πολιτικοοικονομική φιλοσοφία και πρακτική.

Μέσα στον κυκεώνα των αντιπαραθέ-

σεων ο απλός πολίτης της παγκοσμιοποίησης ασατισμένος δεν γνωρίζει πλέον τι είναι το καλό και τι είναι το κακό, ενώ ο ειρηνιστής και ο υπέρμαχος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπαίνουν στη μαύρη λίστα των ισχυρών. Τόσες δεκαετίες διάφορα ειρηνιστικά κινήματα και ανθρωπιστικές οργανώσεις – γιατρών, οικολόγων, διανοουμένων – προσπάθησαν να διαμορφώσουν μια ανθρωπινότερη και δημοκρατικότερη συνείδηση στις κοινωνίες του σύγχρονου κόσμου. Με ένα πόλεμο σαρώθηκαν ελεύθερες συνειδήσεις, κανόνες δικαίου και ιδεολογίες. Τώρα ξεκινά η νέα εποχή της επικράτησης των ΗΠΑ. Ταυτόχρονα όμως αρχίζει από την αρχή και ο πόλεμος του ελεύθερου σκεπτόμενου ανθρώπου για την ελευθερία, τη δημοκρατία, τα δικαιώματα και την πρόοδο, τα δικά μας αλλά και του άλλου, και δη του ανίσχυρου. Ειδάλλως, ως αυτοφιμωθούμε, ως χαμογελάσουμε στον μεγάλο αδελφό, και ως πούμε μεταξύ μας: «Μη μιλάς, μη γελάς, κινδυνεύει η Ελλάς».

Αρκάς

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

ΑΥΤΟ ΤΟ ΣΚΥΛΑΚΙ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥ ΜΙΚΡΟ ΓΙΑ ΝΑ ΤΟ ΦΑΜΕ! ΣΚΕΦΤΗΚΑ ΛΟΙΠΟΝ ΝΑ ΤΟ ΚΡΑΤΗΣΩ...

ΩΡΑΙΑ ΙΔΕΑ! ΑΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΟΜΕ ΣΩΣΤΑ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΣ ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ...

ΤΙ ΕΝΔΟΞΕΙΣ, ΝΑ ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΟΥΜΕ; ΘΑ ΑΡΧΙΣΕΙΣ ΝΑ ΤΟΥ ΛΕΣ, ΑΥΤΕΣ ΤΙΣ ΤΡΕΛΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΣΟΥ;

ΜΑ ΠΟΙΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ; ΑΠΛΩΣ ΝΑ ΤΟΥ ΜΑΘΩ ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ...

ΔΕΝ ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ. ΘΑ ΤΟΥ ΜΑΘΩ ΕΓΩ ΟΛΑ ΟΣΙΑ ΞΕΡΩ...

...ΝΑ ΔΕΙΣ ΠΟΥ ΣΕ ΛΙΓΟ ΚΑΙΡΟ ΑΥΤΟΣ Ο ΣΚΥΛΟΣ ΘΑ ΓΙΝΕΙ ΤΟΣΟ ΕΞΥΠΝΟΣ ΟΣΟ ΚΙ'ΕΓΩ!

ΠΩΣ ΘΑ ΤΟ ΚΑΤΑΦΕΡΕΙΣ ΑΥΤΟΣ; ΘΑ ΤΟΝ ΧΤΥΠΑΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΙ;

...ΛΟΙΠΟΝ, ΠΑΛΙ ΠΡΙΝ ΓΕΛΩΝΘΕΙΣ ΕΣΥ, ΥΠΗΡΧΕ ΕΔΩ ΕΝΑ ΠΡΑΓΜΑ ΠΟΥ ΛΕΓΟΤΑΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ...

...ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΙΝΑΙ, ΝΑ ΕΧΕΙΣ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΜΑΛΑΚΕΣ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΣΟΥ, ΠΟΥ ΝΑ ΣΟΥ ΛΕΒΕ, ΚΑΝΕ ΑΥΤΟ Η ΚΑΝΕ ΕΚΕΙΝΟ ΚΑΙ ΝΑ ΜΗΝ Σ'ΑΦΗΜΟΥΝ ΠΟΤΕ ΣΕ ΗΣΥΧΙΑ...

...ΤΟΥΣ ΣΚΥΛΟΥΣ ΣΑΝ ΚΙ'ΕΣΕΜΑ, ΤΟΥΣ ΕΒΑΖΑΝ ΝΑ ΤΟΥΣ ΦΕΡΝΟΥΝ ΤΙΣ ΠΛΑΤΥΦΕΛΕΣ, Η ΝΑ ΚΥΜΗΓΑΝΕ ΛΑΓΟΥΣ, Η ΝΑ ΠΕΡΝΑΙΝΕ ΤΥΦΛΟΥΣ ΑΠΕΛΑΥΤΙ ΚΑΙ ΑΜΕΣ ΤΕΤΟΙΕΣ ΑΝΔΙΕΣ... ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΞΕΡΕΙΣ ΟΤΙ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΚΑΝΕΜΑΣ ΔΕΝ ΕΚΤΙΜΟΥΣΕ ΤΟΥΣ ΣΚΥΛΟΥΣ...

ΑΡΚΕΤΑ! Σ'ΑΚΟΥΣ ΤΟΣΗ ΣΩΡΑ ΝΑ ΔΙΑΣΥΡΕΙΣ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΚΑΙ ΔΕΝ ΗΜΕΛΩ...

ΑΜΑ ΕΧΕΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΑΠΟΨΗ, ΗΠΟΡΕΙΣ ΝΑ ΤΗΝ ΠΕΙΣ. Ο ΣΚΥΛΟΣ ΘΑ ΣΕ ΑΚΟΥΣΕΙ!

ΜΑ ΕΙΣΑΙ ΚΑΛΑ, ΠΟΥ ΘΑ ΚΑΤΣΩ ΝΑ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΩ ΤΙΣ ΑΞΙΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΕ ΕΝΑ ΣΚΥΛΟΣ;

...ΤΙ ΣΟΥ ΕΛΕΓΑ;!

Αρκάς

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

ΚΟΙΤΑ ΤΙ ΒΡΗΚΑ! ΕΝΑ ΠΑΛΙΟ ΓΡΑΜΜΟΦΩΝΟ ΚΑΙ ΕΝΑΝ ΔΙΣΚΟ.

ΩΡΑΙΑ! ΓΙΑ ΒΑΛΤΟ ΝΑ ΠΑΙΞΕΙ!

Ω! ΤΑΓΚΟ! ΣΗΚΕ ΝΑ ΧΟΡΕΨΟΥΜΕ!

ΔΕΝ ΕΙΣΑΙ ΚΑΛΑ! ΕΓΩ ΔΕΝ ΞΕΡΩ ΝΑ ΧΟΡΕΥΩ ΤΕΤΟΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ!

ΘΑ ΣΕ ΜΑΘΩ ΕΓΩ! ΠΑΝΕ! ΕΝΑ-ΔΥΟ ΕΝΑ-ΔΥΟ-ΤΡΙΑ

ΠΑΝ-ΠΑΝ-ΠΑΝ-ΠΑΝ-ΠΑΝ-ΠΑΝ... ΤΑΡΑΡΑΡΑΡΑΜ-ΠΑΜ-ΠΑΜ... ΜΙΑ ΧΑΡΑ ΤΑ ΠΑΖ! ΤΑΓΚΟ! ΜΑ ΠΟΥ ΚΑΤΑΛΗΨΑΣ!

ΓΙΑΤΙ ΚΑΤΑΛΗΨΑΣ; ΟΙ ΔΥΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΟΥ ΠΛΑΙΗΤΗ ΧΟΡΕΥΟΥΝ ΤΑΓΚΟ ΠΑΝΩ ΣΤΑ ΕΡΕΠΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ!... ΥΠΑΡΧΕΙ ΕΝΑΣ ΤΡΑΓΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΘΕΑΤΡΙΚΟΤΗΤΑ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ!.

ΘΕΟΥΛΗ ΜΟΥ! ΛΕΣ, ΤΣΡΑ ΠΟΥ ΕΜΑΘΑ ΤΑΓΚΟ, Ν'ΑΡΧΙΣΩ ΝΑ ΛΕΩ ΚΙ'ΕΓΩ ΤΕΤΟΙΑ;

ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΛΑΤΡΕΥΩ ΣΤΟ ΤΑΓΚΟ ΕΙΝΑΙ Ο ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΕΝΟΣ ΕΡΩΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ... ΤΙ ΠΡΑΓΜΑ;

ΟΪΤΕ ΕΚΕΙ ΤΟ ΠΗΓΑΙΝΕΣ ΒΡΩΜΟΔΕΡΦΑΡΑΣ ΓΙ'ΑΥΤΟ Μ'ΕΣΤΡΩΣΕΣ ΣΤΟ ΧΟΡΟΣ; ΔΕΝ ΕΝΔΟΞΕΙΑ ΑΥΤΟ ΠΟΥ ΚΑΤΑΛΑΒΕΣ ΗΘΩΒΕ ΜΑ ΠΟΣΟ ΒΑΡΒΑΡΟΣ ΕΙΣΑΙ ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ!

ΜΑ ΓΙΑΤΙ ΦΤΑΣΑΜΕ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ, ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΗΤΑΝ ΑΜΟΡΦΟΤΟΙ ΚΑΙ ΗΛΙΘΙΟΙ ΣΑΝ ΚΑΙ ΣΕΜΑ, ΓΕΜΑΤΟΙ ΠΡΟΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΦΑΝΑΤΙΣΜΟΙ! ΔΕΝ ΤΟ ΞΕΡΑΜΕ ΝΑ ΠΗΔΙΟΜΑΣΤΕ ΓΙΑ ΝΑ ΣΟΥ ΑΡΕΣΟΥΜΕ!

ΤΕΛΙΚΑ ΕΙΣΑΙ ΑΞΙΟΛΥΠΗΤΟΣ! ΕΙΝΑΙ ΑΔΙΚΟ ΝΑ ΘΥΜΩΝΩ ΜΑΖΙ ΣΟΥ, ΓΙΑΤΙ ΣΤΟ ΚΑΤΩ-ΚΑΤΩ ΤΙ ΦΤΑΙΣ ΕΣΥ;...

...ΤΙ ΕΦΤΑΙΓΑΝ ΟΙ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΑΙΜΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΠΟΥ ΣΟΥΣΑΝ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΓΝΟΙΑ, ΑΦΟΥ ΕΜΕΙΣ, Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ ΔΕΝ ΚΑΝΑΜΕ ΤΙΠΟΤΑ ΓΙΑ ΝΑ ΔΙΑΛΥΣΟΥΜΕ ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΟΥΣ ΣΚΟΤΑΔΙ;...

ΜΑ, ΑΜΑ ΑΠΟ'ΑΥΤΟ ΤΟ ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΚΕΙ ΤΟ ΦΕΡΕΣ, ΠΑΛΙ ΜΕ ΧΟΥΦΟΤΣΙΕΣ...

Λευκωσία (Ποίηση και Ζωγραφική)

Το βιβλίο κυκλοφόρησε το '95 αλλά οι πρόσφατες εξελίξεις το έφεραν και πάλι στο προσκήνιο. Την Παρασκευή 6 Ιουνίου παρουσιάζεται στην "άλλη Λευκωσία" στο Πολιτιστικό στέκι "Χελιδόνια".

Το βιβλίο αρχίζει με ένα εισαγωγικό σημείωμα του Νιαζί Κιζιλγιουρέκ, περιέχει ποιήματα του Μιχάλη Χατζηπιερή και την Νεσιέ Γιασιήν και πίνακες, σχέδια και ψηφιδωτά του Γιώργου Κεπόλα.

ΣΟΥ ΦΩΝΑΖΩ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Πέντε λέξεις, πέντε εικόνες
 μια καρδιά μέσ' τους αιώνες
 Με σκιρτήματα στον ήλιο
 μ' ένα χέρι παντ' αντήλιο
 Σε χαράσω πα σε πέτρα
 πα σε μνήμες στον αγέρα
 αναλλοίωτη ιστορία
 να σε βρίσκω στα βιβλία
 Σε πολέμους, σε σφαγές
 μες σε ράτσες και φυλές
 Με συμβιβασμούς και λάθη
 από αισθήματα και πάθη
 παλαιολογούντων ύμνων
 κι ανεπαναλήπτων ρίμων
 Μεσ' το θρόλο μ' αγωνία
 σου φωνάζω Λευκωσία
 Πέντε λέξεις, πέντε εικόνες
 μια καρδιά μέσ' τους αιώνες.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΣΤΑΛΗΚΑΝ ΠΟΤΕ

Πήρες τη φωνή (σου) κι έφυγες
 κι έμεινα κοιτάζοντας την απουσία σου.
 Τα ίχνη σου ακόμα να χαθούν
 στους δρόμους της αγάπης.
 Άφησες πίσω σου απόλυτη μοναξιά
 κι ας έλεγες: «Δεν είσαι μόνη».
 Ακόμα δεν μεγάλωσα
 παιδάκι είμαι στον έρωτα
 κι όπως τα κοριτσόπουλα στα νύχια περπατώ
 όταν κοιμούνται όλοι.

Στην ίδια πόλη, τείχη χωρίζουν τον δρόμο μου
 και περιμένω απέναντι μήπως περάσω
 να τρέξω να σ' αγκαλιάσω
 γιατί είν' ο έρωτας πουλί.
 Κι εσύ;
 Πως ερωτεύεται ένας άντρας
 καταπατώντας κάθε κανόνα
 έρχεται
 ερωτευμένος από τα νύχια ως την κορφή
 Αδιέξοδο!
 Ακόμα κι αν πραγματικά στο δρόμο έβγαινες
 (αδύνατο χωρίς την άδεια του αξιωματικού υπηρεσίας)
 Μην αγαπάς ποιήτριες θα ήθελα να σου πω
 η φλόγα σου μου πήρε τη φωνή
 ο έρωτας προδότης της πατρίδας
 Αν έρθω
 θασαι εκεί;
 σ' ένα νησί της Μεσογείου
 εκεί είμαι και 'γω.
 Όταν η αγάπη κομματιάζεται, πάλι αγάπη μένει
 δεν τη θέλω ακόμα κι ανεξάρτητη ομοσπονδία
 σε δύο κελιά κομματιασμένη
 να σ' αγαπώ δίχως φωνή
 (αυτό είναι (προδοσία) απιστία σε βάρος
 της επαναστατημένης γενιάς).

ΣΕ ΠΟΛΗ ΜΙΣΗ

Μια πόλη κοιμάται
 Αλήθεια που πάτε;
 Εσείς δεν πεινάτε;
 Καθείστε να φάτε.
 Ταβέρνες μπαράκια
 και νιψ κι ουισκάκια
 Κουλτούρας μοντέλα
 που μοιάζουν μπορντέλα
 Σε σικ συνοικίες
 με σνόμπες κυρίες
 που έχουν «μαυράκια»
 αντί για σκυλλάκια
 σε πόλη μισή
 σε πόλις ρωτάει γιατί.

Η αλλαγή που... δεν είδα

Τελικά, τι έχουμε; Κυβέρνηση της Αλλαγής, ή αλλαγή κυβέρνησης; Πάντως Αλλαγή, όπως εγώ την καταλαβαίνω, δεν είδα. Είδα απλώς να κυβερνούν κάποιοι άλλοι, περισσότεροι άτολμοι και πιο πελαγωμένοι από τους προηγούμενους. Είδα όμως κάποια άλλα πράγματα. Είδα, ας πούμε, τη νεκρανάσταση του κυρίου Ιακώβου, που μου θυμίζει την περιγραφή του Καζαντζάκη για τον αναστημένο Λάζαρο, που ήταν και δεν ήταν στον κόσμο αυτό, αφού ποτέ δεν είσαι σίγουρος αν οι δηλώσεις του υπουργού των Εξωτερικών αναφέρονται στο παρόν ή σε κάποια άλλη εποχή. Είδα, επίσης, ότι το image που καλλιεργείτο -από τον ίδιο ή κάποιους άλλους, δεν έχει σημασία-, γύρω από το όνομά του Κύπρου Χρυσοστομίδα, ουδόλως ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Το μόνο που βλέπουμε είναι έναν αδύναμο κυβερνητικό εκπρόσωπο να αμύνεται άτσαλα της ανύπαρκτης πολιτικής της κυβέρνησης. Είδα ότι ο υπουργός Δικαιοσύνης, Δώρος Θεοδώρου, δεν διακατέχεται μόνο από απορριπτισμό, που βγήκε στην επιφάνεια όταν προσπάθησε με κάθε τρόπο να πείσει τον κόσμο να μην επισκέπτεται τα κατεχόμενα. Τον είδα άτολμο να μπορεί να προτείνει μια λύση που να μυρίζει Αλλαγή στο θέμα του ζεύγους Παλαιστίνιων, που προτίμησαν να περάσουν κάποιους μήνες στη φυλακή μαζί με το έξι μηνών βρέφος τους, μέχρι να εξεταστεί το αίτημά τους για πολιτικό άσυλο. Τι θα έχανε δηλαδή το κράτος, αν το αίτημα για πολιτικό άσυλο εξετα-

ζόταν αμέσως; Είδα ακόμη όλη την πολιτική ηγεσία της συγκυβέρνησης να στέκεται αμήχανη και πελαγωμένη μπροστά στην απήχηση που είχαν τα μέτρα που εξήγγειλε ο Ραούφ Ντενκτάς, με κορυφαίο τον Γιαννάκη Ομήρου, που για ένα μήνα τώρα, σχεδόν καθημερινά, σαν μαθητής που έμαθε το ποίημά του, δηλώνει πως τα μέτρα καταρρίπτουν την πολιτική Ντενκτάς, ότι οι δυο κοινότητες δεν μπορούν να ζήσουν μαζί. Άκουσα επίσης τον πρόεδρο Παπαδόπουλο να μας εξηγεί ότι ευθύνεται ο Ντενκτάς που ο γ.γ. του ΟΗΕ δεν επαναδραστηριοποιείται στο Κυπριακό. Ο Κόφι Ανάν, μας είπε ο πρόεδρος, θα επανέλθει στο Κυπριακό μόνο όταν οι δυο κοινότητες είναι έτοιμες να πάρουν το Σχέδιό του, όπως ακριβώς είναι διατυπωμένο, σε δημοψηφίσματα. Ο Ντενκτάς, συνέχισε ο πρόεδρος, δεν θέλει καθόλου το σχέδιο Ανάν, ενώ εμείς θέλουμε κάποιες τροποποιήσεις πριν το πάρουμε σε δημοψήφισμα. Φως φανάρι, λοιπόν, φταίει μόνο ο Ντενκτάς. Αυτά, εν ολίγοις, δείχνουν τη μεγάλη αλλαγή που επήλθε. Κατά τα άλλα, ό,τι στραβό βγει στη φόρα, φταίνε οι προηγούμενοι. Συνεχίζουμε λοιπόν να βράζουμε στο ζουμί μας, προσπαθώντας να αποδείξουμε -στους εαυτούς μας πρώτα- ότι αποτελούμε μέρος του υπόλοιπου κόσμου. Ετσι, μόλις κάποιος παρουσιάσει λίγο πυρετό, τον τρέχουμε στα νοσοκομεία, με την... ελπίδα να πάσχει από άτυπη πνευμονία, να ακουστούμε κι εμείς, επιτέλους!

ΧριΧρι

Ο Εθνικισμός πέρασε από την Κύπρο σαν αύρα που καίει τα σπαρτά

Πριν λίγες μέρες πέρασα την απαγορευμένη ζώνη μαζί με τον πεθερό μου, τη σύζυγό μου και τα δύο παιδιά μας και προχωρήσαμε προς την Κοντέα. Εκεί έζησε ο πεθερός μου, εκεί γεννήθηκε και η σύζυγός μου. Η πεθερά μου έζησε τόσα χρόνια με τον πόθο να ξαναδεί το σπίτι της και το χωριό της αλλά δεν πρόλαβε.

Οι άνθρωποι που τώρα κατοικούν το χωριό, μας χαιρετούν και μας καλωσορίζουν σαν να μας περίμεναν από χρόνια. Η φτώχεια και η μιζέρια που πέρασαν όλα αυτά τα τριάντα χρόνια είναι αποτυπωμένα πάνω στα σπίτια που τους φιλοξένησαν όλο αυτό τον καιρό. Η εκκλησία και το νεκροταφείο ακόμα χειρότερα. Τα μόνα πράγματα που φαίνονται καινούρια και γυαλίζουν κάτω από το μεσογειακό μας ήλιο είναι ένας μινιαρές και δύο προτομές του Κεμάλ Ατατούρκ περιστοιχισμένες με τις ανάλογες σημαίες.

Το σπίτι το βρίσκουμε κλειστό. Η γριά που ζούσε εδώ πέθανε πριν δύο χρόνια. Έρχεται ο αδελφός της πρόθυμα και μας ανοίγει. Ο πεθερός μου κάθεται στη βεράντα όπως παλιά, μιλώντας με κάμπουσους Τουρκοκύπριους που μαζεύτηκαν από τη γειτονιά. Η σύζυγός μου ψάχνει κάτι να βρει που να της θυμίζει κάτι από την προηγούμενη ζωή της. Το σιδερένιο μπάνιο που είναι κρεμασμένο στον τοίχο είναι ίσως το μόνο. Τα παιδιά κουβεντιάζουν με τους συνομηλικούς τους, που προσπαθούν να τους πιάσουν κουβέντα και να μάθουν κάτι απ' τη ζωή τους, λες και ζούμε σε άλλο πλανήτη!!

Η γειτόνισσα από απέναντι έχει ετοιμάσει τους καφέδες και τους φέρνει. Μου είχε φέρει ένα κομμάτι χαρτί που έγραφε στα Τούρκικα και Ελληνικά τα είδη του καφέ. Σκέτος, με ολίγη, μέτριος, μάλλον γλυκός, γλυκός, βαρύς γλυκός. Έβαλα το δάκτυλό μου και της έδειξα το μέτριο και με την παλάμη μου της υπέδειξα πέντε για να ευκολύνω τα πράγματα, παρ' όλο που ο πεθερός μου τον πίνει γλυκύ. Ο καφές, όπως και κάθε γνήσιος καφές στην Κύπρο, για την ώρα πήρε τις πίκρες τριάντα χρόνων κάτω, αφήνοντας στο τέλος την ευχάριστη αίσθηση ότι τουλάχιστον ο Εθνικισμός δεν δηλητηρίασε και τις ψυχές των ανθρώπων.

Κάποιοι ηλικιωμένοι με πλησιάζουν και με ρωτούν αν γνωρίζω τους τόπους που γεννήθηκαν, τον Άγιο Θωμά και τα Πλατανίσκια. Τι τραγική ειρωνία της ζωής! Εκεί μένει τώρα ένας καρδιακός μου φίλος, ο Χαμπής από την Κοντέα. Πήρε ένα εγκαταλελειμμένο σπίτι και έφτιαξε ξανά το εργα-

στήριο και το σπιτικό του. Πέρσι τον πεθύμησα και πέρασα να τον δω. Ήπιαμε το κρασί μας αγναντεύοντας την απέραντη θάλασσα, παρέα με σαρανταδύο γάτους. Ο ήλιος πάει να βασιλέψει, κι εμείς ετοιμαζόμαστε να επιστρέψουμε στη Λευκωσία διασχίζοντας τους κάμπους της Μεσαορίας. Για τα δεδομένα της Κύπρου αυτή η πεδιάδα είναι απέραντη. Την θαυμάζαμε για 30 χρόνια από τα υψώματα της Αθηνών να χάνεται μέσα στον κόλπο της Αμμοχώστου. Τώρα την βλέπουμε από την ανάποδη. Φέτος είχαμε καλές βροχές. Ο Πεδιαίος και ο Γυαλιάς κουβάλησαν μπόλικο νερό από τα βουνά του Τροόδους και ξεδίφασαν τη γη. Τ' αγριόχορτα έφτασαν τα δυο μέτρα και τα σιτάρια γέμισαν καρπό. Φέτος θα φάνε «μάνες τζια παιθικά» και όλοι οι κάτοικοι του νησιού· και αυτοί που γεννήθηκαν εδώ και αυτοί που η μοίρα και οι συμφορές τους έριξαν σ' αυτό το ακρογυάλι.

Η φύση, τουλάχιστον, μας φέρθηκε μεγαλόψυχα!!!

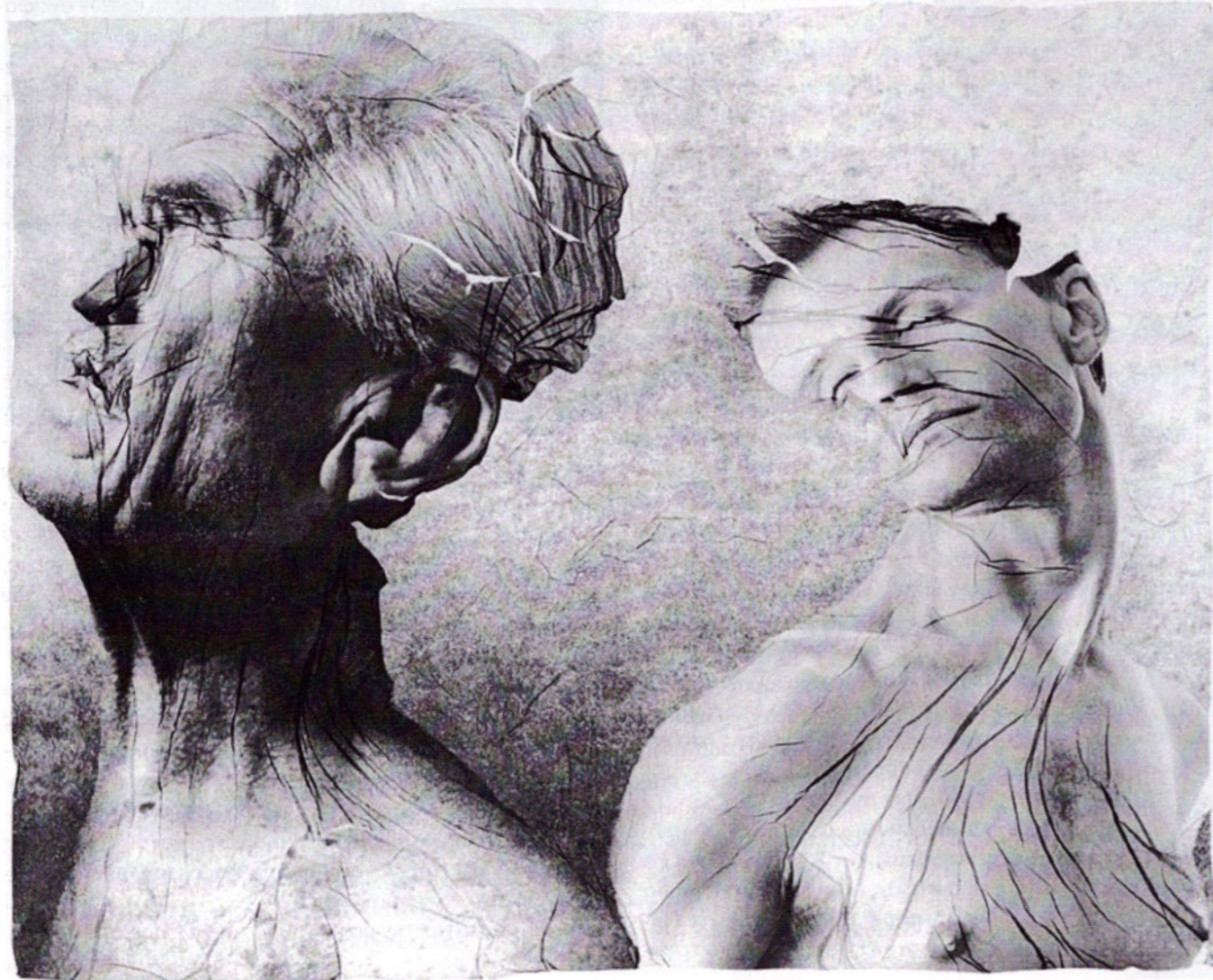
Γ. Κυπραίος

Σώτη Τριανταφύλλου Το εργοστάσιο των μολυβιών

(Πατάκης, 2000)

ΜΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΤΟΜΗ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΓΚΥΡΙΑ

Ανέστης Ταρπάγκος
θέσεις, τ. 73

Εμια ιστορική συγκυρία όπως η σημερινή, που χαρακτηρίζεται από την περιθωριοποίηση και αποδιάρθρωση του πολιτικού και κοινωνικού αριστερού κινήματος και

ταυτόχρονα από την οικονομική κυριαρχία και την ιδεολογική ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού, η έκδοση ενός λογοτεχνικού έργου που επιχειρεί να επαναφέρει στο προσκήνιο, έστω και κατά τρόπο διαθλασμένο (μέσα από μια ιστορική πολιτική αναφορά, αλλά με έντονη την αίσθηση του ιστορικού παρόντος που αποπνέει), την αξία της ανεξάρτητης - κριτικής κομμουνιστικής στράτευσης ζωής, αποτελεί σίγουρα μια τομή, ιδιαίτερα μάλιστα στην ιστορική διαδρομή της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας. Σε αντιπαράθεση με τις κυρίαρχες εκφράσεις της σημερινής καλλιτεχνικής παραγωγής που παραιτούνται από οποιαδήποτε κοινωνική κριτική, η ανάδειξη μιας αυθεντικής αριστερής λογοτεχνικής παραγωγής που επιχειρείται με το Εργοστάσιο των Μολυβιών της Σώτης Τριανταφύλλου, αντιπροσωπεύει μια αναγεννησιακή καλλιτεχνική δημιουργία. Άλλωστε, σε περιόδους όπως η σημερινή, στο μεταίχμιο μεταξύ 20ού και 21ου αιώνα, όπου οι πολιτικές εκφράσεις του αριστερού κινήματος παραπαίου στο τέλμα της μικροαστικής ηγεμονίας και της αφλογιστίας, και όπου η εργατική τάξη της καπιταλιστικής παραγωγής είναι βυθισμένη σε μια υπερδωδεκαετή «σιωπή» (που φτάνει να προσομοιάζει με «απουσία»), η αναγκαιότητα ύπαρξης της Αριστεράς και η τάση εργατικής χειραφέτησης βρίσκει αναγκαστικά διεξόδους στο επίπεδο της μαρξιστικής ιδεολογικής κριτικής, αφενός, και σ' εκείνο της λογοτεχνικής και ευρύτερης καλλιτεχνικής παραγωγής αφετέρου. Ωστόσο, η μυθιστορηματική αφήγηση της Σώτης Τριανταφύλλου, μακράν του να αναλίσκεται σε θρήνους για την ήττα του αριστερού κινήματος, επιχειρεί να σηματοδοτήσει μια συνολική ανασυνθετική διαδικασία, μια προδρομική έκφραση των εν δυνάμει αντιστάσεων, κινήσεων και

δράσεων που ενδεχόμενα θα αναδειχθούν στο προσκήνιο. Κι αν το χρονικό πεδίο στο οποίο εκτυλίσσεται η υπόθεση σ' αυτό το τελευταίο της βιβλίο αναφέρεται στις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα και στις πρώτες του 20ού, το ύφος της αφήγησης και η ζωτικότητα των μηνυμάτων που αναδύονται έχουν ευθέως έναν χαρακτήρα αναφοράς στο ιστορικό παρόν.

Βέβαια, το Εργοστάσιο των Μολυβιών δεν είναι το πρώτο μυθιστορηματικό έργο της Σώτης Τριανταφύλλου όπου η συγγραφέας αναδεικνύει μια αριστερή-κριτική οπτική απέναντι τόσο στους αστικούς κοινωνικούς θεσμούς, όσο και στη μικροαστική και συντηρητική αντιμετώπισή τους από την πλευρά του αριστερού κινήματος. Είχε ήδη προηγηθεί το μυθιστόρημά της Αύριο, μια άλλη χώρα (Πόλις 1997), όπως και ορισμένα διηγήματά της δημοσιευμένα σε συλλογές -και συγκεκριμένα στη σειρά Κείμενα και Εικόνες (Εκδόσεις Πατάκη). Ήδη σ' αυτά το προηγούμενο μυθιστόρημά της προβάλλει τη μορφή του κριτικού («αιρετικού») αριστερού αγωνιστή (Ευτύχης Γιαννόγλου), που σε πείσμα των διώξεων, εξοριών και φυλακίσεων, κατορθώνει να σφύζει από ζωή, να αποζητά τον έρωτα πέρα από την μικροαστική οικογενειακή συμβατικότητα. Η μορφή αυτή διαφοροποιείται ριζικά από το παραδοσιακό αριστερό πρότυπο που κυριαρχούσε στη δεκαετία του 1960 (και στη συνέχεια) και που, ούτε λίγο ούτε πολύ, ταύτιζε την αριστερή στράτευση με την άνευ όρων υποστήριξη των «επιτευγμάτων» του «σοσιαλιστικού στρατοπέδου» (σοβιετικές διαστημικές πτήσεις, ρωσικά μπαλέτα, τσίρκα κ.λπ.), χωρίς να θέτει υπό αμφισβήτηση τη μοναχική και άχρωμη ζωή.

Παράλληλα, η Τριανταφύλλου αναδεικνύει την ανεξάρτητη και χειραφετημένη στάση ζωής του μικροαστού δημοκράτη (μηχανικού στη μεγάλη βιομηχανία της σωληνουργίας), που ασφυκτιά από την επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας και τελικά στη βάση της δημοκρατικής του νοσοτροπίας εγκαταλείπει τη χώρα (Αύριο, μια άλλη χώρα). Η αναφορά αυτή (στην οικογένεια του Σπύρου Ορμηγίου) φέρνει στο προσκήνιο

αξίες του «μικροαστικού δημοκρατισμού» που το αριστερό λαϊκό κίνημα θα όφειλε να αξιοποιήσει στην κατεύθυνση κοινωνικής τους ολοκλήρωσης: Η ελεύθερη στάση στην ανάπτυξη των παιδιών, η ανεκτικότητα του ήρωα απέναντι στην ερωτική αυτονομία της οικογενειακής του συντρόφου, ο σεβασμός και η εκτίμηση απέναντι στον χειραφετημένο κομμουνιστή (αν και γνωρίζει ότι είναι εραστής της γυναίκας του), η εναντίωση στην επιβολή της δικτατορίας κ.λπ. Βέβαια η κοινωνική εξέλιξη του «μικροαστικού δημοκρατικού προοδευτισμού» στην υπαρκτή αντικειμενική πραγματικότητα, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 και ιδιαίτερα στην τελευταία δεκαετία του 1990, οδήγησε στην ολοσχερή του υπαγωγή στην αστική νεοφιλελεύθερη ηγεμονία (στροφή της νέας μικροαστικής τάξης στον κυβερνητικό και ευρωπαϊκό νεοφιλελευθερισμό) - ωστόσο το γεγονός αυτό δεν αναιρεί την αξία των αναφορών της Σώτης Τριανταφύλλου.

Αντίστοιχα, στο διήγημά της «Ένα εστιατόριο που το λένε Le ventre de Paris» (στη συλλογική έκδοση Κύμινο και κανέλα, Πατάκης 1998), η συγγραφέας, μέσα από έναν εξαιρετικά γλαφυρό και έξυπνο τρόπο, αναδεικνύει τον επαναστατικό στόχο της κοινωνικοποίησης του νοικοκυριού: «Το μαγειρέμα είναι ένα επάγγελμα όπως όλα τ' άλλα και (...) πρέπει να το κάνεις και να πληρώνεσαι». Η αναφορά εμφανέστατη: Το αριστερό εργατικό κίνημα οφείλει να εναντιώνεται στην επιβάρυνση των οικογενειών --και ιδιαίτερα των εργαζομένων γυναικών-- με την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης μέσα από την «απλήρωτη» δουλειά στο πλαίσιο της οικογένειας (μαγειρέμα, πλύσιμο ρούχων, φροντίδα των παιδιών κ.ά.). Πράγματι, η πρακτική αυτή προσουξάνει καιρίαια την καπιταλιστική κερδοφορία, εφ' όσον ένα μεγάλο μέρος των δαπανών αναπαραγωγής της εργατικής τάξης, αντί να καλύπτεται από το κεφάλαιο, μεταβιβάζεται στην «απλήρωτη» εργασία του οικογενειακού νοικοκυριού. Η επαναστατική επιδίωξη της κοινωνικοποίησης του νοικοκυριού (που αποτελεί πρωτίτως ριζοσπαστική διεκδίκηση του αριστερού φεμινιστικού κινήματος) είναι η μοναδική που μπορεί να

απαλλάξει τον εργαζόμενο κόσμο από τη μείζονα αλλοτριωτική επιβάρυνση του οικογενειακού νοικοκυριού και να δημιουργήσει τους όρους ξεπεράσματος των αστικών οικογενειακών δομών. Κι ανάλογες πολιτικά οι σηματοδοτήσεις του διηγήματος «1894, ή πώς η οικογένεια Ρηγίνου έχασε την υπόληψή της» που περιλαμβάνεται στη συλλογή Αθήνα, διαδρομές και στάσεις (Πατάκης 1999).

Ως κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος επιλέγεται το ιστορικό στέλεχος της ευρωπαϊκής Αριστεράς Ν. Βάγκαλης, γόνος αστικής βιομηχανικής οικογένειας, ο οποίος έχει τη δυνατότητα εκείνη την εποχή του τέλους του 19ου-αρχών του 20ού αιώνα να πραγματοποιήσει πολυτεχνικές σπουδές στην Ελβετία. Παράλληλα, στρατεύεται διανοητικά και πολιτικά στο ευρωπαϊκό (γερμανικό και ρωσικό) επαναστατικό κίνημα. Ακριβώς εξ αιτίας της αστικής του καταγωγής [και της θεωρητικής κατάρτισης που αποκτά;], διαμορφώνει μια ανεξάρτητη κριτική στάση, η οποία έγκαιρα τον οδηγεί να διαπιστώσει τον «σταλινικό» (ταξικό, γραφειοκρατικό, αντιδημοκρατικό) εκφυλισμό του σοβιετικού επαναστατικού εγχειρήματος, να έρθει σ' αντιπαράθεση μ' αυτόν (όπως και τον αντίστοιχο του τότε «σταλινοποιημένου» ΚΚΕ της δεκαετίας του 1930) και ωστόσο να παραμείνει προσανατολισμένος στην κριτική και χειραφετητική σοσιαλιστική προσπάθεια. Άλλωστε, για δεκαετίες ολόκληρες (μέσα του 19ου - μέσα του 20ού αιώνα) η πολιτική και διανοητική διαμεσολάβηση ανάμεσα στη μαρξιστική θεωρία και στο λαϊκό εργατικό κίνημα πραγματοποιήθηκε (και δεν μπορούσε ιστορικά να γίνει διαφορετικά) από την επαναστατική διάνοηση που προέρχονταν, από την άποψη της καταγωγής της, από τους κόλπους της αστικής και των μεσαίων τάξεων.

Σε κάθε περίπτωση ο Ν. Βάγκαλης έχει τις δυνατότητες (μορφωτικές και οικονομικές) να πραγματώνει και να συμβολίζει την αυθεντικότητα και την αφοσίωση της επαναστατικής διάνοησης και πολιτικής πρακτικής, η επικαιρότητα της οποίας έρχεται στην επιφάνεια σήμερα, δεκαετίες μετά, με το λογοτεχνικό έργο της Σώτης Τριανταφύλλου.

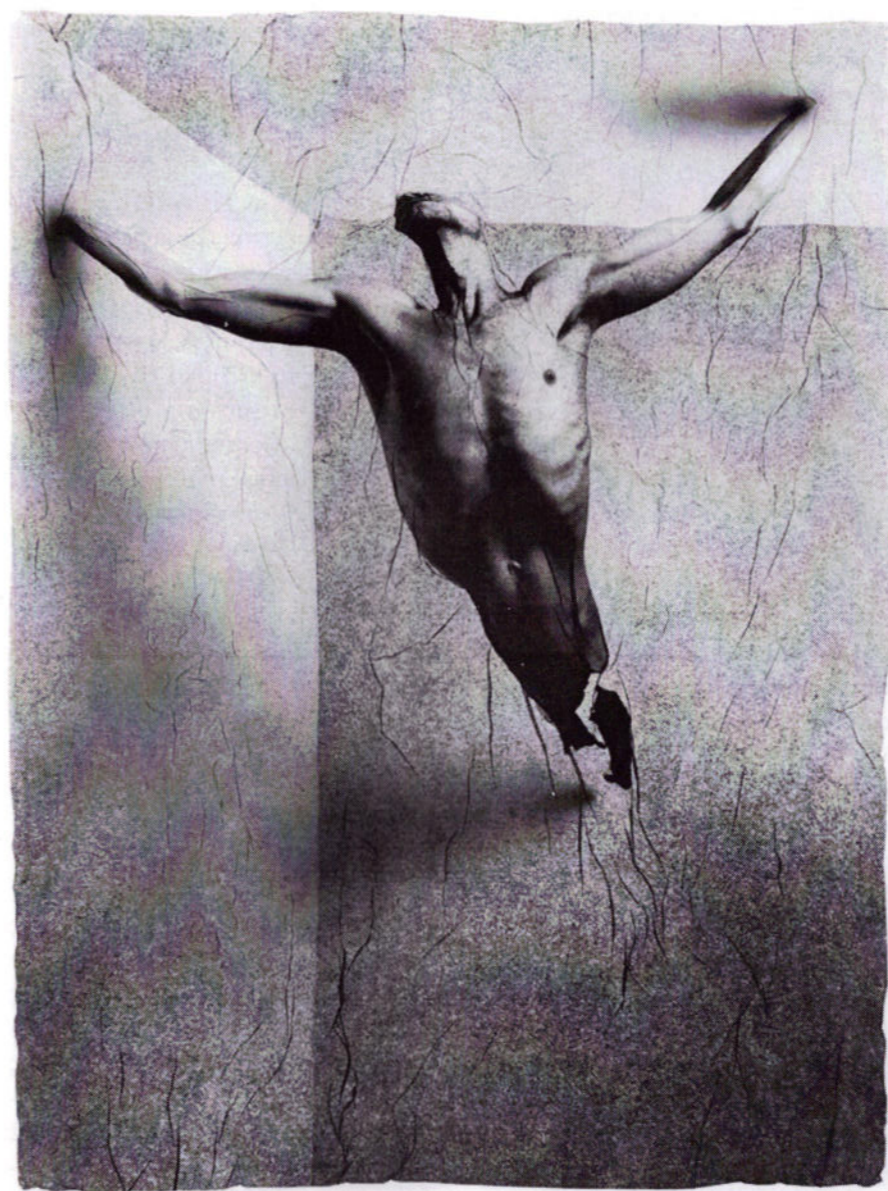
Από την άλλη πλευρά, αυτού του είδους η αναγκαία ιστορική διαμεσολάβηση, ανάμεσα στη μαρξιστική θεωρία και στο εργατικό κίνημα, οδήγησε στην ανάδειξη και στη μακρόχρονη κυριαρχία (και στην εποχή μας σ' ό,τι αφορά το ΚΚΕ αλλά και άλλους αριστερούς σχηματισμούς) της αντίληψης για την «εισαγωγή της συνείδησης από τα έξω», του επαναστατικού υποκειμένου ως «κυρίαρχης εξωτερικότητας» σε σχέση με την εργατική τάξη, στο λενινιστικό «κόμμα νέου τύπου» (ριζικά ποιοτική διαφοροποίηση με τη μαρξιστική αντίληψη του αντικαπιταλιστικού υποκειμένου όπως αναδεικνύεται μέσα από το Κομμουνιστικό Μανιφέστο), εκφρασμένα στην επεξεργασία του Β. Λένιν Τι να κάνουμε. Αυτό το πολιτικο-ιδεολογικό φαινόμενο, παρ' όλη τη σχετική του σημασία στις συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα, διαμόρφωσε και το έδαφος για τον εκφυλισμό της ρωσικής επαναστατικής εμπειρίας (μεταξύ άλλων πολυσημαντων παραγόντων), έχοντας προκαλέσει μια γόνιμη ιστορική αριστερή κριτική (από την Ρ. Λούξεμπουργκ μέχρι τον Φ. Κλαουντίν).

Από εκεί και οι επικλήσεις του Ν. Βάγκαλη στη διάρκεια της δεκαετίας του 1920 στην επαναστατική Ρωσία, όταν άρχισαν να διαφαίνονται στον ορίζοντα τα σημάδια της ταξικής διαφοροποίησης και της δικτατορικής πολιτικής επιβολής επί του εργαζόμενου κόσμου, στις αναλύσεις της Ρ. Λούξεμπουργκ (που είχε εν τω μεταξύ δολοφονηθεί) και της Α. Κολλοντάι (που είχε «εξοριστεί» στη διπλωματική αντιπροσώπευση της Σοβιετικής Ένωσης στο εξωτερικό). Σε κάθε περίπτωση ο ήρωας του μυθιστορήματος (η αυθεντική δηλαδή έκφραση της επαναστατικής διανοητικής ορμής) παραμένει προσηλωμένος στη μαρξιστική κοινωνική χειραφέτηση, ερχόμενος σε σύγκρουση με την αναπαραγωγή των ταξικών διαχωρισμών, την αυταρχική γραφειοκρατική επιβολή, την επανεγκαθίδρυση των αστικών οικογενειακών θεσμών. Άλλωστε ακόμη κι αυτή (και κυρίως αυτή) η συμβίωσή του στην προπολεμική Αθήνα με την Α. Ασημάκη (αυτός προς το τέλος της ζωής του κι αυτή στην αρχή της), μετά την κορυφαία ερώτηση που βάζει η συγ-

γραφέας στο στόμα του προς τη νεαρή κόρη του επιστήθιου φίλου του Μ. Ασημάκη («αν ήμουν νέος θα με είχες ερωτευθεί;») και την καταφατική της απάντηση, η Σώτη Τριανταφύλλου δίνει μια ανεπανόληπτη μορφή της ερωτικής συντροφικότητας, και με την εξομολόγηση του έρωτα του Ν. Βάγκαλη, μέσα απ' το ημερολόγιό του, που ανακαλύπτει η Α. Ασημάκη αμέσως μετά το θάνατό του, κλείνει το βιβλίο της.

Σε μια περίοδο όπως η σημερινή, με την καταθλιπτική κυριαρχία του κυβερνητικού νεοφιλελευθερισμού και την ταυτόχρονη περιθωριοποίηση, ήττα και αποδιάθρωση του αριστερού και εργατικού κινήματος, η έκδοση του μυθιστορήματος «Το εργοστάσιο των μολυβιών» αντιπροσωπεύει μια πολιτική και θεωρητική ανάσα στο πεδίο της λογοτεχνικής παραγωγής, επαναφέροντας στην επικαιρότητα την αναγκαιότητα - ζωτικότητα - δυναμισμό της επαναστατικής διανοητικής και κοινωνικής χειραφετητικής στρατεύσης. Μ' αυτή την έννοια αντιπροσωπεύει μια σημαντική τομή στο μέτρο που κατορθώνει να κάνει να κυλήσουν αυθεντικές, μαρξιστικές θέσεις μέσα από μια ζωντανή λογοτεχνική γλαφυρότητα και πλοκή, στο πεδίο της σύνδεσης της ατομικής υποκειμενικότητας με το ιστορικό γίνεσθαι στο οποίο αυτή συμμετέχει ενεργά, με πάθος, δυναμισμό και αγωνία.

Βέβαια, απουσιάζουν οι σύγχρονες μορφές κοινωνικής κριτικής λογοτεχνικής παραγωγής πάνω στις πλευρές της σημερινής αλλοτρίωσης και των συγκεκριμένων μορφών υπόστασης της επαναστατικής μαρξιστικής κριτικής και κοινωνικής ταξικής παρέμβασης, που ωστόσο είναι απόλυτα αναγκαίες, με τα σύγχρονα χαρακτηριστικά που τις επικαθορίζουν, πράγμα που ανοίγει ένα τεράστιο πεδίο πρόκλησης για την κριτική κοινωνική λογοτεχνική δημιουργία, που εμπνέεται πραγματικά από το δράμα της οικονομικής, μορφωτικής, σεξουαλικής χειραφέτησης των εργαζομένων. Η λογοτεχνική-ιδεολογική τομή που πραγματοποιεί το Εργοστάσιο των Μολυβιών ανοίγει πραγματικά αυτό το πεδίο για τη σύγχρονη διανοητική ελληνική παραγωγή στο επίπεδο της τέ-

χνης (κινηματογράφου, λογοτεχνίας, μουσικής κ.ά.). Μια διαδικασία που δεν μπορεί παρά να προχωρήσει παράλληλα και σε αλληλοδιαπλοκή μ' όλες τις άλλες σύγχρονες μορφές (θεωρητικές, συνδικαλιστικές, πολιτικές) της αριστερής ριζοσπαστικής ανασύνθεσης και του αντικαπιταλιστικού επαναπροσδιορισμού του αριστερού εργατικού κινήματος σ' αυτό το μεταίχμιο 20ού και 21ου αιώνα.

Η Σώτη Τριανταφύλλου δίνει σήμερα υπόσταση σε μια αδιαπραγμάτευτη, σίγουρη για τον εαυτό της, ζωντανή και θαρραλέα, αριστερή λογοτεχνική χειραφετητική δημιουργία, στο πεδίο βέβαια της πρώτης ιστορικής περιόδου του επαναστατικού κινήματος, με τις δοκι-

μασμένες πλέον πρακτικές, που όμως είναι και το έδαφος ανάδειξης της μεγάλης ιστορικής σοσιαλιστικής ορμής στο προσκήνιο και της, για πρώτη φορά, έμπρακτης προβολής των αναγκών της γενικευμένης κοινωνικής χειραφέτησης (εργατική διαχείριση της παραγωγής και της πολιτικής εξουσίας, μέτρα κοινωνικοποίησης του οικογενειακού νοικοκυριού και απελευθέρωσης των διαπροσωπικών σχέσεων των δύο φύλων, εκπαιδευτικής χειραφέτησης της εργατικής τάξης κ.λπ.). Από την άλλη πλευρά και παράλληλα με την επαναστατική δραστηριότητα του Ν. Βάγκαλη, το μεγαλύτερο μέρος του μυθιστορήματος της Σώτης Τριανταφύλλου καλύπτεται από την εξιστόρη-

ση της οικογένειας των Ασημάκηδων, του Στέφανου στα τέλη του 19ου αιώνα και του Μάρκου στις αρχές του 20ού αιώνα και των παιδιών τους. Οικογένειες μηχανικών που εργάστηκαν επί δεκαετίες στα μεγάλα έργα υποδομής της εποχής (σύμβολα της καπιταλιστικής επέκτασης στα πλαίσια των βιομηχανικών επαναστάσεων) όπως η Διώρυγα του Σουέζ, ο Ισθμός της Κορίνθου και τα πρώτα σιδηροδρομικά τεχνικά έργα. Πρόκειται για το συμβολισμό και την ενσάρκωση των ανερχόμενων εκείνη την ιστορική περίοδο τεχνικών, φορέων των τεχνολογικών εφαρμογών της επιστημονικής επανάστασης, κινητήριας δύναμης της αστικής ανάπτυξης. Η ανάδειξη της ιστορικής δυνατότητας της επαναστατικής λαϊκής χειραφέτησης αναδεικνύεται στο ιστορικό προσκήνιο (και στο Εργοστάσιο των Μολυβιών) παράλληλα και σε σύνδεση με την αστική βιομηχανική επανάσταση που πυροδοτείται την ίδια εποχή: Ο Ν. Βάγκαλης (επαναστάτης διανοούμενος) και ο Μ. Ασημάκης (μικροαστός τεχνικός) εκπροσωπούν τις δύο ιστορικές κοινωνικές εκδοχές των αρχών του 20ού αιώνα (κι αντίστοιχα των τωρινών αρχών του 21ου αιώνα), της σοσιαλιστικής χειραφέτησης και της καπιταλιστικής ανάπτυξης, του εγχειρήματος της επαναστατικής μεταλλαγής (και της παραφθοράς του) και της πραγμάτωσης της καπιταλιστικής επέκτασης (και των αδιεξόδων της).

Η διαχρονικότητα του μείζονος αυτού ιστορικού ζητήματος είναι εμφανής, αφορώντας εξίσου και τη σημερινή περίοδο, δηλαδή της ιστορικής σχέσης κοινωνικής χειραφέτησης και εφαρμοσμένης επιστημονικής τεχνικής (στα πλαίσια των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής), σχέσεις συμπληρωματικότητας και ταυτόχρονα αντιπαλότητας: Ο Ν. Βάγκαλης συνδέεται με τον Μ. Ασημάκη από τα σπουδαστικά τους χρόνια (στο Πολυτεχνείο της Ζυρίχης) μέχρι το θάνατό του, με μια σχέση «υπαρξιακής επικοινωνίας», αμοιβαίου σεβασμού και διαχρονικού «διαλόγου», όντας ωστόσο ενταγμένοι και λειτουργώντας σε εντελώς διαφορετικές και ασύμβατες τροχιές.

Αν ο Ν. Βάγκαλης βρίσκεται συνέχεια μέσα στη δίνη της εναγωνίας επαναστα-

τικής κίνησης και αναζήτησης, οι Ασημάκηδες, παρ' όλη την επαφή τους με το ευρωπαϊκό μαρξιστικό κίνημα, ζουν κυρίως στην Αίγυπτο (όπως και στην Αθήνα), απασχολούμενοι στα εκτελούμενα μεγάλα τεχνικά έργα, μέσα σ' ένα πλαίσιο ευκατάστατο, ολοκληρωτικής οικογενειακής συμβατικότητας, στερημένο από τον έρωτα και την επιζήτηση της κοινωνικής χειραφέτησης (ασφυκτώντας ωστόσο αφόρητα μέσα σ' αυτό), όντας συνεπαρμένοι αποκλειστικά από την επιστημονικο-τεχνική πρόοδο και τις υλικές της εφαρμογές του καπιταλισμού των αρχών του 20ού αιώνα. Ο Ν. Βάγκαλης δεν επιχειρεί σε καμία περίπτωση τον προσηλυτισμό του Μ. Ασημάκη, απλά λειτουργεί απέναντί του διακριτικά διαφωτιστικά (η επαναστατική ένταξη είναι προϊόν της ελεύθερης βούλησης κι όχι της εξωγενούς πειθούς), κι ο Μ. Ασημάκης, ενώ παρακολουθεί την επαναστατική πορεία του Ν. Βάγκαλη με ζωτικό ανθρώπινο ενδιαφέρον, εντούτοις δεν προσεγγίζει κατά κανέναν τρόπο το μαρξισμό και το αριστερό κίνημα (ακόμη και μετά τον θάνατό του η κόρη του βρίσκει το βιβλίο Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση της Ρ. Λούξεμπουργκ, που του είχε στείλει ο Ν. Βάγκαλης, με άκοπες τις σελίδες του).

Πραγματικά φορέας της κοινωνικής μεταλλαγής είναι η επαναστατική διαδικασία, ενώ η επιστήμη και η εφαρμοσμένη τεχνική, παρ' όλη τους τη φαντασμαγορία, τις τεράστιες υλικές τους δυνατότητες αλλαγής των τεχνικών υποδομών, των επικοινωνιών, των μεταφορών κ.λπ., δεν είναι από μόνες τους σε θέση να μεταλλάξουν ουδέ κατ' ελάχιστον τους κοινωνικούς όρους ζωής των εργαζομένων (εξουσίας, εκμετάλλευσης, υπαγωγής), εφ' όσον λειτουργούν υπό την κυριαρχία των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων. Άλλωστε, από μια άλλη σκοπιά, δεν ήταν παρά ο σταλινικός εκφυλισμός των ανατολικών κοινωνιών (οικονομισμός) που επιχείρησε να ταυτίσει την επιστημονικο-τεχνική επανάσταση με την προοδευτική κοινωνική εξέλιξη και κατά προέκταση με την ίδια τη σοσιαλιστική οικοδόμηση, ενώ απεναντίας οι επιστημονικοτεχνικές εφαρμογές και ο ρόλος τους επικαθορίζονται από τις κυ-

ρίαρχες σχέσεις παραγωγής. Γιατί βέβαια, όπως αποδεικνύεται και στη σημερινή ιστορική περίοδο, η επιστημονική και τεχνολογική έκρηξη μπορεί ιστορικά να συναρθρώνεται και να συμβαδίζει με την πιο ακραία κοινωνική οπισθοδρομικότητα: Έτσι σήμερα η τεχνολογική αναδιάρθρωση της παραγωγής συνολικά στη βάση της πληροφορικής, των ηλεκτρονικών συστημάτων, της βιοτεχνολογίας κ.λπ., στα πλαίσια της καπιταλιστικής ανασυγκρότησης και του κυβερνητικού νεοφιλελευθερισμού συνδέεται με τις πιο αντιδραστικές μορφές επιστροφής στον κοινωνικό μεσαίωνα (εργασιακή υπεραπασχόληση, αποδιάρθρωση εργασιακών σχέσεων, κατάφιση κοινωνικών δικαιωμάτων, μαζική ανεργία, ιδεολογικός ανορθολογισμός-σκοταδισμός, παραγκωνισμός της κοινωνικής κριτικής κ.ά.).

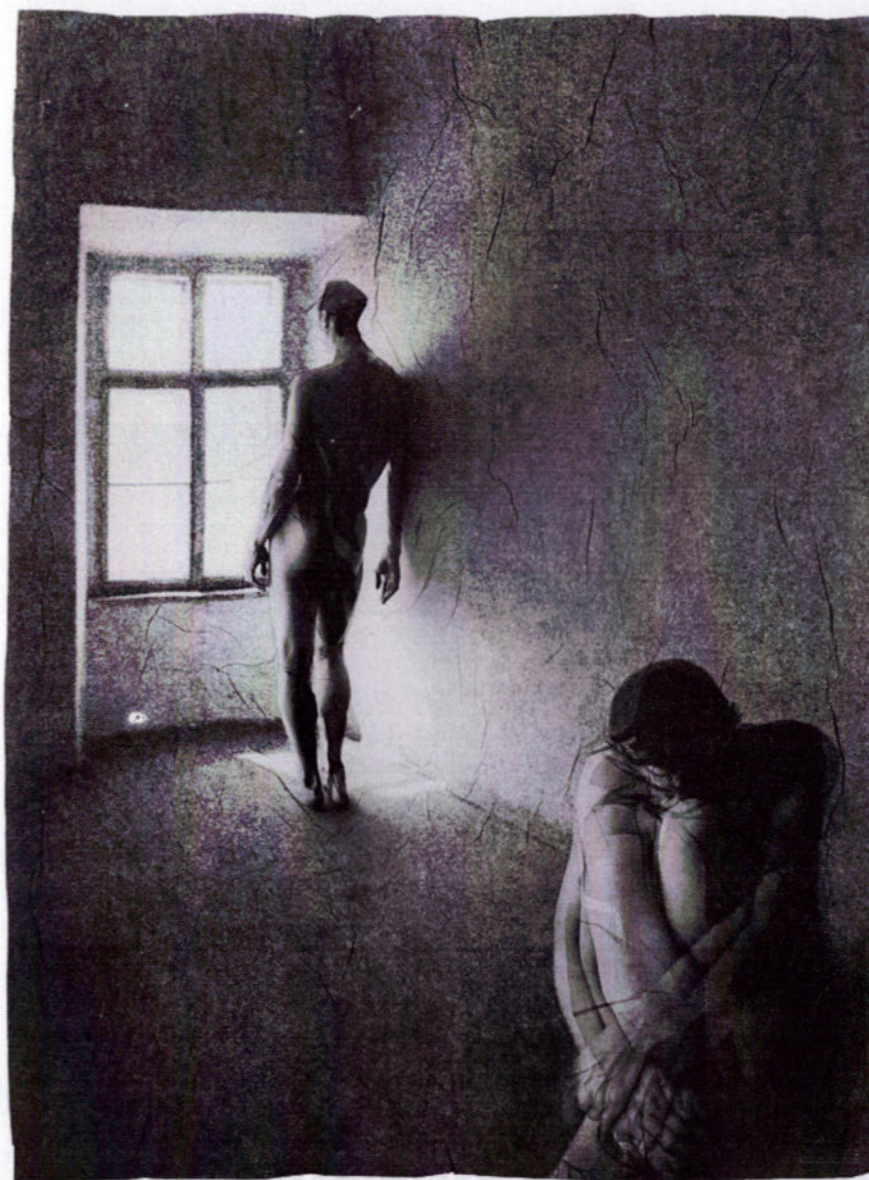
Σίγουρα στην ιστορική εξέλιξη της ταξικής κοινωνίας οι δύο αυτές παράμετροι (κοινωνικές σχέσεις παραγωγής - επιστημονικές τεχνολογικές εφαρμογές) συνδέονται στενά μεταξύ τους --όπως ακριβώς οι δύο ήρωες του μυθιστορήματος, ο επαναστάτης και ο τεχνικός, συνδέονται σ' όλη τους τη ζωή (που εκτυλίσσονται σε ασύμβατες τροχιές) και μάλιστα με μια σχέση «υπαρξιακής επικοινωνίας». Ωστόσο, ο χαρακτήρας των κοινωνικών παραγωγικών σχέσεων είναι τελικά αυτός που θα καθορίσει με ποιες συγκεκριμένες μορφές θα χρησιμοποιηθεί η τεχνική πρόοδος, καθώς και αν θα επικρατήσουν συνθήκες αλλοτρίωσης ή κοινωνικής χειραφέτησης. Οι Ασημάκηδες, παρ' όλο τον πρωτοπόρο τεχνικό αστικό τους χαρακτήρα ως κατασκευαστές των μεγάλων έργων υποδομής της εποχής τους, καθώς και ως λάτρεις της τεχνολογικής προόδου, αναπαράγονταν σ' ένα κοινωνικό πλαίσιο (οικονομικό, οικογενειακό, διαπροσωπικό, πολιτιστικό, σεξουαλικό) ολοκληρωτικά οπισθοδρομικό και αναχρονιστικό. Κι αυτή η αντίφαση άλλωστε ήταν εκείνη που προκαλούσε συνεχώς την αποπνικτική υπαρξιακή κατάσταση του Μ. Ασημάκη από τα φοιτητικά του χρόνια μέχρι το θάνατό του.

Παράλληλα μ' όλα αυτά, το συσχετισμό κοινωνικής επανάστασης και καπι-

ταλιστικής ανάπτυξης στις αρχές του 20ού αιώνα (και σήμερα), ο έρωτας και η σεξουαλική απελευθέρωση σε σύνδεση με την επαναστατική απελευθέρωση (και ως μια βασική της πρωτεύουσα διάσταση) διατρέχουν το μεγαλύτερο μέρος του μυθιστορήματος, με κυρίαρχα ορόσημα που έρχονται κι επανέρχονται συνεχώς, αφ' ενός την εξέχουσα επαναστατική μορφή της Α. Κολλοντά και αφ' ετέρου το κλασικό έργο του Φ. Ένγκελς Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους. Μια χειραφετητική σεξουαλική εμπειρία της πρώτης περιόδου της σοβιετικής επανάστασης που οδηγήθηκε στη συνέχεια στον εκφυλισμό με την αναπαραγωγή του αστικού πουριτανισμού και των οικογενειακών δομών μέσα στο παραδοσιακό αριστερό κίνημα, και μια μέγιστης σημασίας θεωρητική μαρξιστική ανάλυση που συστηματικά παραγκωνίστηκε στα πλαίσια της Αριστεράς του 20ού αιώνα.

Άλλωστε, σ' ολόκληρη τη ροή του Εργοστάσιου των Μολυβιών, η αντιπαράθεση ανάμεσα στην απόπειρα ερωτικής επαναστατικής χειραφέτησης και στην κοινωνική συμβατικότητα της αστικής ηθικής και οικογένειας, είναι εμφανέστατη: οι οικογενειακές αστικές μορφές των Ασημάκηδων ξεχειλίζουν από συμβατικότητα και απουσία ερωτισμού, σε αντίθεση με την επαναστατική κοινωνική πρακτική στις διαπροσωπικές σχέσεις των δύο φύλων (η αντιπαράθεση Β. Κρούτσκαγια και Ι. Αρμάν χαρακτηριστικότατη), όπως και με τον «αναντίστοιχο» (και γι' αυτό τόσο βαθιά ανθρώπινο) έρωτα του 65χρονου πλέον Ν. Βάγκαλη με την 25χρονη Α. Ασημάκη.

Η αστική οικογενειακή δομή στην οποία η Σώτη Τριανταφύλλου ασκεί κριτική από μαρξιστικές θέσεις σεξουαλικής χειραφέτησης και ερωτικής ολοκλήρωσης, δεν λειτουργεί μόνον κοινωνικά ως ιδεολογικός μηχανισμός του κράτους και μεταβίβασης του κόστους αναπαραγωγής της εργασιακής δύναμης στο οικογενειακό εργατικό ζευγάρι, αλλά και ως κοινωνικό - θεσμικό - οικονομικό πλαίσιο απονεύρωσης του έρωτα και αποστέρησης του ερωτισμού, πράγμα που με τη σειρά του, στο επίπεδο του αριστε-

ρού εργατικού κινήματος, συνδέεται και αλληλοτροφοδοτείται μ' ένα ολόκληρο φάσμα εκφυλιστικών πρακτικών κοινωνικής συμβατικότητας και μικροαστικού συντηρητισμού.

Η μετέπειτα πρωτοποριακή ανάλυση του Β. Ράιχ, που αξιοποίησε ταυτόχρονα τη μαρξιστική θεωρητική παράδοση, τα συμπεράσματα της ψυχαναλυτικής μεθοδολογίας και τις εμπειρίες της εξέλιξης της ρωσικής επανάστασης, παρείχε στο κίνημα μια ακόμη πιο ολοκληρωμένη έκφραση της επίδωξης της σεξουαλικής - ερωτικής χειραφέτησης ως οργανικής συνιστώσας του επαναστατικού κινήματος.

Έχει νόημα και θέση ένα τέτοιο λογοτεχνικό έργο που βασίζεται στην επανα-

στατική κριτική διανοητική στράτευση και πολιτική ορμή των αρχών του 20ού αιώνα και στο συσχετισμό της με την παράλληλη τότε χρονικά τεχνολογική αστική επανάσταση, στη σημερινή συγκυρία όπου έχει επιβληθεί η ήττα και αποψίλωση του εργατικού κινήματος, η περιθωριοποίηση και μετάλλαξη της Αριστεράς, η καταθλιπτική ηγεμονία του νεοφιλελευθερισμού; Έχει άραγε απλώς ιστορική σημασία και αναφέρεται μονοδιάστατα σε μια παρωχημένη περίοδο της ιστορίας του αριστερού κινήματος (η οποία αντικειμενικά κατέληξε στον εκφυλισμό), ή μήπως η νοηματοδότησή του έχει ζωτική επικαιρότητα για τη σημερινή περίοδο;

Η αναφορά στην αυθεντική επαναστα-

τική διαδρομή του Ν. Βάγκαλη, στην κριτική του αντιπαράθεση με το σταλινικό εκφυλισμό του σοβιετικού επαναστατικού εγχειρήματος, ο σαφής συσχετισμός και η αντιπαράθεση με τις κοινωνικές διαδικασίες της αστικής ανάπτυξης και της τεχνολογικής εξέλιξης, βρίσκονται σήμερα στην επικαιρότητα, από την άποψη της αναγκαιότητάς τους, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, εξ αιτίας αυτής της ίδιας της κατάστασης απροσμέτρητης όξυνσης της πολύμορφης αλλοτρίωσης του σημερινού μισθωτού παραγωγικού εργαζόμενου κόσμου.

Το μυθιστόρημα Το εργοστάσιο των μολυβιών δεν ασχολείται με την περιγραφή του (υπαρκτού) ηρωισμού των αγωνιστών της Αριστεράς και την (υπαρκτή) πεισματική αντοχή των ελλήνων κομμουνιστών στα κολαστήρια των πολιτικών φυλακών και των εξοριών αλλά κυρίως αναδεικνύει, μέσα απ' την πρακτική του Ν. Βάγκαλη (και σε αντιπαράθεση με την αστική πρακτική του Μ. Ασημάκη), εκείνα τα χειραφετητικά χαρακτηριστικά που χρειάζεται να έχει ο σύγχρονος αριστερός κοινωνικός αγώνας προκειμένου να είναι ριζοσπαστικός, ρεαλιστικός, αποτελεσματικός, απελευθερωτικός. Και, απ' την άλλη πλευρά, μας υπενθυμίζει ότι τα καινούρια κύματα των επιστημονικο-τεχνικών επαναστάσεων (μικροηλεκτρονική, βιοτεχνολογία κ.λπ.), που έχουν κατακλύσει την παραγωγή, τις επικοινωνίες, τα μέσα ενημέρωσης κ.λπ. όχι μόνον δεν επιφέρουν αναγκαστικά την κοινωνική λαϊκή πρόοδο, όντας υποταγμένα στις κυρίαρχες αστικές παραγωγικές σχέσεις, αλλά απεναντίας συμβαδίζουν με φαινόμενα μαζικών οικονομικών αποκλεισμών, κοινωνικής απορύθμισης, τεράστιας ανεργίας και αποστέρησης. Η ιστορική λογοτεχνική «βουτιά» της Σώτης Τριανταφύλλου στην πρώτη επαναστατική διεθνή εμπειρία των αρχών του 20ού αιώνα, μακράν του να στοχεύει να αναδείξει μια λογοτεχνική έκδοχή της «ανολοκλήρωτης» επαναστατικότητας του παρελθόντος, επιχειρεί να αναδείξει με τρόπο ζωντανό την επικαιρότητα της αριστερής χειραφετητικής στράτευσης στο σήμερα, μ' έναν αυθεντικό, γνήσιο και ριζοσπαστικό τρόπο.

Ξαναδιαβάζοντας τον Πουλαντζά:

Σκέψεις γύρω από το σύγγραμμα
 Η
 Πολιτική Εξουσία
 και οι
 Κοινωνικές Τάξεις

Του Κωνσταντίνου Χατζησάββα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Νίκος Α. Πουλαντζάς στην πρώτη του εργασία, «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ», η οποία έχει εκδοθεί και σε οκτώ άλλες γλώσσες, πασχίζει να απαντήσει στο ερώτημα κατά πόσο είναι εφικτή η άντληση μιας «πολιτικής μέσα από τον μαρξισμό». Μια προσπάθεια που ξεκίνησε από τα τέλη της δεκαετίας του '60 ως τα τέλη της δεκαετίας του '70. Παράλληλα, εξετάζει μέσα από τη μαρξιστική θεωρία, τα προβλήματα που αναδύονται από τη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία. Στο παρόν βιβλίο ξετυλίγει την έρευνα του κυρίως αναλύοντας την έννοια του πολιτικού στοιχείου και τη σχέση του με τις κοινωνικές τάξεις, την έννοια της εξουσίας, καθώς επίσης τις έννοιες του κεφαλαιοκρατικού κράτους και αυτής του απολυταρχικού κράτους. Επίσης, απaráμιλλη είναι η προσφορά του στη θεμελίωση της ιδιαιτερότητας του καπιταλιστικού κράτους στο επίπεδο της θεωρίας, στην ανάλυση της πολιτικής πάλης των τάξεων και στην προσπάθεια του να διεισδύσει και να θεωρητικοποιήσει την πολιτική βαθμίδα των καπιταλιστικών κοινωνιών. Πρόθεση και προσπάθεια σε αυτή την εργασία είναι ο σχολιασμός του σημαντικού έργου του Νίκου Πουλαντζά καθώς επίσης και της ανάδειξης της συμβολής του κυρίως στο ζήτημα της θεώρησης των κοινωνικών τάξεων και της εξουσίας.

Η όλη φιλοσοφία του συγγραφέα (γαλουχημένος από τον Άλτουσερ και το Μαρξ) εδράζεται στην ανάλυση και στη διεύρυνση του πολιτικού στοιχείου. Ερμηνεύει με εμβρίθεια το σημαντικό ρόλο του πολιτικού εποικοδομήματος του Κράτους μέσα στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής (ΚΤΠ), καθώς επίσης και των κεφαλαιοκρατικών κοινωνικών σχηματισμών. Ωστόσο, διευκρινίζει ότι μέσα σε ένα κοινωνικό σχηματισμό κυριαρχούμενο από τον ΚΤΠ το δεσπτόζον ρόλο τον έχει το οικονομικό στοιχείο (λόγω ακριβώς της κυριαρχίας του τρόπου παραγωγής μέσα σε αυτό το σχηματισμό, όπου τον κυρίαρχο ρόλο σε αυτό τον τρόπο παραγωγής τον κρατάει το οικονομικό στοιχείο, Π.Ε. σ. 17-18). Στο σύγχρονο, κόσμο όπου δεσπτόζουν τα υλικά συμφέροντα ο τρόπος παραγωγής κυριαρχεί δραστικά πάνω στην ανάπτυξη της κοινωνικής, πολιτικής και πνευματικής ζωής.

Στο Κεφάλαιο του Μαρξ, τον κυρίαρχο ρόλο τον έχει το οικονομικό (ντετερμινιστικό) στοιχείο, ενώ παράλληλα αναδεικνύεται και η αξία που διαδραματίζει και το πολιτικό στοιχείο (Π.Ε. σ. 24, 32-34). Αναλλοίωτα και βασικά στοιχεία του οικονομικού στοιχείου είναι:

α. ο εργαζόμενος-άμεσος παραγωγός, δηλ. η εργατική τάξη,
 β. τα μέσα παραγωγής, δηλ. το αντικείμενο και τα μέσα εργασίας και

γ. ο μη εργαζόμενος που ιδιοποιείται την υπερεργασία, δηλ. το προϊόν.
 Αυτό που λαμβάνει χώρα, κατά το Μαρξ, κατά τη βιομηχανική επανάσταση είναι η προοδευτική απόσπαση του εργαζομένου από τα μέσα παραγωγής. «Απόσπαση του άμεσου παραγωγού από τους φυσικούς όρους της εργασίας του». Διαχωρίζονται λοιπόν οι ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής από τους άμεσους παραγωγούς, των οποίων και εκμεταλλεύονται οι πρώτοι την απλήρωτη υπερεργασία (η οποία οδηγεί μέσα από μια τυποποιημένη

μηχανιστική διαδικασία στην υπεραξία), προσδίδοντας στην όλη σχέση τους μια έμμεση δυναμική εξάρτηση πολιτικής κυριαρχίας που απορρέει από την ίδια την παραγωγή.

Συνήθως κάθε τρόπος παραγωγής περιέχει δύο τάξεις. Ωστόσο, μια κοινωνία είναι δυνατόν εάν συγκροτείται από πολλούς τρόπους και μορφές παραγωγής να αποτελείται από περισσότερες από δύο τάξεις. Σε ένα ταξικό σύστημα εξάγεται μέσα από τον τρόπο παραγωγής η σχέση κυριαρχίας και εκμετάλλευσης μεταξύ των κοινωνικών τάξεων. Ο τρόπος παραγωγής στηρίζεται ακριβώς στη σχέση αυτή των κοινωνικών τάξεων (εκμεταλλευτών-εκμεταλλεζόμενων) με τα μέσα παραγωγής και δεν περιορίζεται μόνο στο οικονομικό επίπεδο. Συμφώνα με τον Ένγκελς, ο τρόπος παραγωγής περιλαμβάνει διάφορα επίπεδα ή βαθμίδες: **το οικονομικό, το πολιτικό, το ιδεολογικό και το θεωρητικό**. Στον κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής η συναρμογή του οικονομικού στοιχείου με το πολιτικό, μέσα σε αυτό τον τρόπο παραγωγής, διέπεται από την ειδική-σχετική αυτονομία των δύο αυτών βαθμίδων. Το οικονομικό επίπεδο δεσπτόζει μέσα σε αυτό τον τρόπο παραγωγής (Π.Ε. σ. 15, 36).

Στους «προκεφαλαιοκρατικούς τρόπους παραγωγής» (φεουδαρχία), ο «ιδιοκτήτης» των μέσων παραγωγής και των μέσων εργασίας είναι ο άμεσος εργαζόμενος. Εξάγεται σχέση ιδιοκτησίας που εκδηλώνεται ως σχέση πολιτική (κύριου προς υπηρέτη), αφού ο γαιοκτήμονας προκειμένου να υλοποιηθεί η δουλειά του ασκεί εξουσία εξάρτησης-εξωοικονομικής φύσεως- (στέρηση προσωπικής ελευθερίας-δουλοπαροικία) στους άμεσους εργαζομένους. Το «εργαζόμενο άτομο» έχει ένα αντικειμενικό τρόπο ύπαρξης μέσα στην ιδιοκτησία της γης του, που είναι η προϋπόθεση της δραστηριότητας του. Η εξαγωγή του πολιτικού στοιχείου είναι προϋπόθεση του οικονομικού. Έτσι συχνά στο φεουδαρχικό τρόπο παραγωγής το πολιτικό στοιχείο παίρνει τον κυρίαρχο ρόλο. Το πολιτικό, το οικονομικό καθώς επίσης και το στρατιωτικό στοιχείο είναι συγκεντρωμένα και υποστασιοποιημένα στο πρόσωπο του φεουδάρχη. Η σχετική αυτονομία τους θα εκδηλωθεί κατά την κεφαλαιοκρατική περίοδο (Π.Ε. σ. 37-39). Αντίθετα, στο στάδιο της **βιομηχανοποίησης** (αστική περίοδος-μισθωτή εργασία) παρατηρείται η απόσπαση του άμεσου παραγωγού από τα μέσα παραγωγής, δηλ. τους υλικούς όρους εργασίας του. Αυτή η απόσπαση, κατά τον ΚΤΠ, μετατρέπει τον εργαζόμενο ως ένα στοιχείο του κεφαλαίου και την εργασία ως εμπόρευμα. Εξάγεται η υπερεργασία για να οδηγήσει σταδιακά και μηχανικά στην υπεραξία και κατά συνέπεια στη συσσώρευση του κέρδους. Απορρέει ο οικονομικός χαρακτήρας του ΚΤΠ τρόπου παραγωγής σαν διαδικασία παραγωγής της υπεραξίας. Ο Μαρξ λοιπόν παρατηρεί τη σχετική αυτονομία τόσο του πολιτικού όσο και του οικονομικού στοιχείου, αφού πλέον δεν υφίστανται οι εξωοικονομικοί λόγοι εξάρτησης, όπως σε άλλους τρόπους παραγωγής. Η παραγωγή είναι πλέον διευρυμένη, σε αντίθεση με τη φεουδαρχία όπου ήταν απλή, επαναληπτική και περιοριστική. Στον ΚΤΠ, δηλ. στην αστική περίοδο κυριαρχεί το οικονομικό στοιχείο, το οποίο είναι σχετικά αυτόνομο από το πολιτικό. (Π.Ε. σ. 41-42).

Συνεπώς στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής λαμβάνει χώρα προοδευτικά ο σαφής διαχωρισμός ανάμεσα στην πολιτική κοινωνία (Κράτος) και την κοινωνία των πολιτών (Κοινωνία), ρήξη που δεν

¹ Σημ. Π.Ε., αποτελεί συντομογραφία για την παραπομπή στη συγκεκριμένη σελίδα του τίτλου του βιβλίου του Ν.Α. Πουλαντζά, Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις, γ' έκδοση, τόμος α', (Αθήνα: ΘΕΜΕΛΙΟ, 1985).

υπήρχε βέβαια στις προ-καπιταλιστικές κοινωνίες. Η ρήξη Κράτους και Κοινωνίας των Ιδιωτών (στον ΚΤΠ) είχε ως αποτέλεσμα την αυτόνομη σχετική επιπέδων του τρόπου παραγωγής, δηλ του οικονομικού, του πολιτικού και του ιδεολογικού. Ο Πουλαντζάς ισχυρίζεται ότι η διεύρυνση της αντίληψης της σχετικής αυτονομίας του πολιτικού στοιχείου δίνει τέλος στις παραδοσιακές μαρξιστικές αντιλήψεις του μαρξισμού που εγκλώβιζαν την πάλη των τάξεων στον οικονομικό χώρο². Ο Πουλαντζάς, εύστοχα, διακρίνει την **«ενυπαρκτότητα της ταξικής πάλης (πολιτική πάλη) στην (καρδιά) του οικονομικού χώρου»**.

Συμπερασματικά διακρίνεται ότι ο νέος ρόλος της πολιτικής εξουσίας που σταδιακά σπινδυλώνεται οργανικά στην ειδική φύση του σύγχρονου καπιταλιστικού Κράτους. Η αστική κοινωνία είναι εκείνη που παρουσιάζεται ως ο αθέατος, αλλά δεσπότης φορέας αυτής της εξουσίας. Συνεπώς στην καπιταλιστική περίοδο (αστική κοινωνία) η εξουσία γίνεται πιο αποτελεσματική και πιο αθέατη, σε αντιδιαστολή με την παροπλισμένη φεουδαρχική εξουσία που ήταν όντως θεατρική και θεαματική και ενσάρκωνόταν «στο λόγο μιας προσωποπαγούς αυθεντίας». Στην αστική περίοδο με τη θεσμική της υλοποίηση η πολιτική εξουσία οδήγησε στον αστικό αυταρχισμό που λειτουργούσε με βάση την πολιτική εννοποίηση των αστικών συμφερόντων. Ο έλεγχος και η συναίνεση των κοινωνικών υποκειμένων υλοποιούνταν μέσα από τη γραφειοκρατική διάρθρωση του συστήματος, της ιεραρχικής του δόμησης, του καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας (προάγοντας την εξατομίκευση και το θρυμματισμό του ατόμου), από τις υλικές πρακτικές των ιδεολογικών μηχανισμών του αστικού Κράτους και άλλες μεθόδους που ευνοούσαν την ομοιογενοποίηση και τη πολιτική συγκατάβαση της μάζας.

ΜΕΡΟΣ Ι

Ι.Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ

Οι Μαρξ, Ένγκελς και Λένιν συνδέουν το πρόβλημα του πολιτικού στοιχείου (δηλ. το νομικό-πολιτικό εποικοδόμημα του Κράτους) και της πολιτικής (δηλ. τις ταξικές πολιτικές πρακτικές, την ταξική πάλη) με το πρόβλημα της ιστορίας. Στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο οι Μαρξ και Λένιν είναι καθοριστικοί: **«κάθε πάλη των τάξεων είναι μια πολιτική πάλη»** και **«η πάλη των τάξεων είναι η κινητήρια δύναμη της ιστορίας»**. Συνάγεται από τις πιο πάνω θέσεις ότι η πάλη των τάξεων είναι μια πολιτική πάλη και κατά συνέπεια αυτή η πολιτική πάλη είναι η κινητήρια δύναμη της ιστορίας (Π.Ε σ. 46). Οι πολιτικές δομές (αυτό που έχει ονομαστεί ως πολιτικό εποικοδόμημα) ενός τρόπου παραγωγής συνίσταται στη θεσμοποιημένη εξουσία του κράτους. Έτσι όταν οι Μαρξ, Ένγκελς, Λένιν και Γκράμσι μιλάνε για πολιτική πάλη, τη διακρίνουν από την οικονομική πάλη, και εξετάζουν ουσιαστικά την ειδικότητα της σε σχέση με την επιδίωξη της που είναι η κρατική εξουσία. Ο Μαρξ, διευκρινίζει: **«το πολιτικό κίνημα της εργατικής τάξης έχει σαν τελικό στόχο το πάρσιμο της πολιτικής εξουσίας»**. Ο Λένιν, αναφορικά με τη σχέση της πολιτικής και οικονομικής πάλης

προσθέτει: **«οι πολιτικές αποκαλύψεις είναι μια κήρυξη πολέμου εναντίον της κυβέρνησης κατά τον ίδιο τρόπο που οι οικονομικές αποκαλύψεις είναι μια κήρυξη πολέμου εναντίον των εργοστασιαρχών»** (Π.Ε σ. 53-54). Το βασικό πρόβλημα για το Λένιν σε κάθε επανάσταση είναι το πρόβλημα της εξουσίας στο κράτος. Η πολιτική πρακτική έχει σαν στόχο το Κράτος (εξουσία), παράγει τους μετασχηματισμούς της ενότητας και γίνεται έτσι η «κινητήρια δύναμη της ιστορίας». Συνεπώς το Κράτος λειτουργεί με σκοπό τη διατήρηση του, ενώ παράλληλα είναι η δομή μέσα στην οποία συμπυκνώνονται οι αντιφάσεις των διάφορων επιπέδων ενός σχηματισμού (έναν κοινωνικό σχηματισμό ιστορικά καθορισμένος διέπεται από μια αλληλοεπικάλυψη πολλών τρόπων παραγωγής, Π.Ε σ. 57).

Ο Ένγκελς, συνοψίζει: **«το κράτος είναι προϊόν της κοινωνίας, είναι μια εξουσία για να διατηρεί το σύστημα, ώστε να μη φθαρεί η ίδια η κοινωνία και οι τάξεις με τα αντίθετα συμφέροντα. Η εξουσία του κράτους προήλθε από την κοινωνία, τοποθετημένη πιο πάνω από αυτή και πιο ξένη»** (Π.Ε σ. 62). Απορρέει ότι η σχέση του Κράτους και της ταξικής πολιτικής κυριαρχίας αντανακλά και συμπυκνώνει το σύνολο των αντιφάσεων της κοινωνίας. Η λειτουργία της «τάξης» του Κράτους ανάγεται σαν λειτουργία «οργάνωσης», που την αποκτάει η αστική κοινωνία και την ασκεί για να διατηρήσει τους εξωτερικούς όρους παραγωγής (Π.Ε σ. 63). Το Κράτος πάντως λειτουργεί (σε τρία επίπεδα οικονομικό, πολιτικό, ιδεολογικό):

- α. ως παράγοντας συνοχής και ενότητας- ρυθμιστής,
- β. εμποδίζει το ξέσπασμα της ταξικής πολιτικής σύγκρουσης στο μέτρο που η σύγκρουση αυτή αντανακλά την ενότητα ενός σχηματισμού και
- γ. εμποδίζει να φθαρούν οι τάξεις και η «κοινωνία», δηλ. εμποδίζει τη διάσπαση ενός κοινωνικού σχηματισμού (Π.Ε σ. 64-65).

Οι διαφορές λειτουργίες του Κράτους (οικονομικές ή ιδεολογικές) συγκροτούν πολιτικές λειτουργίες χάρη στον ολικό ρόλο του Κράτους, δηλ ως παράγοντα συνοχής ενός σχηματισμού διαιρεμένου σε τάξεις. Συνεπάγεται ότι στο μέτρο που αυτές οι λειτουργίες έχουν σαν πρωταρχικό τους σκοπό τη διατήρηση αυτής της ενότητας σε αυτό το βαθμό αυτές αντιστοιχούν στα πολιτικά συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης (Π.Ε σ. 70). Ο Πουλαντζάς στο «Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις» αντιλαμβάνεται το Κράτος ως κέντρο άσκησης της αστικής της πολιτικής εξουσίας και ως τον παράγοντα πολιτικής συμπύκνωσης και εννοποίησης της συνολικής κεφαλαιοκρατικής εξουσίας πάνω στην εργατική τάξη και τις άλλες λαϊκές τάξεις. Το δε ρόλο του τον θεωρεί αναλλοίωτο, εφόσον η καπιταλιστική εξουσία δεν έχει ανατραπεί. Η καπιταλιστική εξουσία δύναται να ανατραπεί και να κατακτηθεί από την εργατική τάξη με τη συντριβή του κρατικού μηχανισμού καταστολής. Στο βιβλίο του «Κράτος, Εξουσία και Σοσιαλισμός» ορίζει το κράτος³ μέσα από τα λόγια του Μαρξ ως το όργανο της άρχουσας τάξης, για την εκμετάλλευση των άλλων τάξεων, το οποίο ανάγεται σε πολιτική κυριαρχία και ταξική δικτατορία, ενώ ο ίδιος στο ίδιο βιβλίο διαφοροποιεί τη θέση του και ορίζει το κράτος «ως τη συμπύκνωση ενός ταξικού συσχετισμού δυνάμεων». Ο Πουλαντζάς περνώντας κάποιες αντιφάσεις

² Μακρή, Σ., «Ο Θεωρητικός της Μαρξιστικής Πολιτικής Θεωρίας (μια προσπάθεια συνολικής αντικειμενικής προσέγγισης)», Νέα Κοινωνιολογία, τεύχος 6, (Αθήνα: Παπαζήση, 1989), 67.

³ Πουλαντζάς, Α.Π., Το Κράτος, η Εξουσία, ο Σοσιαλισμός, γ' έκδοση, (Αθήνα: ΘΕΜΕΛΙΟ, 1978), σ.14.

Μηλιός, Γ., «Από τη «συντριβή της κρατικής μηχανής» στην «κρίση και μετεξέλιξη» του κράτους» (ΘΕΣΕΙΣ).

αντιλαμβάνεται πλέον το Κράτος όχι σαν ένα φορέα για υλοποίηση των συμφερόντων της κυρίαρχης τάξης και ως ένα κέντρο πολιτικής συμπύκνωσης των ταξικών σχέσεων εξουσίας αλλά όπως αναφέρθηκε πιο πάνω ως «τη συμπύκνωση ενός ταξικού συσχετισμού δυνάμεων⁴». Αυτή τώρα η αναθεωρημένη του θέση (και ορθότερη από την προηγούμενη) υπαινίσσεται ότι μέσα από τη συνεχή τροποποίηση των λειτουργιών του κράτους και παράλληλα με την τροποποίηση των ταξικών συσχετισμών θα οδηγήσει στη μετεξέλιξη της καπιταλιστικής πολιτικής εξουσίας σε εργατική εξουσία, δηλ. ένα βήμα κοντά στο σοσιαλισμό (δηλ. στην αμφιοβίτηση πλέον της ηγεμονίας του μονοπωλιακού κεφαλαίου).

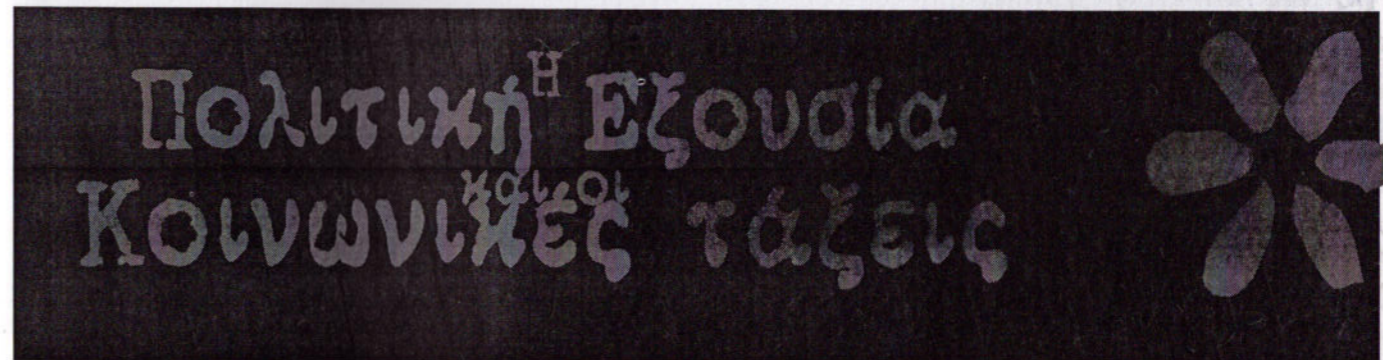
2. ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ

Μέσα από τα κείμενα του Μαρξ διακρίνονται η οικονομική πάλη από την πολιτική πάλη και τα ταξικά οικονομικά συμφέροντα από τα πολιτικά ταξικά συμφέροντα (Π.Ε σ. 99). Κατά το Μαρξ οι τάξεις είναι συγκροτημένες μοναχά στο πολιτικό επίπεδο και η οικονομική πάλη, κεφαλαιοκράτη-εργάτη, δεν εκδηλώνει ταξικές σχέσεις. Στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο, η πάλη μεταξύ προλεταριάτου και αστών υπό προοδευτικές μορφές καταλήγει σε αγώνα ανάμεσα σε δύο τάξεις. Και σε αυτή την περίπτωση δεν πρόκειται για ταξικές σχέσεις, αφού πρόκειται για το συνδικαλιστικό αγώνα της εργατικής τάξης, σε αντίθεση προς την κυρίως πολιτική της οργάνωσης. Το προλεταριάτο για να δύναται να ενεργήσει σαν τάξη πρέπει πρώτα

την κρατική εξουσία (Π.Ε σ. 103). Για τον Πουλαντζά η συγκρότηση των τάξεων δεν αναφέρεται μόνο στο οικονομικό επίπεδο αλλά σε ένα αποτέλεσμα του συνόλου των επιπέδων ενός τρόπου παραγωγής ή ενός κοινωνικού σχηματισμού. Συνεπώς, η οργάνωση των βαθμίδων σε πολιτικό, οικονομικό και ιδεολογικό επίπεδο αντανακλάται μέσα στις κοινωνικές σχέσεις (Π.Ε σ. 92).

Το Κεφάλαιο του Μαρξ, όπως παρουσιάζεται ο «καθαρός τρόπος παραγωγής», δηλ. ο καθαρός ΚΤΠ παραπέμπει σε δύο τάξεις, αυτή των καπιταλιστών και αυτή των μισθωτών εργατών, με κριτήριο μόνο το οικονομικό επίπεδο των παραγωγικών σχέσεων, ενώ παραγκνώνονται οι άλλες βαθμίδες (ιδεολογική-πολιτική). Κατά τον Πουλαντζά δεν αρκούν μόνο οι παραγωγικές σχέσεις μέσα στον ΚΤΠ για να οριστούν οι κοινωνικές τάξεις (Π.Ε σ. 95-96). Συμφώνα με το Μαρξ μια τάξη είναι διακριτή και αυτόνομη από τη στιγμή που διαθέτει «ταξική συνείδηση» και οργάνωεται σε ξεχωριστό κόμμα. Η ύπαρξη μιας τάξης μέσα σε ένα σχηματισμό προϋποθέτει την παρουσία της στο πολιτικό επίπεδο. Η κυριαρχία της συναρτάται από το ανο τρόπο παραγωγής που υιοθετεί δεσπάζει στους άλλους υφιστάμενους τρόπους παραγωγής. Οι μη κυρίαρχοι τρόποι παραγωγής κάποιων τάξεων υποτάσσονται και δεν οργάνωνται ανεξάρτητα πολιτικά και ιδεολογικά, με αποτέλεσμα τη σταδιακή ενσωμάτωσή ή πόλωση τους γύρω από τις τάξεις του κυρίαρχου τρόπου παραγωγής (Π.Ε σ. 111-112).

Η πάλη των τάξεων (ταξικές πρακτικές) είναι το αποτέλεσμα των σχέσεων των δομών. Η δε μορφή που παίρνουν οι αντιφάσεις των

να συγκροτηθεί το ίδιο σε ξεχωριστό πολιτικό κόμμα. Η κυριαρχία του κεφαλαίου αποτελεί την υποβόσκουσα αίτια ώστε η μάζα των εργατών να συγκλίνει σε κοινά συμφέροντα, για να γίνει μια τάξη εναντίον στο κεφάλαιο. Στο σημείο που αυτή η μάζα θα συνενωθεί σε τάξη για τον εαυτό της και επομένως θα αποκτήσει «ταξική εμπειρία» και ακολούθως «ταξική συνείδηση», (χρησιμοποιώντας τα λόγια του E.P. Thomson), τότε τα συμφέροντα της θα μετατραπούν σε «ταξικά συμφέροντα» και θα έρθουν σε αντίθεση με τα συμφέροντα που εκφράζονται από άλλες τάξεις. **«Η πάλη τάξης εναντίον τάξης είναι μια πολιτική πάλη»** (Π.Ε σ. 76-78). Ο Λούκατς, υποστηρίζει ότι μια τάξη για να κυριαρχήσει πρέπει να οργάνωσε τη κοινωνία με βάση τα δικά της ταξικά συμφέροντα. Ο Λένιν, δέχεται ότι το οικονομικό στοιχείο αποτελεί το προσδιοριστικό ρόλο στον καθορισμό των κοινωνικών σχέσεων: **«η ταξική οικονομική πάλη είναι αυτή που αποτελεί τη βάση της κοινωνίας»**. Παράλληλα, **«Ο ταξικός πολιτικός αγώνας είναι η κινητήρια δύναμη της ιστορίας»**, αφού το πολιτικό εποικοδόμημα του Κράτους έχει ως ρόλο παράγοντα συνοχής ενός σχηματισμού, ενώ η ταξική πολιτική πάλη έχει σαν στόχο ακριβώς αυτό το Κράτος,

δομών μέσα στις κοινωνικές σχέσεις ορίζουν σε όλα τα επίπεδα τις σχέσεις κυριαρχίας-υποταγής των τάξεων, δηλ. ταξικές πρακτικές υποστασιοποιημένες μέσα από ιδιαίτερες αντιφάσεις:

- **την οικονομική πάλη:** ανάμεσα στις πρακτικές που αποσκοπούν στην πραγματοποίηση κέρδους και τις πρακτικές που αποσκοπούν στην αύξηση των ημερομισθίων.
- **τον πολιτικό αγώνα:** ανάμεσα στις πρακτικές που αποσκοπούν στη διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων που υφίστανται και τις πρακτικές που αποσκοπούν στο μετασχηματισμό τους (Π.Ε σ. 118).

Η πολιτική πάλη είναι το υπερπροσδιοριστικό επίπεδο της πάλης των τάξεων, επειδή ακριβώς συγκεντρώνει τα επίπεδα της ταξικής πάλης. Η κυριαρχία μιας τάξης συναρτάται από το αν η πολιτική πάλη έχει προτεραιότητα πάνω στο οικονομικό στοιχείο. Παρόλο λοιπόν που τα οικονομικά συμφέροντα παίζουν καθοριστικό ρόλο, αυτό δεν σημαίνει ότι η οικονομική πάλη έχει πρωταρχικό χαρακτήρα, αφού είναι γεγονός ότι τα πιο «αποφασιστικά» και ουσιαστικά συμφέροντα υλοποιούνται μέσα από ριζικούς πολιτικούς μετασχηματισμούς. Ο στόχος,

⁴ Μηλιός, Γ., «Από τη «συντριβή της κρατικής μηχανής» στην «κρίση και μετεξέλιξη» του κράτους» (ΘΕΣΕΙΣ).

επομένως, της πολιτικής πρακτικής είναι η κυριαρχία πάνω στο εποικοδόμημα του Κράτους (Π.Ε σ. 115, 131).

3. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Εξουσία είναι η ικανότητα μιας κοινωνικής τάξης να πραγματοποιεί τα ειδικά της αντικειμενικά συμφέροντα. Οι σχέσεις των τάξεων είναι σχέσεις εξουσίας. Η ικανότητα μιας τάξης να πραγματοποιεί με την πρακτική της τα δικά της συμφέροντα βρίσκεται σε δυναμική αντίθεση με την αδυναμία των άλλων τάξεων να προστατεύσουν τα δικά τους. Με αυτό τον τρόπο η έννοια της εξουσίας σχετίζεται με τις κοινωνικές σχέσεις, ενώ παράλληλα καθορίζεται και η ειδική σχέση κυριαρχίας και υποταγής που δημιουργείται μεταξύ των κοινωνικών τάξεων (Π.Ε σ. 142, 144). Μέσα σε ένα σχηματισμό η κυρίαρχη τάξη ή οι κυρίαρχες τάξεις είναι αυτή ή αυτές που κατέχουν τις κυρίαρχες θέσεις του επιπέδου ταξικής πάλης, δηλ. κρατούν την κυρίαρχη εξουσία. Μια τάξη μπορεί να είναι οικονομικά κυρίαρχη χωρίς να είναι πολιτικά κυρίαρχη ή και το αντίστροφο. (π.χ αστική τάξη στη Μ.Βρετανία, το 1688, Π.Ε σ. 158).

Η εξουσία των κοινωνικών τάξεων είναι οργανωμένη κατά την άσκηση της σε ειδικούς θεσμούς-κέντρα εξουσίας, το δε Κράτος μέσα σε αυτό το πλαίσιο είναι το κέντρο άσκησης της πολιτικής εξουσίας. Η απορρόφηση εξουσιών από το Κράτος από την εργατική τάξη σημαίνει αφαίρεση αυτών από την αστική τάξη. Μια μείωση της εξουσίας δεν σημαίνει ενδεχομένως και την απώλεια της εξουσίας σε άλλα επίπεδα, δεδομένου ότι η ενδεχόμενη εκάστοτε ανακατανομή της εξουσίας είναι συνυφασμένη από τις δομές (Π.Ε σ. 164-166).

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

Ι. ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Το κεφαλαιοκρατικό Κράτος παρουσιάζεται σαν ένα ταξικό-κοσμικό Κράτος, με βασικές αρχές την ελευθερία και την τυπική ισότητα των υποκειμένων του. Η νομιμότητα αυτού του Κράτους απεκδύεται της θείας θέλησης που αναγόταν σε μοναρχικές αυθαιρεσίες και εδράζεται πλέον σε κοσμικά στοιχεία, στη λαϊκή κυριαρχία και τη λαϊκή υπευθυνότητα του Κράτους απέναντι στο λαό. Το σύγχρονο κεφαλαιοκρατικό Κράτος ενσαρκώνει το γενικό συμφέρον όλης της κοινωνίας. Παρουσιάζεται ως η ενότητα των συναγωνιστικών και αντίθετων συμφερόντων όπως αυτά εκφράζονται μέσα από το ταξικό χαρακτήρα των διάφορων δρώντων. Το Κράτος αντιπροσωπεύει και απομονώνει την ενότητα που αντανακλάται μέσα στους κόλπους του υπό μορφή εσωτερικών αντιφάσεων, ανάμεσα στο ιδιωτικό (πολιτικά άτομα) και το δημόσιο (πολιτικούς θεσμούς, Π.Ε σ. 169-171, 184).

Ο χωρισμός του άμεσου παραγωγού και των μέσων παραγωγής οδήγησε στη συλλογικοποίηση της διαδικασίας της εργασίας. Ο εργαζόμενος μετατρέπεται ως όργανο του συλλογικού μηχανισμού παραγωγής – κοινωνικοποίηση των παραγωγικών δυνάμεων – ενώ από την πλευρά των ιδιοκτητών των μέσων παραγωγής δημιουργείται μια δυναμική συγκέντρωσης και εκμετάλλευσης του κεφαλαίου. Αυτός ο χωρισμός (Κράτους-κοινωνίας πολιτών ή κοινωνία) παράγει την ειδική αυτονομία του πολιτικού και του οικονομικού στοιχείου. Αυτή η αυτονομία των πολιτικών και κοινωνικών δομών του ΚΤΠ αντανακλάται στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων στην αυτονομοποίηση της ταξικής οικονομικής πάλης και

της πολιτικής (Π.Ε σ. 175, 178-179).

Η πολιτική πρακτική των κυρίαρχων τάξεων, ξεκινώντας από την απομόνωση της οικονομικής πάλης και την πολιτικό-ιδεολογική λειτουργία προς εξασφάλιση-συγκρότηση των πολιτικών τους συμφερόντων ενσαρκωμένων ως γενικό συμφέρον, αποβλέπει αφενός με την ταξική ενότητα (διατήρηση υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων) και αφετέρου δε στη διατήρηση ή αναπαραγωγή του κατεστημένου, δηλ. του Κράτους (Π.Ε 189-190).

Η ηγεμονική τάξη είναι αυτή που συγκεντρώνει, σε πολιτικό επίπεδο, την ικανότητα να ενσαρκώνει το γενικό συμφέρον του λαού-έθνους και να διατηρεί ταυτόχρονα μια ειδική κυριαρχία ανάμεσα στις κυρίαρχες τάξεις και μερίδες. Προκειμένου όμως να πείσει η ηγεμονική τάξη ότι το κοινωνικό συμφέρον ταυτίζεται με το γενικό συμφέρον που η ίδια πρεσβεύει, επιβάλλεται πέρα από την ταξική της κυριαρχία να ασκεί και ιδεολογική επιρροή. Επίσης, η εξουσία, σύμφωνα με τη θέση του Πουλαντζά, απαρτίζεται από ένα συνασπισμό που αποτελείται από πολλές τάξεις και μερίδες τάξεων και όχι απαραίτητα από μόνο μια τάξη. Ανάμεσα σε αυτές τον κυρίαρχο ρόλο κατέχει μια τάξη ή μερίδα η οποία δεσποτεί ακριβώς λόγω του ηγεμονικού της ρόλου επί των άλλων επίσης κυρίαρχων τάξεων και μερίδων. Με βάση τα προαναφερθέντα, στον κεφαλαιοκρατικό σχηματισμό, η σχέση του κεφαλαιοκρατικού Κράτους και των πολιτικά κυρίαρχων τάξεων είναι ότι το Κράτος αυτό για να επιβιώσει επιβάλλεται να είναι ένα Κράτος με ταξική ηγεμονική διεύθυνση (Π.Ε σ. 190, 192, 196).

Ο Πουλαντζάς παραμερίζει την εξελικτική και ιστορική αντίληψη περί της μονογραμμικής χρονικής διαδοχής των τρόπων παραγωγής, των σταθμών ενός κοινωνικού σχηματισμού. Υποστηρίζει ότι οι μορφές του Κράτους, δηλ. οι διαδοχικοί σταθμοί μετασχηματισμού του κεφαλαιοκρατικού Κράτους αντιστοιχούν στα εξελικτικά στάδια των κεφαλαιοκρατικών σχηματισμών (Π.Ε σ. 207). Οι μορφές Κράτους ενός σχηματισμού εξαρτώνται από την ειδική αλλαγή της σχέσης ανάμεσα στο πολιτικό και το οικονομικό στοιχείο. Συνεπώς οι δομικές αλλαγές αντανακλούνται στο πεδίο της πάλης των τάξεων και επομένως επηρεάζουν και τις μορφές του Κράτους. Έτσι τυχόν απομόνωση από το Κράτος των οικονομικών-κοινωνικών σχέσεων οδηγεί στην οικονομική πάλη. Η δε πολιτική πάλη απαντά στη σχέση του Κράτους με την ταξική ηγεμονία και το συνασπισμό που απαρτίζει την εξουσία. Μέσα σε ένα κεφαλαιοκρατικό σχηματισμό συνυπάρχουν πολλοί τρόποι παραγωγής και πολλές μορφές του ΚΤΠ εξαιτίας της σύνθετης συναρμογής των βαθμίδων. (Π.Ε σ. 210, 215).

2. ΤΟ ΑΠΟΛΥΤΑΡΧΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

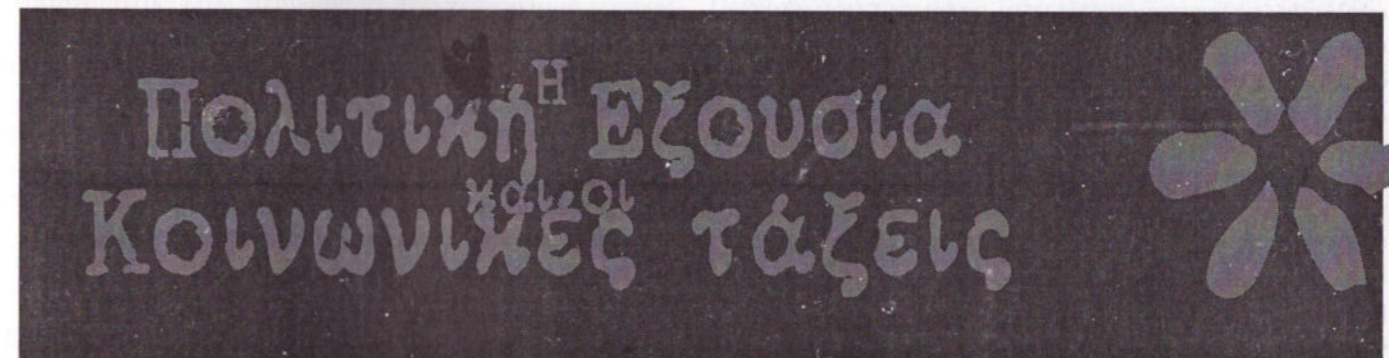
Το απολυταρχικό Κράτος ερμηνεύεται ως το μεταβατικό στάδιο από το φεουδαρχισμό στον καπιταλισμό, στην περιοχή της Δυτικής Ευρώπης κατά την περίοδο της «μεγάλης κρίσης» του φεουδαρχισμού στον 14ο και 15ο αιώνα, για να εδραιωθεί μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα. Το απολυταρχικό Κράτος έχει ως ρόλο την παραγωγή νέων παραγωγικών σχέσεων, την κατάργηση της φεουδαρχικής δομής και τον μετασχηματισμό του φεουδαρχικού τρόπου παραγωγής σε ΚΤΠ. Το διττό πρόβλημα που αναφέρεται είναι ότι το Κράτος αυτή την περίοδο ανήκει στο κεφαλαιοκρατικό τύπο Κράτους με εμφίλοχωρημένα φεουδαρχικά στοιχεία και στην προκύπτουσα ανακολουθία μεταξύ του πολιτικού εποικοδομήματος και της οικονομικής βαθμίδας. Η διαδικασία της μετάβασης σύμφωνα

με το Μαρξ, υλοποιείται όταν «το κεφάλαιο κυριεύει την εργασία», δηλ. ενεργοποιείται ο μετασχηματισμός της ατομικής ιδιοκτησίας σε κεφαλαιοκρατική ατομική ιδιοκτησία (Π.Ε σ. 220-221).

Το κεφαλαιοκρατικό Κράτος εμφανίζεται σαν ένα Κράτος συγκεντρωποιημένο και εκκοσμικευμένο. Ο στόχος του είναι η παρεμπόδιση της πολιτικής οργάνωσης και έκφρασης των κυρίαρχων τάξεων, τις οποίες ενσωματώνει στη λογική του μέσω μιας «εθνικής πολιτικής», που υποτίθεται εκφράζει το σύνολο της κοινωνίας, δηλ. ενσαρκώνει το γενικό δημόσιο-κρατικό συμφέρον (raison d' _tat). Ένα Κράτος που ενοποιεί πολιτικά τα διάφορα αντιτιθέμενα οικονομικά συμφέροντα. Ένα Κράτος που εκφράζει πολιτικά την κυρίαρχη τάξη, αλλά ικανοποιεί και τα βραχυπρόθεσμα συμφέροντα ορισμένων κυρίαρχων τάξεων, με υποβόσκουσα και υστερόβουλη προοπτική την μακροπρόθεσμη εδραίωση του. Με αυτή τη μέθοδο αποκρύβεται ο ταξικός του χαρακτήρας. Παράλληλα, στη σχηματοποίηση του κεφαλαιοκρατικού κράτους και στην απόκρυψη του ταξικού του χαρακτήρα συνέλαβαν τόσο η συγκρότηση μισθοφορικού στρατού στην υπηρεσία της πολιτικής εξουσίας όσο και η γραφειοκρατική-ιερραρχική δόμηση του. Ο Πουλαντζάς, θεωρεί τη γραφειοκρατία ως τη σημαντικότερη όψη του κρατικού μηχανισμού, την οποία και υπάγει στην ταξική λειτουργία του κράτους. Η γραφειοκρατία διέπεται από ιδιαίτερη ενότητα και

και την πολιτική της αδυναμία να επιβληθεί στις κυρίαρχες τάξεις στο πλαίσιο της ταξικής πάλης (Π.Ε σ. 256-257). Συνοψίζοντας, το καπιταλιστικό Κράτος ανάλαβε για λογαριασμό της αστικής εξουσίας να διεκπεραιώσει την εγκαθίδρυση της πολιτικής της ηγεσίας. Προκειμένου όμως να υλοποιήσει αυτή τη λειτουργία του απόκτησε σταδιακά σχετική αυτονομία από την αστική τάξη. Καταλήγει, δε ο Πουλαντζάς ότι το κράτος διαθέτει μια ισχυρή αυτονομία από τις κυρίαρχες τάξεις ακριβώς για να μπορεί να εγγυηθεί καλύτερα την ταξική τους κυριαρχία, ενώ παράλληλα διασφαλίζει τον αποκλεισμό από την πολιτική εξουσία τις κυρίαρχες τάξεις. Αυτή η σχετική αυτονομία, που αποκτά το κράτος και γενικά της σχέσης του με τις κυρίαρχες τάξεις, σύμφωνα με τον Πουλαντζά, σπονδυλώνεται και γίνεται μόνιμο χαρακτηριστικό του καπιταλιστικού τύπου κράτους.

Εν κατακλείδι, με το βιβλίο του Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις (1968), ο Ν.Α. Πουλαντζάς, συμβάλλει ουσιαστικά στη μαρξιστική θεωρία αναφορικά με την πάλη των τάξεων στον καπιταλισμό, καθώς επίσης και για το καπιταλιστικό κράτος, τις λειτουργίες του και τους μηχανισμούς συντήρησης αυτού του κράτους (πολιτική εξουσία) καθώς και τις εκτιμήσεις του πως είναι εφικτή μια κατάλυση του.

συνοχή και για αυτό διατηρεί σχετική αυτονομία έναντι των ηγεμονικών τάξεων (Π.Ε σ. 228-230).

Η σχετική αυτονομία του απολυταρχικού Κράτους (ακριβώς λόγω του κεφαλαιοκρατικού του χαρακτήρα) από την οικονομική βαθμίδα, η οποία συσχετίζεται με τις δομές του, είναι αυτή που επιτρέπει στον κρατικό μηχανισμό να επιτελεί μια πιο «αυτόνομη» λειτουργία (Π.Ε σ. 230).

Ο ΛΟΓΟΣ του Πουλαντζά

Η μεταβατική περίοδος από το φεουδαρχισμό στον καπιταλισμό μέσα στην περιοχή της Δυτικής Ευρώπης, μπορεί να παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά, ωστόσο δεν υπάρχει ένα υποδειγματικό μοντέλο αστικής επανάστασης. Αυτό που διέπει την περίοδο αυτή είναι η απουσία της πολιτικής ικανότητας της αστικής τάξης να διεξάγει με επιτυχία την πολιτική δημοκρατική της επανάσταση. Ο Πουλαντζάς, θεωρεί ότι η πολιτική ανικανότητα της αστικής τάξης να οργανωθεί πολιτικά, απορρέει από τις εσωτερικές της αντιφάσεις, την αδυναμία της να διατηρήσει την ενότητα της

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΙΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑ

Ο Πουλαντζάς επιδεικνύει μια σχετική αδιαφορία για οποιοδήποτε άλλο προσδιορισμό της κοινωνικής ζωής εκτός βέβαια από τον ταξικό. Ο Μελετόπουλος, επικρίνοντας τον εντοπίζει την ιδιαίτερη του απέχθεια για τα πρόσωπα στα οποία αναφέρεται σπάνια και όταν το κάνει τοποθετεί τη λέξη εντός εισαγωγικών. Συνεπώς απουσιάζει εντελώς ο παράγων «άνθρωπος» με τα υποκειμενικά και αντικειμενικά του χαρακτηριστικά, με τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του αλλά και το ρόλο που δύναται να διαδραματίσει στην εξέλιξη των πραγμάτων. Έτσι δεν δεχόταν μέσα στην μαρξιστική προβληματική την πραγματική ύπαρξη των «ατόμων-υποκειμένων». Οι κοινωνικές τάξεις για τον Πουλαντζά είναι συμπαγείς κατασκευές που κινούνται οριζόντια και κάθετα στον κοινωνικό χώρο, συμμαχώντας ή πολεμώντας μεταξύ τους.

Παράλληλα, επικρίνει ως αδυναμίες στις αναλύσεις του την απουσία της ιστορικής διαδικασίας καθώς επίσης και την απουσία της επίδρασης του πολιτισμού στη διαμόρφωση του κοινωνικού και

πολιτικού γήνεσθαι. Συγκεκριμένα, στο έργο του ο Πουλαντζάς κάνει αναφορά μόνο σε μερικά ιστορικά παραδείγματα δανεισμένα κυρίως από τον Μαρξ και τον Ένγκελς, με αποτέλεσμα τα συμπεράσματα του να υπολείπονται ορισμένες φορές αξιοπιστία. Υπόψη, ότι όταν η κοινωνιολογία δεν αναφέρεται στην ιστορία είναι σαν να βαδίζει στο κενό και να τείνει να γίνει κλειστό θεωρητικό σύστημα. Τέλος, ο Πουλαντζάς συνεχώς αναφέρεται και παραπέμπει στα κείμενα του Μαρξ, παρά την εμφάνη του πρόθεση να καινοτομήσει. Ακόμα και στην προσπάθεια του να αναιρέσει μια θέση του Μαρξ προσπαθεί να δικαιολογηθεί επικαλούμενος τον ίδιο τον Μαρξ. Αναντίρρητη είναι βέβαια η συμβολή του Νίκου Πουλαντζά στη συστηματική κατάταξη των εννοιών και στη διαμόρφωση νέων εργαλείων θεωρητικής αξιολόγησης της ίδιας της θεωρίας. Στη συνέχεια, ο J.P. Faye⁷, στηλιτεύει με απέχθεια τον Πουλαντζά τον οποίο και κατηγορεί για «ιδεολογική αυτοϊκανοποίηση, ατάρεσκη ρητορεία και αφέλεια». Τον κατηγορεί επίσης ότι ασκεί κριτική σε βιβλία χωρίς να τα έχει διαβάσει. Δεν διστάζει μάλιστα να τον χαρακτηρίσει ιδεολογικά συγχυσμένο και πως δεν παρουσιάζει κανένα ενδιαφέρον. Ο Πουλαντζάς, γράφει ο Faye, παρακάμπτει κάθε θεωρητική δυσκολία με αφορισμούς ενώ παράλληλα αδιαφορεί για το χώρο και τον χρόνο όταν αναλύει την ιστορία. Στο ίδιο περίο κλίμα με το Μελετόπουλο κρίνει και ο Βασίλης Φιοροβάντες⁸ την υποτονική σημασία που επιδεικνύει ο Πουλαντζάς για τον παράγων άνθρωπο. Συγκεκριμένα διακρίνει την αδυναμία του τελευταίου να αντιληφθεί ότι ο αλτρουισμός δεν είναι μαρξισμός. Του καταλογίζει επιπλέον ότι πότε δεν κατανόησε ότι μια μη ανθρωπολογική δομή δεν μπορεί ποτέ να ταυτιστεί με οποιαδήποτε τάξη. Δεδομένου λοιπόν ότι πρωταρχικά μια τάξη αποτελείται από ένα σύνολο ανθρώπων, κοινωνικά βέβαια προσδιορισμένων σε μια συγκεκριμένη ιστορική στιγμή, η άρνηση του να εμβαθύνει στην αξία και τη σημασία του ανθρώπινου παράγοντα τον οδηγεί στην μονολιθική αντίληψη της κοινωνικής τάξης ως μορφή χημικής ή φυσικής ένωσης. Η προσέγγιση του Πουλαντζά στο ζήτημα τάξεις διαπερνάται από μερικές σημαντικές αντιθέσεις, με αποτέλεσμα πολλές φορές να είναι αδύνατη η οποιαδήποτε σύνθεση τους και να εμβαθύνει ακατάσχετα σε ένα άκρατο δομιστικό αφαιρετισμό⁹. Επηρεασμένος δε από τον Άλτουσερ θεωρητικοποίησε την περιήγηση του αντίληψη περί των τριών βαθμίδων: οικονομική, πολιτική και ιδεολογική. Μια θεωρία που ενώ φάνταζε σοφή στην ουσία αποδείχθηκε μεταφυσική. Με έρεισμα λοιπόν ο Πουλαντζάς την αλτρουιστική θεωρία οδηγήθηκε σε μια αντίληψη διάρθρωσης των τάξεων και όχι συνάρθρωσης τους. Με άλλα λόγια θεωρούσε τις τάξεις ως άθροισμα του οικονομικού, πολιτικού και ιδεολογικού στοιχείου σε παράταξη. Δεν υπάρχει καμιά εσωτερική δομή ή διαδικασία δόμησης ανάμεσα σε αυτά τα τρία στοιχεία που να τα εννοποιεί σε μια ολότητα, κανένα είδος δυναμικής εκτός από αυτό της συγκυρίας. Όμως η συγκυρία δεν μπορεί να καθορίσει την φύση των τάξεων ή τη διαδικασία γέννησής τους. Είναι αμφίβολο κατά πόσο ο Πουλαντζάς ξεπέρασε τον οικονομισμό και ειδικότερα το μηχανιστικό διαχωρισμό της βάσης από το εποικοδόμημα. Αντί το κράτος να προσεγγίζεται κατά κύριο λόγο

⁷ Στο ίδιο, σ. 118-119.

⁸ Φιοροβάντες Β., Ν. Πουλαντζάς: «Τάξη και ιδεολογία-Στρουκτουραλισμός και ιστορικισμός», Το ΒΗΜΑ των Κοινωνικών Επιστημών, τόμος Β', τεύχος 6, Δεκέμβριος 1991, σ. 113-114.

⁹ Στο ίδιο, σ. 118.

¹⁰ Στο ίδιο, σ. 120-121.

¹¹ Μηλιός Γ., «Σχέτικά με τη Θεωρία των Κοινωνικών Τάξεων (Από την Κλασική Πολιτική Οικονομία στη Μαρξιστική Θεωρία)», ΘΕΣΣΕΙΣ, σ. 13.

δομική ταξική διαφορετικότητα τους στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων, η οποία αντανάκλαται αναπόδραστα στο πολιτικό-ιδεολογικό επίπεδο, ενώ ο Πουλαντζάς παραδέχεται τη διαφορά των δυο αυτών μικροαστικών υποσυνόλων στην ταξική δομή αλλά όχι και στο πολιτικό-ιδεολογικό τους πρόγραμμα. Ο Τσουκαλάς συμφωνά με τον Πουλαντζά ότι το Κράτος αποτελεί τη «συμπύκνωση» όλων των επιπέδων και των ταξικών αντιθέσεων, για αυτό και ο ψηλός βαθμός αδιαφάνειας του. Ο Πουλαντζάς αναφέρεται στη σχετική αυτονομία του Κράτους και διευκρινίζει ότι οι μορφές της σχετικής αυτονομίας του Κράτους οφείλουν να μεταλλάσσονται διαρκώς, ανταποκρινόμενες σε γενικότερες μετατροπές στη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου. Επιπλέον, οι κρατικοί μηχανισμοί λειτουργούν υπέρ του κεφαλαίου, όχι βέβαια λόγω της ταξικής τους προέλευσης αλλά λόγω της αντικειμενικής τους θέσης. Πιστεύει, λοιπόν ότι όταν το κράτος δεν στελεχώνεται από μέλη της ιθύνουσας τάξης τότε λειτουργεί πιο αποτελεσματικά (υπηρετούνται καλύτερα τα συμφέροντα του κεφαλαίου) αφού αποστασιοποιείται από την ταξική διαμάχη. Ο Μίλιμπαντ, θεωρεί την πουλαντζιανή ανάλυση να εγκλωβίζεται σε ένα δομικό αιτιοκρατισμό με αποτέλεσμα να αδυνατεί να κατανοήσει ότι η σχέση της κρατικής ελίτ με την κοινωνία είναι πολύ πιο σύνθετη από ότι υποθέτει. Ο Μίλιμπαντ, επιπλέον κατηγορεί τον Πουλαντζά, όπως και τον Άλτουσερ, για τρία θανάσιμα αμαρτήματα, «τον οικονομισμό, τον ιστορικισμό και τον ανθρωπισμό». Τον θεωρεί άνθρωπο που «κατοικεί στο κόσμο των δομών και των επιπέδων». Ο ίδιος ο Πουλαντζάς παραδέχεται για το βιβλίο του («Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις») ότι πάσχει από φορμαλισμό. «Οι κοινωνικές τάξεις δεν είναι οντολογικές και ονομαστικές, αλλά υπάρχουν μόνον μέσα στην ταξική πάλη και εξαιτίας της».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Μακρή Σ., «Ο Θεωρητικός της Μαρξιστικής Πολιτικής Θεωρίας (μια προσπάθεια συνολικής αντικειμενικής προσέγγισης)», Νέα Κοινωνιολογία, τεύχος 6, (Αθήνα: Παπαζήση, 1989).
- Μελετόπουλος Η.Μ., Νίκος Πουλαντζάς, Η ζωή και το έργο ενός κορυφαίου μαρξιστή-Κριτική προσέγγιση (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1999).
- Μηλιός Γ., «Από τη «συντριβή της κρατικής μηχανής» στην «κρίση και μετεξέλιξη» του κράτους» (ΘΕΣΣΕΙΣ).
- Μηλιός Γ., «Το ζήτημα των Μικροαστών: Ενιαία Τάξη ή Δυο Διακριτά Ταξικά Σύνολα», ΘΕΣΣΕΙΣ, τεύχος 81, 2002.
- Μηλιός Γ., «Σχέτικά με τη Θεωρία των Κοινωνικών Τάξεων (Από την Κλασική Πολιτική Οικονομία στη Μαρξιστική Θεωρία)», ΘΕΣΣΕΙΣ.
- Μοσχονάς Α., Τάξεις και Στρώματα στις Σύγχρονες Κοινωνίες (Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις), Α' έκδοση τόμος πρώτος, (Αθήνα: ΟΔΥΣΣΕΑΣ, 1998).
- Πουλαντζάς Ν.Α., Το Κράτος, η Εξουσία, ο Σοσιαλισμός, γ' έκδοση, (Αθήνα: ΘΕΜΕΛΙΟ, 1978).
- Πουλαντζάς Ν.Α., Πολιτική Εξουσία και Κοινωνικές Τάξεις, γ' έκδοση, τόμος Α', (Αθήνα: ΘΕΜΕΛΙΟ, 1985).
- Τσουκαλάς Κ., «Σκέψεις Πάνω στην Επικαιρότητα της Συζήτησης Μίλιμπαντ-Πουλαντζά», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 10, 1997.
- Φιοροβάντες Β., Ν. Πουλαντζάς: «Τάξη και ιδεολογία-Στρουκτουραλισμός και ιστορικισμός», Το ΒΗΜΑ των Κοινωνικών Επιστημών, τόμος Β', τεύχος 6, Δεκέμβριος 1991.

«ΞΕΝΟΙ» Εργάτες στην Κύπρο: Τμήμα της εργατικής τάξης;

Των Ελευθερία Βουτή και Κυριάκος Κυριάκου

Εισαγωγή

Σκληρό επάγγελμα η ξενιτιά γιατί με έχουν κηρύξει σύγχρονο ανθρωποφάγο. Με πολύ ζήλο οι κάμερες σκύβουν πάνω στα εγκλήματα που διαπράττω, όταν δεν τα επινοούν, αλλά ποτέ πάνω στην άγρια εκμετάλλευση που μερικές φορές με οδηγεί στην αυτοδίκια, ποτέ πάνω στα οφέλη που επιφέρω στην ντόπια οικονομία, ποτέ πάνω στα τεράστια κέρδη που αποκομίζει το αφεντικό μου από εμένα (Μαρβάκης κ.α., 2001, σ. 374).

Η

παρουσία εργατών από διάφορες μεταναστευτικές ομάδες τα τελευταία χρόνια στην Κύπρο είναι ένα φαινόμενο που γίνεται ολοένα και πιο έντονο. Παρόλο που η κυπριακή κοινωνία ανέκαθεν αποτελούνταν από ένα μη ομοιογενή πληθυσμό και επομένως η παρουσία «ξένων» δεν θα έπρεπε να δημιουργεί προβλήματα, εντούτοις έχουν παρατηρηθεί και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό εξάρσεις ρατσισμού, υπερεκμετάλλευσης και κοινωνικού αποκλεισμού σε βάρος των μεταναστών. Το γεγονός και μόνο ότι η κυπριακή κοινή γνώμη «συγκλονίζεται» κατά καιρούς από μαρτυρίες ξένων εργατών και εργατριών ή από τις καταγγελίες της Κίνησης Στήριξης Αλλοδαπών για ακραίες συμπεριφορές σε βάρος των «άλλων» αποδεικνύει του λόγου το αληθές.

Η ολοένα και αυξανόμενη κάθοδος νέων μεταναστευτικών ομάδων στην Κύπρο δημιουργεί νέες προκλήσεις για την κοινωνία. Προκλήσεις που αν δεν αντιμετωπιστούν θα οδηγήσουν με μαθηματική ακρίβεια στην «ντε φάκτο μονιμοποίηση και εδραίωση της ανισότητας, των φυλετικών διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού» (Τριμικλιωτής, 2001, σ. 3).

Το θέμα της παρουσίας ξένων μεταναστών είναι πολύπλοκο. Η συζήτηση που γίνεται γύρω από αυτό στο διεθνή χώρο και ειδικά στη Δυτική Ευρώπη, η οποία αποτελούσε και αποτελεί τον κύριο προορισμό μεταναστών, είναι αρκετά σύνθετη και πολυδιάστατη. Μια από αυτές τις διαστάσεις είναι και το θέμα της κοινωνικής θέσης των μεταναστών μέσα στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο γεγονός που καθιστά αναγκαία τόσο τη μελέτη της κοινωνικής στρωμάτωσης της κοινωνίας προορισμού όσο και τη σχέση που μπορεί να υπάρχει μεταξύ της κοινωνικής τάξης, της φυλετικής ομάδας και της μετανάστευσης. Δυστυχώς στον κυπριακό χώρο το θέμα της παρουσίας ξένων μεταναστών και της κοινωνικής τους θέσης δεν αποτέλεσε ποτέ αντικείμενο συστηματικής έρευνας και μελέτης. Ο κυριότερος βέβαια λόγος είναι η σχετικά πρόσφατη, συγκριτικά με την Ευρώπη, κάθοδος μεταναστευτικών μειονοτήτων (Τριμικλιωτής, 2001). Ως αποτέλεσμα η κυπριακή κοινωνία στερείται θεωρητικής υποδομής και επιστημονικών συγγραμμάτων τα οποία να αναλύουν την κοινωνική στρωμάτωση υπό το πρίσμα της σχέσης κοινωνική τάξη- φυλετική ομάδα- μετανάστευση.

Τόσο η ιδιομορφία που παρουσιάζει η «κατηγοριοποίηση» των μεταναστών όσο και η παντελής έλλειψη δεδομένων στον κυπριακό χώρο αποτέλεσαν για μας τη μεγαλύτερη πρόκληση για να ασχοληθούμε με το θέμα αυτό.

Η παρούσα μελέτη είναι χωρισμένη σε δύο μέρη. Το πρώτο,

είναι βασισμένο σε ανασκόπηση ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας γύρω από το θέμα της κοινωνικής στρωμάτωσης και του τρόπου με τον οποίο η φυλετική ομάδα επηρεάζει την ταξική θέση κάποιου ατόμου. Συγκεκριμένα η πορεία που ακολουθήθηκε είναι η εξής: α) γίνεται μια γενική παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο οι κλασικοί κοινωνιολόγοι ορίζουν την κοινωνική στρωμάτωση και β) παρουσιάζονται οι απόψεις κάποιων σύγχρονων κοινωνιολόγων σχετικά με τον τρόπο κατά τον οποίο η φυλετική ομάδα στην οποία ανήκει κάποιο άτομο επηρεάζει την ταξική του θέση.

Στο δεύτερο μέρος της μελέτης, γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης της κυπριακής πραγματικότητας σε σχέση με το πιο πάνω ζήτημα. Συγκεκριμένα γίνεται μια σύντομη ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με το θέμα της κοινωνικής στρωμάτωσης στην Κύπρο και επιχειρείται, ειδικά για την κυπριακή κοινωνία, μια μελέτη του τρόπου με τον οποίο η κοινωνική τάξη σχετίζεται με τη φυλετική ομάδα και τη μετανάστευση με συγκεκριμένες αναφορές στα θέματα της εργασίας και της εκπαίδευσης των ξένων εργατών. Στόχος είναι να διαφανεί κατά πόσο η φυλετική προέλευση διαδραματίζει κάποιο ρόλο στην ταξική τοποθέτηση μέσα στην κυπριακή κοινωνία και πώς αυτό συντηρείται μέσα από του θεσμούς της εργασίας και της παιδείας.

Μέρος Α': Θεωρητικό Μέρος

Ι. Το Ζήτημα της Κοινωνικής Στρωμάτωσης

Οι απόψεις των κλασικών κοινωνιολόγων

Η κοινωνική στρωμάτωση υποδηλώνει την ύπαρξη όχι απλά κοινωνικής ανισότητας, αλλά επίσης ενός συνόλου θεσμοθετημένων κανόνων που εγγυώνται ένα σημαντικό υψηλό βαθμό κοινωνικής συνέχειας στο σύστημα κοινωνικής διάκρισης ατόμων ή οικογενειών. Με την έννοια αυτή η κοινωνική στρωμάτωση εκφράζει ένα σύστημα ιστορικά και κοινωνικά δομημένης κοινωνικής ανισότητας [...] Οι πιο αντιπροσωπευτικές θεωρίες στρωμάτωσης, αυτές του Marx και του Weber, δίνουν έμφαση στην οικονομική κυρίως θεμελίωση της κοινωνικής στρωμάτωσης και στη βασική σύνδεση που υπάρχει μεταξύ βιομηχανικού καπιταλισμού και της κοινωνικής οργάνωσης που ακολούθησε τη βιομηχανική επανάσταση (Μοσχονάς, 1998, σ. 19).

Με δεδομένη την αναγκαιότητα της αναφοράς στους πατέρες της κοινωνιολογίας, αφού η έννοια της κοινωνικής στρωμάτωσης είναι άμεσα συνυφασμένη με το έργο τους, στο μέρος αυτό της παρούσας εργασίας, επιχειρείται μια σύντομη πα-

ρουσίαση του τρόπου με τον οποίο ο Marx, και ο Weber αντιμετωπίζουν το θέμα της κοινωνικής στρωμάτωσης στις καπιταλιστικές κοινωνίες.

Κατά το Marx αυτό που καθορίζει την κοινωνική στρωμάτωση σε μια καπιταλιστική κοινωνία είναι οι σχέσεις των ανθρώπων με τα μέσα παραγωγής. Αυτό δηλαδή που καθορίζει την ουσία της ανθρώπινης δράσης αλλά και τις σχέσεις μεταξύ τους είναι η οικονομία και το επίπεδο της τεχνολογικής ανάπτυξης (Giddens, 2002). Συγκεκριμένα ο Marx στον τρίτο τόμο του «Κεφαλαίου» μίλησε για τρεις κοινωνικές τάξεις. Αυτούς που κατέχουν τα μέσα παραγωγής και εκμεταλλεύονται τους υπόλοιπους αξιοποιώντας το κεφάλαιο που κατέχουν, αυτούς που δεν κατέχουν μέσα παραγωγής και τυγχάνουν εκμετάλλευσης και αξιοποιούν την εργατική τους δύναμη και τέλος τους ιδιοκτήτες γης, οι οποίοι αξιοποιούν τη γαιοκτησία (Ευαγόρου, 1996). Παρόλο που ο Marx δεν πρόλαβε να δώσει το δικό του ορισμό για την έννοια της κοινωνικής τάξης και παρόλο που άρχισε αλλά δεν τελείωσε ποτέ την ανάλυση της δομής των τριών πιο πάνω τάξεων περιγράφοντας τις διαστρωματώσεις που υπάρχουν μέσα σε αυτές αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τον ίδιο το Λένιν ο οποίος αναπτύσσοντας τις μελέτες και τα συμπεράσματα του ίδιου του Marx έδωσε στο έργο του «Η Μεγάλη Πρωτοβουλία» το 1919 το δικό του ορισμό για την «τάξη»:

Τάξεις ονομάζονται μεγάλες ομάδες ανθρώπων που ξεχωρίζουν μεταξύ τους από τη θέση που κατέχουν μέσα σε ένα ιστορικά καθορισμένο σύστημα της κοινωνικής παραγωγής από τη σχέση τους προς τα μέσα παραγωγής, από το ρόλο τους στην κοινωνική οργάνωση της εργασίας και συνεπώς από τους τρόπους που ιδιοποιούνται τη μερίδα του κοινωνικού πλούτου που διαθέτουν και από το μέγεθος αυτής της μερίδας. Τάξεις είναι οι ομάδες εκείνες ανθρώπων, που η μια μπορεί να ιδιοποιείται τη δουλειά της άλλης χάρη στη διαφορά της θέσης που κατέχει μέσα σε ένα καθορισμένο σύστημα της κοινωνικής οικονομίας (Ευαγόρου, 1996, σ. 47).

Παρόλο ότι, όπως προαναφέρθηκε, ο ίδιος ο Marx δεν έδωσε ορισμό για την «τάξη» μέσα από το έργο του διαφαίνονται καθαρά οι σχέσεις των τάξεων οι οποίες είναι ανταγωνιστικές. Οι αστοί αλλά και οι γαιοκτήμονες οι οποίοι μετατρέπουν τη γαιοκτησία σε τέτοια μορφή εργασίας που να ανταποκρίνεται στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής εκμεταλλεύονται την εργατική τάξη η οποία πουλά την εργατική της δύναμη για να επιβιώσει. Αυτή η εργατική δύναμη στο τέλος παράγει υπεραξία της οποίας τα ωφελήματα καρπώνονται οι κατέχοντες τα μέσα παραγωγής, ενώ η εργατική τάξη πληρώνεται πολύ λιγότερο από αυτό που παράγει (Μοσχονάς, 1998). Αυτό, σύμφωνα με το Marx, προέρχεται από το γεγονός ότι η εργατική τάξη δεν έχει αναπτύξει ταξική συνείδηση. Απεναντίας έχει αυτό που ο ίδιος αποκαλεί «εσφαλμένη συνείδηση» η οποία πηγάζει από το εποικοδόμημα το οποίο εκλογικεύει και νομιμοποιεί από τη μια τη δομή της κοινωνίας και από την άλλη εξυπηρετεί τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης.

Ο Marx μίλησε επίσης και για τα μικρομεσαία στρώματα τα οποία θα εξαφανίζονταν με τον καιρό και θα ενσωματώνονταν στην εργατική τάξη με αποτέλεσμα να επέλθει ταξική πώλω-

ση. Ταυτόχρονα προέβλεψε την εξαθλίωση της εργατικής τάξης γεγονός που θα οδηγούσε στη βίαιη ανατροπή της κοινωνικής δομής και του υφιστάμενου συστήματος παραγωγής (Μοσχονάς, 1998). Μετά την επανάσταση η εργατική τάξη θα εγκαθίδρυε τη δικτατορία του προλεταριάτου η οποία θα ξεριζωνε τις βάσεις του καπιταλισμού και στη συνέχεια θα οδηγούσε τον κόσμο σε μια αταξική κοινωνία, τον κομμουνισμό. Για το Marx, όπως αναφέρει στο έργο του «Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας», η κοινωνία μοιάζει με ένα σπίτι που έχει δομή (βάση) και εποικοδόμημα. Δομή της είναι η οικονομία που αποτελείται από τις δυνάμεις παραγωγής και τις παραγωγικές σχέσεις ενώ όλα τα υπόλοιπα (θρησκεία, τέχνη, ιδεολογία, θεσμοί κλπ) ανήκουν στο εποικοδόμημα και έχουν σαν στόχο την παροχή στήριξης, εκλογίκευσης και νομιμοποίησης προς τη δομή (Ευαγόρου, 1996). Γενικά στις σύγχρονες κοινωνίες κυρίαρχη θέση έχει το κεφάλαιο. Τα πάντα εμπορευματοποιούνται, τα αγαθά διαχωρίζονται από τον άνθρωπο, το χρήμα επικρατεί σαν μέσο ανταλλαγής και μέτρο αξίας και ο άνθρωπος, λόγω του καταμερισμού της εργασίας, αποξενώνεται από το προϊόν που παράγει με αποτέλεσμα να μην εργάζεται πλέον δημιουργικά. Οι σύγχρονες κοινωνίες, τέλος, χαρακτηρίζονται από την αλλοτρίωση του ανθρώπου, την εκμετάλλευση της εργατικής τάξης από τους καπιταλιστές και τον άκρατο ανταγωνισμό.

Αντίθετα με το Marx, ο Weber, ο οποίος κατακρίνει τον οικονομικό ντετερμινισμό του Marx θεωρεί ότι τα πράγματα είναι πολύ πιο πολύπλοκα. Διαφωνεί με το Marx στο γεγονός ότι ορίζει τις κοινωνικές τάξεις μόνο στο επίπεδο της παραγωγής και επικεντρώνεται στο επίπεδο της αγοράς. Για τον Weber «η τάξη ορίζεται στη βάση της θέσης που τα άτομα κατέχουν στην αγορά, στο βαθμό που αυτή προσδιορίζει τις βιοτικές τους ευκαιρίες» (Μοσχονάς, 1998, σ. 21). Πέραν αυτού του κριτηρίου, ο Weber, κάνει λόγο και για δύο άλλους παράγοντες που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στον ταξικό διαχωρισμό. Την πολιτική δύναμη και το γόητρο. Σύμφωνα με τον Weber, οι δύο αυτοί παράγοντες είναι εξίσου σημαντικοί για τον ταξικό διαχωρισμό μιας κοινωνίας. Στην κατηγορία της πολιτικής δύναμης ανήκουν οι κομματικοί οι οποίοι μπορεί να μην έχουν οικονομική ισχύ και δύναμη αλλά μπορούν να επηρεάζουν σημαντικά και να κατέχουν την εξουσία γεγονός που τους τοποθετεί στην άρχουσα τάξη. Στην κατηγορία του γοήτρου συγκαταλέγονται έκπτωτοι ευγενείς, διανοούμενοι, καλλιτέχνες, προσωπικότητες, κλπ, οι οποίοι παρά το γεγονός ότι μπορεί να ανήκουν σε διαφορετική οικονομική τάξη έχουν περίπου τον ίδιο τρόπο ζωής με αυτόν της άρχουσας τάξης (Giddens, 2002). Η πολυπλοκότητα της κοινωνίας, κατά τον Weber, είναι κεφαλαίωδες ζήτημα για τον ορισμό της κοινωνικής στρωμάτωσης. Υπάρχουν άτομα τα οποία έχουν τεράστια πολιτική δύναμη αλλά καθόλου οικονομική, άτομα που έχουν οικονομική δύναμη αλλά καθόλου πολιτική ή γόητρο και άτομα τα οποία έχουν κύρος (γόητρο) αλλά καθόλου πολιτική ή οικονομική δύναμη (π.χ. διανοούμενοι). Τέλος, ο Weber, σκιαγραφεί ως το πιο βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης καπιταλιστικής κοινωνίας τον ορθολογισμό (την επιλογή, δηλαδή, των κατάλληλων μέσων για να επιτευχθεί ένας στόχος). Το στοιχείο αυτό,

όπως αναφέρει, είναι απαραίτητο για να μπορεί να λειτουργήσει η σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία η οποία στηρίζεται πάνω σε ένα κατεξοχήν ανταγωνιστικό οικονομικό σύστημα όπου οι πιο ορθές επιλογές επιφέρουν μεγαλύτερη οικονομική επιτυχία. Ο ορθολογισμός, αποτελεί την ύψιστη αξία κάτι που δεν συνέβαινε στις παραδοσιακές κοινωνίες όπου η εξουσία λειτουργούσε αυθαίρετα και ασκούσαν με βάση την παράδοση με αποτέλεσμα την άσκηση περιορισμένου ελέγχου πάνω στα άτομα (Weber, 1984).

Συμπερασματικά αυτό που μπορεί να λεχθεί είναι ότι η πολυπλοκότητα της ταξικής διάρθρωσης και της στρωμάτωσης των σύγχρονων καπιταλιστικών κοινωνιών είναι δεδομένη. Επιπρόσθετα, το γεγονός ότι στις σύγχρονες κοινωνίες παρατηρείται έντονα το φαινόμενο της γεωγραφικής κινητικότητας των ανθρώπων και το φαινόμενο της μετανάστευσης κάνει τα πράγματα πολύ πιο σύνθετα. Ο Marx αναφέρει ότι αυτές οι εθνοτικές, μεταναστευτικές μειονότητες αποτελούν το τελευταίο υπόστρωμα της εργατικής τάξης αφού αντιμετωπίζουν, λόγω της μακροχρόνιας ανεργίας, πολύ χειρότερες συνθήκες ζωής από ότι η πλειονότητα των εργατών (Giddens, 2002). Αναφορικά με αυτή την «υποομάδα της εργατικής τάξης», αν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο πιο πάνω όρος, αυτό που μπορεί να λεχθεί είναι ότι οι ξένοι εργάτες, είναι μέρος αυτού που ο ίδιος ο Marx ονόμασε «λούμπεν προλεταριάτο». Στο έργο του «Ταξικοί Αγώνες στη Γαλλία», χρησιμοποιεί τον πιο πάνω όρο για να χαρακτηρίσει εκείνη την ομάδα ατόμων που δεν έχουν θέση στην παραγωγική διαδικασία, είναι περιθωριοποιημένοι και βρίσκονται στο χειρότερο στάδιο εξαθλίωσης, αποτελώντας έτσι ένα είδος «υποπρολεταριάτου» (Αρον, 1994). Η συζήτηση όμως γύρω από αυτό το ζήτημα δεν εξαντλείται ως εδώ, αφού ο ίδιος ο Marx δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει το έργο του, αφήνοντας πολλά αναπάντητα ερωτήματα σχετικά με τη διάρθρωση της κάθε τάξης. Επίσης πρέπει να αναφερθεί ότι η έμφαση στο έργο του Marx εστιάζεται εξ ολοκλήρου στη σχέση των ατόμων με τα μέσα παραγωγής χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οποιεσδήποτε άλλες παράμετροι όπως είναι η φυλή και η εθνοτική προέλευση και οι οποίες αν και δευτερεύουσας σημασίας, για το Marx, πιθανόν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ταξική τοποθέτηση του ατόμου.

Σύγχρονοι κοινωνιολόγοι, κυρίως μαρξιστές προσπάθησαν να επεκτείνουν και να συμπληρώσουν το έργο του Marx γύρω από το θέμα της κοινωνικής στρωμάτωσης. Ορισμένοι από αυτούς ασχολήθηκαν ειδικά με τη μελέτη της σχέσης που συνδέει τη φυλετική-εθνοτική καταγωγή και την ταξική τοποθέτηση. Συγκεκριμένα μελέτησαν σύγχρονες, δυτικές κοινωνίες στις οποίες παρουσιάζεται έντονα το φαινόμενο της μετανάστευσης. Το γεγονός ότι κατέληξαν σε διαφορετικές και πολλές φορές αντικρουόμενες θεωρίες αναδεικνύει τη σημασία που διαδραματίζει η φυλή στην κοινωνική στρωμάτωση. Στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης των επικρατέστερων απόψεων γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα.

II. Φυλετικές Ομάδες και Κοινωνική Στρωμάτωση

Οι απόψεις των σύγχρονων κοινωνιολόγων

Ο όρος «φυλή» ή «φυλετική ομάδα» (racial group) αναφέρεται σε ένα σύνολο ατόμων με κοινά κληρονομικά (βιολογικά) χαρακτηριστικά, τα οποία τη διαφοροποιούν από άλλες ομάδες και τα οποία θεωρούνται σημαντικά. Οι περισσότερες κατηγοριοποιήσεις λαμβάνουν κυρίως υπόψη το χρώμα του δέρματος και καταλήγουν σε τρεις κύριες φυλές την καυκασιανή (λευκή), ασιατική και αφρικανική. Οι κατηγοριοποιήσεις αυτές (και οι οποιεσδήποτε άλλες) αποτελούν κοινωνικά κατασκευάσματα. Συγκεκριμένα η εμφάνιση του όρου «φυλή» σχετίζεται άμεσα με την ανάγκη του αποικιοκρατικού συστήματος να νομιμοποιήσει την ύπαρξη του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παπαδημητρίου (2000):

Οι Ευρωπαίοι κατακτητές, με την εγκατάστασή τους στις χώρες του Νέου Κόσμου, καλλιεργήσαν συνειδητά και από κοινού την ιδέα ότι οι ιθαγενείς των αποικιών είναι από τη φύση τους «κατώτερα» όντα, τα οποία και όφειλαν να «εκπολιτίσουν». Με το ιδεολόγημα αυτό θελήσαν να νομιμοποιήσουν την επεκτατική τους πολιτική αλλά και να δικαιολογήσουν το καθεστώς εκμετάλλευσης του φυσικού πλούτου των αποικιών, καθώς και το βάρβαρο τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν τους ιθαγενείς (σ. 25).

Την κοινωνιολογική θέση ενισχύουν οι έρευνες της γενετικής οι οποίες δείχνουν ότι οι διαφορές ανάμεσα στις φυλές είναι ελάχιστες ενώ μεγαλύτερες διακυμάνσεις παρουσιάζουν οι διαφορές ανάμεσα σε άτομα της ίδιας φυλής. Από την κατηγοριοποίηση αυτή πηγάζουν τα φαινόμενα του ρατσισμού και του εθνικισμού τα οποία δημιουργούν κυρίαρχες και κυριαρχούμενες ομάδες ανάμεσα στους πληθυσμούς, παράγουν δηλαδή κοινωνικές ανισότητες (Στυλιανού, 2003).

Μέσα από την πιο πάνω συζήτηση επισημαίνεται ότι ο όρος «φυλή» δεν πρέπει να χρησιμοποιείται άκριτα και αβίαστα αφού είναι άμεσα συνδεδεμένος με τις φυλετικές θεωρίες που αποσκοπούν στη νομιμοποίηση των ανισοτήτων ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες ανθρώπων (Παπαδημητρίου, 2000). Εντούτοις για τους σκοπούς της μελέτης αυτής δεχόμαστε τον όρο «φυλή» σαν μια από τις μεταβλητές που καθορίζουν τη στρωμάτωση μιας κοινωνίας.

Η σχέση που συνδέει τη φυλή και την ταξική θέση είναι ένα από τα πιο πολύπλοκα και δύσκολα ζητήματα που έχουν απασχολήσει κυρίως θεωρητικούς που ακολουθούν τη μαρξιστική παράδοση. Οι προσεγγίσεις τους κινούνται ανάμεσα σε δύο ακραίες θεωρήσεις όπου στην πρώτη η έμφαση δίνεται στην τάξη, υπογραμμίζοντας ότι όλες οι φυλετικές διαφοροποιημένες εργατικές ομάδες υπόκεινται στην ίδια εκμετάλλευση από το κεφάλαιο. Η άλλη ακραία θέση τονίζει την κεντρικότητα της φυλετικής ή εθνοτικής ομάδας ως καθοριστικό παράγοντα κοινωνικής στρωμάτωσης (Hall, α.χ.). Στα πλαίσια αυτά η Anthias (1992) διαχωρίζει τις διάφορες προσεγγίσεις της σχέσης φυλής και τάξης, σε αυτές που θεωρούν:

1. τις φυλετικές ομάδες σαν κατώτερες τάξεις ή σαν κατώτερο στρώμα μέσα στην εργατική τάξη
2. τις φυλετικές ομάδες σαν τμήμα της εργατικής τάξης ή σαν εργατικό εφεδρικό στρατό

3. τη ρατσιστική ιδεολογία σαν προϊόν ταξικών συμφερόντων συνδεδεμένο με τις αποικιοκρατικές οικονομικές σχέσεις
4. τη φυλή ως παραγωγό των συνθηκών πάλης που είναι απαραίτητες για τον ταξικό σχηματισμό και τη στρωμάτωση.

Οι Castles και Kosack (1973) συνδυάζουν τις περισσότερες από τις προηγούμενες προσεγγίσεις. Προβαίνουν σε μια λειτουργιστική ανάλυση της μετανάστευσης στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες. Το κεφάλαιο σύμφωνα με τους συγγραφείς για να επιβάλει την κυριαρχία του χρησιμοποιεί πέραν της βίας και άλλους μηχανισμούς, που αποτελούν αντικειμενικά προϊόντα της οικονομικής διαδικασίας ή/και υποκειμενικά φαινόμενα τα οποία παράγονται από το χειρισμό στάσεων. Τέτοιοι μηχανισμοί είναι ο εφεδρικός βιομηχανικός στρατός (industrial reserve army) και η εργατική αριστοκρατία (labour aristocracy) αντίστοιχα.

Ο εφεδρικός βιομηχανικός στρατός είναι απαραίτητος για την αύξηση της παραγωγικότητας και τη συσσώρευση κεφαλαίου, «είναι προϋπόθεση για την ύπαρξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής» όπως σημειώνει ο Marx (Castles and Kosack, 1973). Η εργατική αριστοκρατία αποτελείται από εργάτες οι οποίοι κατέχουν κάποια προνόμια στην όλη παραγωγική διαδικασία με αποτέλεσμα πολλές φορές να ταυτίζονται τα συμφέροντά τους με αυτά των κεφαλαιοκρατών. Η συντήρηση της εργατικής αριστοκρατίας από το κεφάλαιο εξυπηρετεί τα συμφέροντά του αφού διαβρώνει την ταξική συνείδηση και λειτουργεί διασπαστικά μέσα στην εργατική τάξη και το εργατικό κίνημα.

Οι μετανάστες εργάτες είναι ο εφεδρικός βιομηχανικός στρατός του καπιταλιστικού συστήματος και λειτουργούν σαν σταθεροποιητικός παράγοντας της καπιταλιστικής κοινωνίας. Ταυτόχρονα η κατώτερη θέση την οποία κατέχουν στη διαδικασία παραγωγής (απασχόληση σε ανειδίκευτα συνήθως επαγγέλματα, χαμηλότεροι μισθοί, κλπ) και την κοινωνία (διαμένουν σε υποβαθμισμένες περιοχές, χαμηλή μόρφωση, κλπ), αμβλυμένη από διακρίσεις (οι οποίες πολλές φορές πηγάζουν από τη νομοθεσία), ρατσιστικές ιδεολογίες και ξενοφοβία, μετατρέπουν τους ιθαγενείς εργάτες σε εργατική αριστοκρατία. Έτσι οι ιθαγενείς εργάτες γίνονται συμμετοχοί στην εκμετάλλευση μιας άλλης εργατικής ομάδας. Η εργατική ταξική συνείδηση διαβρώνεται με αποτέλεσμα την αποδυνάμωση του εργατικού κινήματος και η αποστέρηση πολιτικών δικαιωμάτων στους ξένους εργάτες συμβάλλει με ένα ακόμα τρόπο στην αποδυνάμωση της εργατικής τάξης (ο.π.).

Οι Castles και Kosack (1973) δεν διαχωρίζουν τους ξένους εργάτες από το υπόλοιπο προλεταριάτο και απορρίπτουν τους όρους «νέο προλεταριάτο», «υπο-προλεταριάτο» ή «λούμπεν προλεταριάτο» (σ.128).

Στην πραγματικότητα τόσο οι ιθαγενείς όσο και οι ξένοι εργάτες έχουν την ίδια σχέση με τα μέσα παραγωγής: δεν τα κατέχουν ούτε τα ελέγχουν, είναι αναγκασμένοι να πουλούν την εργατική τους δύναμη για να επιβιώσουν, εργάζονται κάτω από τις οδηγίες και για τα συμφέροντα άλλων (ο.π., σ.128).

Όμως το χάσμα μέσα στο προλεταριάτο υφίσταται και διευρύνεται από πολιτικούς, νομικούς και ψυχολογικούς παράγοντες.

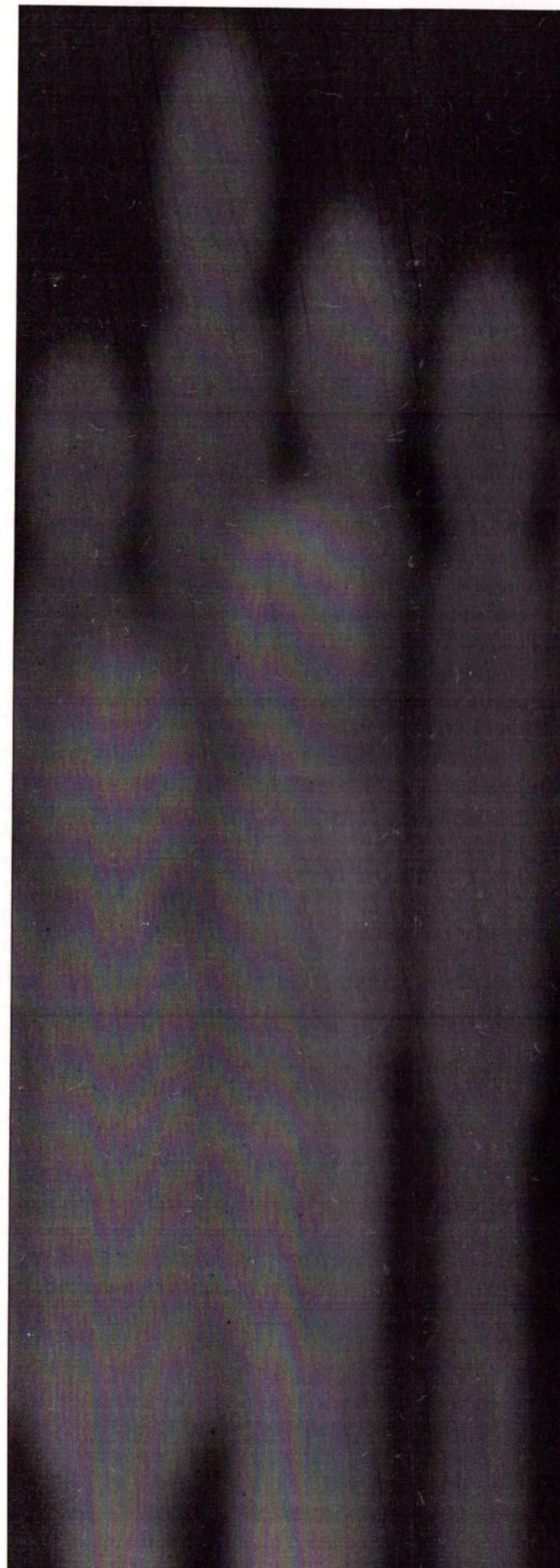
Οι Phizaclea και Miles (1980) θεωρούν ότι η θέση των μεταναστών εργατών στον καπιταλιστικό ταξικό σχηματισμό είναι προϊόν της αποικιοκρατικής κληρονομιάς. Οι ξένοι εργάτες αποτελούν ένα τμήμα της εργατικής τάξης (class fraction) το οποίο χρησιμοποιείται σαν φτηνό εργατικό δυναμικό. Ο Castells (1975) υποστηρίζει ότι οι πολιτικές και νομικές συνθήκες στα ευρωπαϊκά κράτη είναι αυτές που καθιστούν τους μετανάστες εργάτες ταξικό τμήμα, αφού δεν τους επιτρέπουν να ενσωματωθούν στο σύνολο της εργατικής τάξης.

Ο Gilroy (1987) σε αντίθεση με τις προηγούμενες θεωρίες υποστηρίζει ότι η φυλή παίζει σημαντικό ρόλο στο σχηματισμό των τάξεων και την ταξική στρωμάτωση στη Βρετανική κοινωνία. Οι αγώνες των μαύρων για πολιτικά δικαιώματα και ελευθερία αποτέλεσαν σταθμούς στη διαδικασία μέσω της οποίας οργανώθηκε η εργατική τάξη πολιτικά. Η προσέγγισή του αποτελεί ουσιαστικά επέκταση του έργου του Hall (1980) ο οποίος θεωρεί ότι η φυλή είναι το ίδιο σημαντική στο σχηματισμό των τάξεων όσο σημαντική είναι και η τάξη στο φυλετικό σχηματισμό. Η ταξική συνείδηση σύμφωνα με το Hall (1980) είναι συνεχώς στη διαδικασία του γίνεσθαι, έτσι η φυλετική συνείδηση η οποία είναι παγιωμένη, είναι απαραίτητη για τη διαμόρφωση της τάξης.

Η Anthias (1992) προσεγγίζει το ζήτημα από μια μαρξιστική, φεμινιστική σκοπιά και υποστηρίζει ότι οι φυλετικές και εθνικές σχέσεις πρέπει να αναλύονται μέσα στο πλαίσιο των ευρύτερων κοινωνικών σχέσεων το οποίο περιλαμβάνει και τις έννοιες του φύλου και της τάξης. Οι εθνικές και φυλετικές διαφορές δομούνται με τρόπο που να δημιουργούν διαχωρισμούς, διακρίσεις και ανισότητα, μέσω διάφορων κοινωνικών πρακτικών και κρατικών διαδικασιών. Το μοντέλο «εμείς και οι άλλοι» είναι χαρακτηριστικό της δυτικής σκέψης και αυτή η ταξινόμηση αντανακλά στις εθνικές, διαφυλικές και ταξικές σχέσεις. Η εθνότητα δεν μπορεί να αναχθεί σε τάξη καθώς δομείται σε διαφορετική βάση, όμως υπάρχει σαφής σχέση αλληλεπίδρασης ανάμεσά τους.

Η εθνικότητα μπορεί να λειτουργήσει διασπαστικά μέσα σε μια τάξη ή να υπογραμμίσει ταξικές διαφορές ανάμεσα σε διαφορετικές εθνικές ομάδες. Με αυτό τον τρόπο τόσο η εθνικότητα όσο και η τάξη επηρεάζουν την απόκτηση, διατήρηση και κατανομή του πλούτου, του κύρους και της πολιτικής δύναμης (Anthias, 1992, σ.32).

Κλείνοντας, στο σημείο αυτό, πρέπει να υπογραμμίσουμε το γεγονός ότι όλοι οι θεωρητικοί συγκλίνουν στην άποψη ότι η φυλετική προέλευση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ταξική τοποθέτηση καθώς επίσης και στη θέση ότι οι ξένοι μετανάστες και γενικά οι εθνικές μειονότητες κατέχουν τις κατώτερες θέσεις μέσα στην εργατική τάξη και κατ' επέκταση σε όλη την κοινωνία. Οι ξένοι μετανάστες χρησιμοποιούνται από το κεφάλαιο ως συμπλήρωμα του εργατικού δυναμικού όπου παρουσιάζεται έλλειμά του, χωρίς όμως να ενσωματώνονται μέσα στην «εγχώρια» εργατική τάξη. Το γεγονός αυ-

τό επιβεβαιώνει τη θέση της Anthias και γενικά όλων των σύγχρονων μαρξιστών οι οποίοι υποστηρίζουν ότι το κομμάτι αυτό της εργατικής τάξης εσκεμμένα απομονώνεται από το σύνολο του υπόλοιπου προλεταριάτου μέσα από μια σειρά μηχανισμών του κεφαλαίου για να αποφευχθεί η ανάπτυξη ταξικής συνείδησης και η ενδυνάμωση της εργατικής τάξης κάτι που θα οδηγήσει στον τερματισμό της κυριαρχίας του κεφαλαίου. Τέτοιοι μηχανισμοί είναι ο ρατσισμός, η εργατική αριστοκρατία, η ξενοφοβία, οι διακρίσεις κλπ.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας γίνεται μια προσπάθεια σύνδεσης των πιο πάνω θεωριών με την κυπριακή πραγματικότητα αφού γενικά το θέμα της παρουσίας ξένων μεταναστών και της κοινωνικής τους θέσης δεν αποτέλεσε ποτέ αντικείμενο συστηματικής έρευνας και μελέτης στην Κύπρο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την έλλειψη θεωρητικής υποδομής που να αναλύει την κοινωνική στρωμάτωση υπό το πρίσμα της σχέσης κοινωνική τάξη- φυλετική ομάδα- μετανάστευση. Αυτό, από μόνο του, επιδρά αρνητικά στη χάραξη συγκεκριμένων πολιτικών αντιμετώπισης ζητημάτων που άπτονται της παρουσίας ξένων μεταναστών στην Κύπρο, ο αριθμός των οποίων σήμερα, με βάση τα επίσημα στοιχεία, υπολογίζεται γύρω στις σαράντα χιλιάδες (Τριμικλιωνίτης, 2001).

Μέρος Β': Εμπειρικό Μέρος

Στο μέρος αυτό της μελέτης γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης της βιβλιογραφίας η οποία εξετάζει το θέμα της κοινωνικής στρωμάτωσης στην Κύπρο και του τρόπου με τον οποίο η κοινωνική τάξη σχετίζεται με τη φυλετική ομάδα, με συγκεκριμένες αναφορές σε θέματα εργασίας και εκπαίδευσης των μεταναστών. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι η βιβλιογραφία γύρω από το συγκεκριμένο ζήτημα είναι αρκετά περιορισμένη αφού όπως προαναφέρθηκε και στην εισαγωγή το φαινόμενο της υποδοχής μεταναστών στην Κύπρο είναι πολύ πρόσφατο. Στο πρώτο μέρος δίνονται κάποιες πληροφορίες σχετικά με τη δομή της κυπριακής κοινωνίας και ακολούθως γίνεται μια σύντομη συζήτηση αναφορικά με την εργασία και την εκπαίδευση των μεταναστών στην Κύπρο. Η συζήτηση αυτή αποσκοπεί στο να καταδείξει τη σύνδεση και εφαρμογή των σύγχρονων κοινωνιολογικών θεωριών γύρω από το ζήτημα φυλή-τάξη στην κυπριακή κοινωνία.

Ι. Το θέμα τη Κοινωνικής Στρωμάτωσης στην Κύπρο

Οι σημαντικές αλλαγές στη δομή των παραγωγικών δυνάμεων και γενικά του καπιταλισμού, ιδιαίτερα μετά την τουρκική εισβολή, η ραγδαία οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη καθώς και οι βαθιές αλλαγές στη δομή της οικονομίας της Κύπρου επφεραν έντονες διαφοροποιήσεις στη διάρθρωση της κυπριακής κοινωνίας. Η ολοένα και ελαττούμενη αύξηση της μισθωτής εργασίας στα παραδοσιακά επαγγέλματα, η αύξηση των εργαζομένων στον τομέα των πληροφοριών όπου απαιτείται περισσότερη κατάρτιση και επένδυση σε πνευματική εργασία καθώς και η εμφάνιση νέων επαγγελμάτων τα οποία απαιτούν

ψηλότερο μορφωτικό επίπεδο άφησαν το δικό τους στίγμα πάνω στην κοινωνική στρωμάτωση της κυπριακής κοινωνίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ευαγόρου (1996):

Η ταξική διαφοροποίηση στην κυπριακή κοινωνία δεν είναι μόνο ποσοτική. Δεν έχουμε δηλαδή μόνο αύξηση ή μείωση τάξεων και στρωμάτων αλλά και ενδοταξικές ή ενδοστρωματικές δομικές διαφοροποιήσεις (σ. 84).

Παρόλο ότι παρουσιάζεται ύπαρξη θεωρητικού και εμπειρικού κενού στο συγκεκριμένο θέμα για τα κυπριακά δεδομένα σε αντίθεση με το διεθνές χώρο όπου έτυχε συστηματικής και εντατικής επιστημονικής μελέτης, γεγονός που καταδεικνύει τη σπουδαιότητά του, σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης της δομής της κυπριακής κοινωνίας μέσα από την ομολογουμένως σχεδόν ανύπαρκτη βιβλιογραφία.

Ο Ευαγόρου (1996) στην ανάλυσή του για τη δομή της κυπριακής κοινωνίας αναφέρεται σε δύο τάξεις την εργατική και την αστική ανάμεσα στις οποίες υπάρχουν τα μεσαία στρώματα της κοινωνίας. Κάθε μια από αυτές τις τάξεις ή στρώματα χωρίζεται σε υποκατηγορίες ως εξής:

(α) η εργατική τάξη αποτελείται από το αγροτικό προλεταριάτο, το οποίο αν και κατέχει ακόμη ελάχιστη γη, αυτή δεν του παρέχει τα αναγκαία και έτσι αναγκάζεται να πουλά την εργατική του δύναμη· τους μισθωτούς εργάτες στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα της οικονομίας οι οποίοι δεν κατέχουν μέσα παραγωγής και πουλούν την εργατική τους δύναμη ενώ ο ρόλος τους στην παραγωγή είναι ρόλος εξαρτώμενου εκτελεστικού οργάνου και τους διανοούμενους οι οποίοι, όπως και οι μισθωτοί εργάτες, πουλούν την εργασία τους με τη διαφορά ότι αυτή είναι πνευματική και όχι χειρωνακτική. Η εργατική τάξη παρόλο ότι παρουσιάζεται ενιαία, εντούτοις στα επιμέρους γνωρίσματά της παρουσιάζει κάποιες διαφοροποιήσεις ως προς τις απολαβές, το επίπεδο μόρφωσης, την κατάρτιση, το είδος της εργασίας και την ταξική συνειδητότητα.

(β) Τα μεσαία στρώματα αποτελούνται από τα μεσαία και μικρά αγροτικά νοικοκυριά, ο πληθυσμός των οποίων κατέχει σχετικά μικρές εκτάσεις γης τις οποίες καλλιεργεί ο ίδιος, ενώ συνήθως απασχολείται μόνο μερικώς στον αγροτικό τομέα· τους μισθωτούς υπαλλήλους που λόγω της θέσης ή του ρόλου τους στην παραγωγή και κατά συνέπεια λόγω του ψηλότερου εισοδήματός τους ανήκουν στα μεσαία στρώματα (π.χ. διευθυντές, υποδιευθυντές, τμηματάρχες)· τους διανοούμενους που εισχώρησαν στα μεσαία στρώματα (π.χ. γιατροί, δικηγόροι) και τους κατόχους μικρών διαστάσεων μέσων παραγωγής που παίζουν διευθυντικό και παράλληλα εκτελεστικό ρόλο στη μικροεπιχείρησή τους. Από τα μεσαία στρώματα της κοινωνίας πολύ λίγοι κατορθώνουν να περάσουν στην αστική τάξη ενώ ένα αρκετά σημαντικό ποσοστό προλεταριοποιείται. Στην Κύπρο τα μεσαία στρώματα, σε αντίθεση με τις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, έχουν μαζί με τους αγρότες ένα πολύ σημαντικό εκτόπισμα και αποτελούν, λόγω της κατάδωξης που υφίστανται από την αστική τάξη, εν δυνάμει συμμάχους της εργατικής τάξης.

(γ) Η αστική τάξη αποτελείται από τους μεγαλοβιομηχανικούς (γεωργούς ή μεγαλοκτηνοτρόφους) οι οποίοι με βάση το μέγεθος και την αξία της γης που κατέχουν κατατάσσονται σε αυ-

τή την κατηγορία· τους μισθωτούς που λόγω της θέσης ή του ρόλου τους στην παραγωγή και κατά συνέπεια και λόγω του ψηλότερου εισοδήματός τους ανήκουν στην αστική τάξη (π.χ. διευθυντικά στελέχη, τμηματάρχες, ανώτατοι και ανώτεροι αξιωματούχοι ιδιωτικών ή ημικρατικών οργανισμών, του στρατού κλπ)· τους διανοούμενους που λόγω της θέσης τους στην παραγωγή και των εισοδημάτων που απολαμβάνουν αποτελούν μέρος της αστικής τάξης και τους κατόχους κεφαλαίων τα οποία επενδύουν στην κοινωνική παραγωγή (συγκεκριμένα στον τομέα της γεωργίας, της μεταποίησης, των κατασκευών, του τουρισμού και των τραπεζών- ασφαλειών) αγοράζοντας εργατική δύναμη ώστε να ιδιοποιηθούν στο τέλος την υπεραξία που παράγει το προλεταριάτο. Γενικά η αστική τάξη της Κύπρου αντικατοπτρίζεται στους εκφραστές του τραπεζικού, τουριστικού, μεταποιητικού, εμπορικού αλλά και του εκκλησιαστικού κεφαλαίου.

Κλείνοντας την αναφορά μας στην ταξική διάρθρωση της κυπριακής κοινωνίας πρέπει να αναφερθεί ότι οι ξένοι εργάτες κατατάσσονται από τη βιβλιογραφία στα «χαμηλά αμειβόμενα μισθωτά στρώματα» (Ευαγόρου, 1996, σ. 79) κάτι που τους τοποθετεί, όπως υποστηρίζει και ο ίδιος ο Marx, στο τελευταίο υπόστρωμα της εργατικής τάξης (Giddens, 2002). Το γεγονός ότι η αναφορά στους ξένους εργάτες μέσα στην κυπριακή βιβλιογραφία περιορίζεται στο ελάχιστο, αφού το θέμα δεν εξετάζεται διεξοδικά παρόλο που όπως αναφέρθηκε οι μετανάστες στην Κύπρο αποτελούν πλέον ένα σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού, γεννά πολλά ερωτήματα. Αυτό, από μόνο του, καταδεικνύει ότι οι ξένοι μετανάστες δεν θεωρούνται καν κομμάτι αυτής της κοινωνίας, αφού ακόμα και όσοι μελετητές ασχολήθηκαν με το ζήτημα της ταξικής στρωμάτωσης στην Κύπρο δεν φαίνεται να τους έλαβαν υπόψη. Ο εντοπισμός αυτού του θεωρητικού κενού αποτέλεσε την αφορμή για περαιτέρω μελέτη του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζονται οι ξένοι εργάτες μέσα από τους θεσμούς της εργασίας και της παιδείας, σε μια προσπάθεια καθορισμού της ταξικής θέσης των ξένων εργατών μέσα στην κυπριακή κοινωνία.

II. Κοινωνική Στρωμάτωση, Ξένοι Εργάτες και Κυπριακή Πραγματικότητα

Εργασία

Η ανάγκη αντιμετώπισης του ελλείμματος σε εργατικό δυναμικό ώθησε την εργοδοτική πλευρά στο να ασκήσει πιέσεις για εισαγωγή του και οδήγησε στην αλλαγή της νομοθεσίας που ρυθμίζει την απασχόληση ξένων εργατών στην Κύπρο το 1990. Από το σημείο αυτό ξεκινά η μαζική είσοδος ξένων εργατών στο νησί.

Η τριμερής συμφωνία (ανάμεσα στην κυβέρνηση, τις εργοδοτικές οργανώσεις και τις εργατικές συντεχνίες) προνοούσε ότι οι ξένοι εργάτες θα απολάμβαναν τα ίδια εργατικά δικαιώματα με τους Κύπριους εργαζόμενους (Τριμικλινώτης, 1999, σ.146).

Όμως η ανεπάρκεια νομοθετικών ρυθμίσεων για αντιμετώπι-

ση τυχών προβλημάτων και η απουσία μηχανισμών επίβλεψης της τριμερούς συμφωνίας οδήγησαν στην άγρια εκμετάλλευση των ξένων εργατών από τους εργοδότες τους. Οι μετανάστες απασχολούνται στην πλειοψηφία τους σε ανειδίκευτα χειρωνακτικά επαγγέλματα, λαμβάνοντας χαμηλότερους μισθούς σε σχέση με τους κύπριους συναδέλφους τους. Επιπλέον σε πολλές περιπτώσεις υποχρεώνονται από τους εργοδότες τους να κάνουν διαφορετικές δουλειές από αυτές που ορίζουν τα συμβολαία τους. Ο φόβος της απόλυσης και της απέλαισης λειτουργεί κατασταλτικά στο να καταγγέλλουν τις συνθήκες εργασίας τους και την εκμετάλλευση την οποία υφίστανται από τους εργοδότες (ο.π.).

Όλα τα πιο πάνω που οφείλονται αποκλειστικά στα κενά της κυπριακής νομοθεσίας καθιστούν τους ξένους εργάτες ένα ξεκομμένο κομμάτι της εργατικής τάξης, αφού δεν τους επιτρέπουν να ενσωματωθούν στο σύνολό της. Κάτι τέτοιο υποστηρίζει και ο Castells (1975) ο οποίος αναφέρει ότι οι πολιτικές και νομικές συνθήκες στα ευρωπαϊκά κράτη είναι αυτές που καθιστούν τους μετανάστες ένα ξεχωριστό τμήμα της εργατικής τάξης (class fraction).

Οι εργατικές συντεχνίες όχι μόνο έχουν αποτύχει στο σύνολό τους να οργανώσουν ή ακόμα να τους υποστηρίξουν αλλά «είναι ενωμένες ενάντια στην παρουσία μεταναστών εργατών» (ο.π., σ.159), συσχετίζοντας την εδώ παρουσία τους με την εμφάνιση κοινωνικών προβλημάτων και φοβούμενοι την διάβρωση των κοινωνικών θεσμών λόγω της εισαγωγής της διαφορετικής κουλτούρας και αξιών τους. Η στάση αυτή των εργατικών συντεχνιών που παρόλες τις διαφορές τους συγκλίνουν στην αντιμετώπιση του ζητήματος των μεταναστών εργατών, επαληθεύει την άποψη του Gilroy (1987) ότι ο ρατσισμός ενώνει την ιθαγενή εργατική τάξη (ο.π., σ.159).

Όλα τα πιο πάνω αποδεικνύουν αυτό που υποστηρίζουν οι Castles και Kosack (1973). Στην Κύπρο, όπως και στην υπόλοιπη καπιταλιστική Δύση οι ξένοι εργάτες αποτελούν τον εφεδρικό βιομηχανικό στρατό του συστήματος παραγωγής. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται, παράλληλα, η διάσπαση της κυπριακής εργατικής τάξης, αφού οι ιθαγενείς εργάτες μετατρέπονται σε ένα είδος «εργατικής αριστοκρατίας» και οι ξένοι καθίστανται αυτό που ο Marx ορίζει ως «τελευταίο υπόστρωμα της εργατικής τάξης» (Giddens, 2002).

Παιδεία

Η αυξανόμενη κάθοδος μεταναστών στην Κύπρο είχε σαν φυσικό επακόλουθο την αύξηση του αριθμού των παιδιών που προέρχονται από μειονοτικές ομάδες στην κυπριακή εκπαίδευση. Το ζήτημα που πηγάζει από τη φοίτηση παιδιών ξένων μεταναστών στην Κύπρο αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου κοινωνικο-πολιτικού ζητήματος και στο πλαίσιο αυτό πρέπει να μελετηθεί, αφού σχετίζεται άμεσα με την ρατσιστική αντιμετώπιση και καταπίεση που υφίστανται μέσα στην κυπριακή κοινωνία (Τριμικλινώτης, 2001, σ.5). Τα προβλήματα που σχετίζονται με τη φοίτηση των παιδιών αυτών στα σχολεία πηγάζουν από την έλλειψη προγραμματισμού και υποδομής εκ μέρους της πολιτείας. Παρόλες τις διακηρύξεις του Υπουργείου Παιδείας για «διαπολιτισμική αγωγή» καμία ουσιαστική προ-

σπάθεια δεν έχει γίνει προς υποστήριξη της αφού τα σχολεία στερούνται των κατάλληλων χειριδίων ή άλλων υλικοτεχνικών βοηθημάτων και οι εκπαιδευτικοί σχετικής κατάρτισης. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων των παιδιών που προέρχονται από μειονοτικές ομάδες αφήνεται στην κρίση του εκπαιδευτικού της τάξης, ο οποίος συνήθως τους αντιμετωπίζει απλά σαν «αδύνατους» μαθητές. Τα κύρια προβλήματα αυτών των μαθητών όπως αναφέρει ο Τριμικλινώτης (2001) είναι τα εξής:

1. η μάθηση δεν οικοδομείται πάνω σε προϋπάρχουσες γνώσεις, εμπειρίες ή ενδιαφέροντα των παιδιών αυτών
2. ομαδοποιούνται μεταξύ τους μέσα και έξω από το σχολείο
3. η επικοινωνία γονιών-σχολείου είναι περιορισμένη
4. το πρόβλημα της γλώσσας.

Είναι εμφανές με βάση τα προαναφερθέντα στοιχεία ότι μαθητές που προέρχονται από μεταναστευτικές ομάδες είναι καταδικασμένες στην αποτυχία μέσα στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα, αποτυχία η οποία αναπαράγει την κοινωνική τους θέση.

[...] οι σχολικές δυσκολίες μεταμορφώνονται σε σχολική αποτυχία και μετά σε κοινωνική αποτυχία, η οποία, σε ακραίες περιπτώσεις, μπορεί να οδηγήσει σε φαινόμενα ατομικής ή συλλογικής περιθωριοποίησης (Παπαδόπουλος, 1997, σ. 52).

Όλα τα πιο πάνω αποδεικνύουν ότι η έλλειψη οράματος στην παιδεία, η οποία λειτουργεί σαν ένας από τους πιο βασικούς θεσμούς της κοινωνίας συντελεί στη δημιουργία και αναπαραγωγή εθνοτικών και φυλετικών διαφορών οι οποίες μέσω αυτής, δομούνται με τρόπο που να δημιουργούν διαχωρισμούς, διακρίσεις και ανισότητα. Αυτό επαληθεύει την άποψη της Anthias (1992) η οποία αναφέρει ότι οι διάφορες κοινωνικές πρακτικές και κρατικές διαδικασίες συντηρούν το μοντέλο «εμείς και οι άλλοι».

Επίλογος

Μέσα από την όλη συζήτηση που προηγήθηκε διαφαίνεται ότι η φυλετική εθνοτική προέλευση αποτελεί καθοριστικό παράγοντα ταξικής τοποθέτησης και στην κυπριακή κοινωνία. Αυτό γίνεται εμφανές από τη συζήτηση γύρω από τα θέματα της εργασίας και της παιδείας.

Οι θεσμοί αυτοί, εξαιτίας των κενών που παρατηρούνται στην κρατική πολιτική σε θέματα μετανάστευσης, έμμεσα αλλά πολλές φορές και άμεσα συμβάλλουν στο να κατατάσσονται οι μεταναστευτικές ομάδες στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Η παιδεία αντιμετωπίζοντας τα παιδιά των μεταναστών χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητές τους, τους οδηγεί έμμεσα στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό ενώ παράλληλα γεννά και συντηρεί το ρατσισμό και την ξενοφοβία μέσα στις τάξεις των ιθαγενών μαθητών. Από την άλλη μέσα από την εργασία, με πιο άμεσες πρακτικές, οι ξένοι εργάτες εμποδίζονται από το να αναπτύξουν κοινή πάλη μα-

Ζίμε τους ντόπιους εργάτες. Η στερούνται έτσι το δικαίωμα να κερδίσουν καλύτερες συνθήκες ζωής. Μεγάλο μερίδιο ευθύνης ειδικά για το θέμα της εργασίας φέρουν οι συνδικαλιστικές οργανώσεις οι οποίες δεν προώθησαν την ιδέα της κοινής δράσης μεταξύ ξένων και ιθαγενών εργατών. Δυστυχώς, οι μετανάστες στην Κύπρο, όπως και στον υπόλοιπο δυτικό κόσμο, αποτελούν το κατώτερο υπόστρωμα της εργατικής τάξης και κατ' επέκταση ολόκληρης της κοινωνίας. Το γεγονός αυτό οδηγεί αναπόφευκτα, στην περιθωριοποίησή τους αφού εντελώς απροκάλυπτα και αβίαστα τους επιρρίπτεται, καθημερινά, η ευθύνη για την εμφάνιση όλων των κοινωνικών προβλημάτων. Όλα τα πιο πάνω επιβεβαιώνουν τις απόψεις των θεωρητικών αφού όπως διαφάνηκε και μέσα από τη συσχέτιση θεωρίας και πράξης, έτσι όπως παρουσιάστηκε στο προτελευταίο μέρος της εργασίας, όλα όσα συντελούνται στο

χώρο της εργασίας και της παιδείας στην Κύπρο δεν αποτελούν εξαίρεση από τα όσα αναφέρουν οι διάφοροι κοινωνιολόγοι για το δυτικό κόσμο. Σε τελική ανάλυση, όπως αναφέρουν και οι Castles και Kosack (1973) ο μεγάλος χαμένος μέσα από όλα αυτά δεν είναι κανένας άλλος από την εργατική τάξη η οποία διασπασμένη και αποδυναμωμένη δεν μπορεί να ανατρέψει την καθεστηκυία τάξη. Η έλλειψη σχετικής έρευνας και μελέτης στο συγκεκριμένο θέμα στον κυπριακό χώρο, η οποία είναι απαραίτητη για τη χάραξη σωστών πολιτικών αντιμετώπισης του ζητήματος, είναι αυτή που οδηγεί, όπως αποδεικνύεται από την όλη συζήτηση, στον κοινωνικό αποκλεισμό αυτών των ομάδων. Προς αυτή την κατεύθυνση κρίνεται αναγκαία η περαιτέρω ενδελεχής και συστηματική μελέτη όλων αυτών των θεμάτων που άπτονται της παρουσίας των ξένων εργατών στην Κύπρο.

Βιβλιογραφία

Άρον, Ρ. (1994). Η Εξέλιξη της Κοινωνιολογικής Σκέψης, τομ. Α'. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.
 Ευαγόρου, Σ. (1996). Η Ταξική Διάρθρωση της Κυπριακής Κοινωνίας. Οικονομικές και Κοινωνικές Αλλαγές. Λευκωσία: Εκδόσεις ΑΚΕΛ.
 Ευρωπαϊκό Φόρουμ Αριστερών Φεμινιστριών Ελληνικό Τμήμα. (1995). Εθνικισμός, Ρατσισμός, Κοινωνικό Φύλο. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής.
 Μαρβάκης, Α., Παρασάνγλου, Δ., & Παύλου Μ. (2001). Μετανάστες στην Ελλάδα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
 Μοσχονάς, Α. (1998). Τάξεις και Στρώματα στις Σύγχρονες Κοινωνίες. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
 Παπαδημητρίου, Ζ. (2000). Ο Ευρωπαϊκός Ρατσισμός, Εισαγωγή στο Φυλετικό Μίσος. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
 Παπαδόπουλος, Μ. (1997). Λειτουργικός Αναλφαβητισμός: Σχολικός Αποκλεισμός και Σχολικός Πόνος. Αθήνα: «Νέα Σύνορα» Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
 Στυλιανού, Σ. (2003). Σημειώσεις Μαθήματος ΚΠΕ 332: Κοινωνικά Προβλήματα. Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου. (Εαρινό Εξάμηνο).
 Τριμικλιώτης, Ν. (2001). Τα Προβλήματα από τη Φοίτηση των Ποντίων στη Δημοτική Εκπαίδευση: Προκαταρκτική Έρευνα και Έκθεση. Λευκωσία: ΡΕΟ Cyprus Labour Institute.
 Τριμικλιώτης, Ν. (2001). «Τα ΜΜΕ στην Κατασκευή Αντικειμένων Ρατσισμού: Το Παράδειγμα των Οικιακών Βοηθών». Εξ Υπαρχής, 19, 24-35.
 Anthias, F. (1992). Ethnicity, Class, Gender and Migration. England: Avebury.
 Anthias, F., & Yuval-Davis, N. (1992). Racialized Boundaries. Routledge.
 Anthias, F. (1996). Rethinking Social Divisions: Or What's so Important About Gender, Ethnicity, 'Race' and Class? Από τις σημειώσεις του μαθήματος ΚΠΕ 231: Κοινωνική Στρωμάτωση (Εαρινό Εξάμηνο 2003).
 Castles, S., & Kosack, G. (1973). "Migrant Labour: The Function of Labour Immigration in Western Capitalism." Capital and Labour. Ed. Nichols, T. Fontana: 1980.
 Giddens, A. (2002). Κοινωνιολογία. Αθήνα: Gutenberg.
 Hall, S. (α.χ.). "Gramsci's Relevance for the Study of Race and Ethnicity." Critical Dialogues in Cultural Studies. Ed. Morley, D. & Chen, K.H., Routledge. 411-440.
 Pettigrew, T. F. (1998). "Reactions Toward the New Minorities of Western Europe." Annual Review of Sociology, 24, 77-103.
 Trimikliniotis, N. (1999). "Racism and New Migration to Cyprus: Racialisation of Migrant Workers." Into the Margins: Migration and Exclusion in Southern Europe. Ed. Anthias, F. & Lazaridis, G. England: Ashgate. 139-178.
 Weber, M. (1984). Η Προτεσταντική Ηθική και το Πνεύμα του Καπιταλισμού. Αθήνα: Εκδόσεις «Κάλβος».

εξ υπαρχής ■ Δελτίο εγγραφής συνδρομητών

Όνοματεπώνυμο:.....
 Διεύθυνση:.....
 Πόλη: ..... Τ.Τ.:.....
 Επαρχία:.....
 Τηλ. Οικίας:..... Φαξ Οικίας:.....
 Τηλ. Οικίας:..... Φαξ Εργασίας:.....
 Επάγγελμα:.....
 Τιμή συνδρομής: εσωτερικού ετήσια £25.00. Υπόλοιπες χώρες Ευρώπης £30.00. ΗΠΑ £32.00. Αυστραλία £41.00.
 Επιταγές στο όνομα: Επικοινωνία Πολιτών Γέφυρα Λτδ
 Οι συνδρομητές μπορούν να αποπληρώνουν τις συνδρομές τους μέσω οποιασδήποτε τράπεζας στον αριθμό λογαριασμού 100404000752-6, Συνεργατικό Ταμιευτήριο Καταστηματαρχών

εξ υπαρχής ■ Δελτίο εγγραφής συνδρομητών

Όνοματεπώνυμο:.....
 Διεύθυνση:.....
 Πόλη: ..... Τ.Τ.:.....
 Επαρχία:.....
 Τηλ. Οικίας:..... Φαξ Οικίας:.....
 Τηλ. Οικίας:..... Φαξ Εργασίας:.....
 Επάγγελμα:.....
 Τιμή συνδρομής: εσωτερικού ετήσια £25.00. Υπόλοιπες χώρες Ευρώπης £30.00. ΗΠΑ £32.00. Αυστραλία £41.00.
 Επιταγές στο όνομα: Επικοινωνία Πολιτών Γέφυρα Λτδ
 Οι συνδρομητές μπορούν να αποπληρώνουν τις συνδρομές τους μέσω οποιασδήποτε τράπεζας στον αριθμό λογαριασμού 100404000752-6, Συνεργατικό Ταμιευτήριο Καταστηματαρχών

εξ υπαρχής ■ Δελτίο εγγραφής συνδρομητών

Όνοματεπώνυμο:.....
 Διεύθυνση:.....
 Πόλη: ..... Τ.Τ.:.....
 Επαρχία:.....
 Τηλ. Οικίας:..... Φαξ Οικίας:.....
 Τηλ. Οικίας:..... Φαξ Εργασίας:.....
 Επάγγελμα:.....
 Τιμή συνδρομής: εσωτερικού ετήσια £25.00. Υπόλοιπες χώρες Ευρώπης £30.00. ΗΠΑ £32.00. Αυστραλία £41.00.
 Επιταγές στο όνομα: Επικοινωνία Πολιτών Γέφυρα Λτδ
 Οι συνδρομητές μπορούν να αποπληρώνουν τις συνδρομές τους μέσω οποιασδήποτε τράπεζας στον αριθμό λογαριασμού 100404000752-6, Συνεργατικό Ταμιευτήριο Καταστηματαρχών

εξ υπαρχής

Πολυαγαπημένοι μου
συνδρομητές και συνδρομήτριες,
νιώθω τη θέρμη των χεριών σας
στο σώμα μου και αντικαθρεφτίζω
το ενδιαφέρον της ματιάς σας
στο πρόσωπό μου.

Θα ήταν άραγε πολύ να σας ζητήσω
να μου βρείτε ακόμα ένα
συνδρομητή/συνδρομήτρια ο καθένας σας
ή η κάθε μια σας; Τώρα που περάσαμε
τις δυσκολίες των βουνών, συνοδέψτε με
για λίγο στις δυσκολίες των πεδιάδων.

